

V. Sz. Vlaszov

UKRAJNA TÖRTÉNETE

7

V. Sz. Vlaszov

UKRAJNA TÖRTÉNETE

Tankönyv az általános oktatási rendszerű tanintézetek
7. osztálya számára

Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

Львів
Видавництво „Світ”
2015

УДК 94(477)(075.3)
ББК 63.3(4Укр)я721
В58

Перекладено за виданням:

Власов В.С. Історія України : підруч. для 7-го кл. загальноосвіт.
навч. закл. / В.С. Власов. — Київ : Генеза, 2015

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 20.07.2015 № 777)*

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Власов В.С.

В58 Історія України : підруч. для 7-го кл. загальноосвіт.
навч. закл. з навч. угорською мовою / В.С. Власов ; пер.
В.В. Мага. — Львів : Світ, 2015. — 192 с. : іл.

ISBN 978-966-603-970-8

Підручник «Історія України» відповідає чинній програмі з історії України для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. У ньому викладено навчальний матеріал від розселення східних слов'ян на теренах України в 7–8 ст. до кінця 15 ст. Усі компоненти підручника: текстові (основний текст, історичні документи) й позатекстові (апарат організації засвоєння та контролю, ілюстративний матеріал) – спрямовані на формування в школярів історичного мислення; у них реалізовано засади компетентісно орієнтованого навчання історії.

**УДК 94(477)(075.3)
ББК 63.3(4Укр)я721**

Навчальне видання

ВЛАСОВ Віталій Сергійович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Підручник для 7 класу
загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Переклад з української мови

Перекладач *Мага Василь Васильович*

Угорською мовою

Зав. редакцією *Адальберт Варга*

Редактор *Оніка Дебрецені*

Коректор *Габрієлла Тирканич*

Художній редактор *Ігор Шутурма*

Обкладинка *Тетяна Куц*

Комп'ютерна обробка ілюстрацій *Василь Марущинець*

Формат 70×100/16.

Ум. друк. арк. 15,552. Обл.-вид. арк. 14,97.

Тираж 900 прим.

Зам. № 88П.

Державне підприємство „Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”

79008 Львів, вул. Галицька, 21

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4826 від 31.12.2014

www.svit.gov.ua e-mail: office@svit.gov.ua svit_vydav@ukr.net

Друк ТДВ „Патент”, 88006 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4078 від 31.05.2011

© Власов В.С., 2015

© Видавництво „Генеза”, оригінал-макет, 2015

© Мага В.В., переклад угорською мовою, 2015

ISBN 978-966-603-970-8 (угорськ.)

ISBN 978-966-11-0618-4 (укр.)

TARTALOM

Kedves barátaim	5
1–2. §. Bevezetés Ukrajna középkori történetébe	7

1. fejezet. RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

3. §. A keleti szláv törzsek (az ukránok elődei) az államiság létrejöttének előestéjén	16
4. §. A Kijevi Rusz megalakulása	23
5. §. A Kijevi Rusz az első Rjurikoviccsok idején	30
6. §. Szvjatoszlav fejedelem hadjáratai a történelmi források alapján 1. sz. gyakorlati foglalkozás	38
Témazáró	41

2. fejezet. A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) A 10. SZÁZAD VÉGÉN – A 11. SZÁZAD ELSŐ FELEBEN

7. §. A Kijevi Állam Nagy Volodimir fejedelemsége idején	46
8. §. A Kijevi Állam Bölcs Jaroszlav idején	54
9. §. Írásbeliség, oktatás, építészet, monumentális festészet a Kijevi Rusz fénykorában	61
10. §. Társadalmi és gazdasági élet a Kijevi Rusz fénykorában	70
11. §. A keresztény vallás és egyház szerepe az óorosz társadalom életében 2. sz. gyakorlati foglalkozás	78
Témazáró	81

3. fejezet. A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) A 11. SZÁZAD MÁSODIK FELEBEN – A 13. SZÁZAD ELSŐ FELEBEN

12. §. A Kijevi Rusz Jaroszlav utódai idején	86
13. §. A Kijevi Rusz Volodimir Monomah és fia uralkodása idején	93
14. §. A Kijevi, Csernyihivi és Perejaszlavi Fejedelemségek politikai és művészeti élete a széttagotság idején	99
15. §. A Halicsi és Volinyi Fejedelemségek a 12. század második felében	106
16. §. Az óorosz irodalmi alkotások mint történelmi források 3. sz. gyakorlati foglalkozás	112
Témazáró	115

4. fejezet. A HALICS-VOLINYI ÁLLAM

17. §. A Halics-Volinyi Állam: megalakulásától a tatárvészig	120
18. §. Tatárjárás az ukrán földeken	127

19. §. Danilo Romanovics külpolitikája a történelmi források alapján <i>4. sz. gyakorlati foglalkozás</i>	133
20. §. A Halics-Volinyi Állam Danilo Romanovics és utódai idején	136
21. §. Az oktatás, krónikairás, építészet és képzőművészet fejlődése a Halics-Volinyi Államban	143
<i>Témazáró</i>	150

**5. fejezet. AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG
ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT
(A 14. SZÁZAD MÁSODIK FELE – A 15. SZÁZAD)**

22. §. Az ukrán földek a Litván Nagyfejedelemség és Lengyel Királyság uralma alatt	155
23. §. Krím és a Fekete-tenger északi (ukrán) partvidéke. Az ukrán földek Magyarország, Moldva és a Moszkvai Állam kötelékében	163
24. §. Társadalmi és gazdasági élet	170
25. §. Az oktatás, építészet és képzőművészet fejlődése	177
26. §. Az ukrainai lakosság mindennapi élete, kapcsolatai a 14. században – a 16. század elején <i>5. sz. gyakorlati foglalkozás</i>	184
<i>Témazáró</i>	188

KEDVES BARÁTAIM!

Végre hetedikesek lettetek, sokkal magabiztosabbak, határozottabbak, mint tavaly. Az iskola nyitott könyv számotokra. Már megtapasztalhattátok, hogy minden tanév újabb tantárgyakkal ajándékoz meg titeket. A korábban megismerteket pedig elmélyültebben és alaposabban kell elsajátítani. Bizonyára már van kedvenc tantárgyatok és kedves tanárotok. Megértettétek azt is, hogy az új ismeretek megszerzésében milyen sok függ tudásvágyatoktól, összpontosításotoktól, kitartásotoktól, szorgalmatoktól, felelősségtudatotoktól. Egyre felnőtté váltok, beszédeitekben gyakran alkalmazzátok a „mi” névmást magatokra és azokra, akik körülvesznek titeket: szüleitekre, szüleitek barátaira, ismerőseitekre, saját pajtásaitokra, szomszédaitokra, városotok lakóira, földieitekre... Egy nagyobb közösség részének érzitek már magatokat, amit ukrán népnek neveznek. Ukrajna... Milyen is a mi szülőföldünk? Honnan kapta nevét? Mikor jött létre? Kik voltak azok az emberek, akik előttünk éltek ezen a vidéken? Milyen álmaik lehettek száz meg ezer évvel ezelőtt? Ilyen és hasonló kérdésekre fogtok választ kapni a hetedik osztályban az *Ukrajna történelme* órákon.

Ebben a tanévben tehát hozzáláttok *Ukrajna történelmének* részletes tanulmányozásához. A múlt titokzatos világába tett utazásotok során megismeritek azokat az időket, amikor az ukrán nép kialakult, létrejött a „messze földön ismert” Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi Állam. Nem marad senki sem közömbös közületek a büszke és nemes lelkű fejedelmek sorsa, azok fényes győzelmei vagy szégyenletes vereségei iránt. Megindítóak kis- és nagyvárosaink történetének dicsőséges és tragikus eseményei, csodálattal töltenek el bennünket a névtelen kézműves mesterek remekművei.

Felfedező utatok során hű segítőtársatok lesz ez a tankönyv, amely paragrafusokra tagolódik. Mindegyik paragrafus egy-egy óra témáját tárja elétek, alpontokkal és alkotói rovatokkal.

Mielőtt hozzálátnátok az új paragrafus megismeréséhez, történelmi társasjátékot javasolunk nektek. A játék feltételeivel a *Töri-tréning* rovatban ismerkedhettek meg. A javasolt játékos feladatok segítségével gyorsabban visszaemlékezhetek a múlt órán tanultakra és jobban felkészülhettek az új anyag befogadásához. A játék levezetéséhez kérjétek a tanár segítségét, így gyorsabban és szervezettebben haladtok majd. A későbbiekben a történelemóra előtti szünetben a tanár nélkül is játszhattok.

Az új anyag feldolgozását a történelmi emlékek rovatának megvitatásával kezdjétek. Ezek általában régebbi vagy újabb keletű művészeti alkotásokat tartalmaznak, amelyek kapcsolatba hozhatók a paragrafusban ábrázolt történelmi eseményekkel, személyiségekkel.

A főbb történelmi információkat a paragrafusok alpontjai tartalmazzák,

melyek a következő egyezményes jel mellett kérdésként szerepelnek.

A történelmi forrásművek – krónikarészletek, útleírások, külföldiek levelei – segítségével szerezhettek tudomást arról, hogyan éltek meg az általatok tanulmányozott eseményeket a korabeli Ukrajna lakói. A történelmi források feldolgozása különleges tudást igényel, amelyet ebben a tanévben is tökélete-

síteni fogtok. A forrásműveket ezért feladatok és vitaindító kérdések követik. A tankönyv több olyan alkotói feladatot is tartalmaz, amely valamilyen történelmi emlékkal vagy történelmi témájú festménnyel kapcsolatos. Játsszátok el bátran a képen látható eseményeket, így ti is az események részeseivé válhatok.

A múlt történéseinek mélyebb megértését segíti elő a *Történelmi térkép* rovat. A hozzájuk kapcsolódó alkotói feladatok segítségével tökéletesíthetitek képességeiteket a történelmi folyamatok elhelyezése terén térben és időben.

A tankönyv azt is megsúgja nektek, melyik feladatot hogyan kell megoldani. A történelmi szövegrészekhez, forrásművekhez, fényképekhez és illusztrációkhoz tartozó feladatokat önállóan, párban vagy csoportosan dolgozhatjátok fel. Hogy melyiket hogyan, arra az alábbi egyezményes jelek utalnak:

– Párban dolgozzatok!

– Csoportban dolgozzatok!

Együtt dolgozik az egész osztály.

A párban történő munka gondolkodásra buzdít titeket, megtanít összehasonlítani, elemezni, következtetéseket levonni. Azon feladatok pedig, melyek megoldása csoportos munkát igényel, általában vitás kérdésekre keresi a választ. Ezek megvitatása során megtanuljátok meghallgatni és elfogadni mások véleményét, tolerálni mások álláspontját. A felmerülő vitás kérdések arra ösztönözhetnek, hogy tovább gondoljátok a történelmi eseményeket, elhelyezték következményeit a jelenben, összevegyétek a modern történelemtudomány kutatási eredményeivel, ellentétes nézetekkel, véleményekkel.

Nem kötelező minden feladatot megoldani. A tanár által ajánlott kérdéskört válasszátok.

A tananyaggal való ismerkedés során új szavakkal és kifejezésekkel találkoztok, melyek értelmezését, magyarázatát a lapszéleken találhatjátok. Ismeretek kell valamennyinek az értelmét, és használnotok kell ezeket a kifejezéseket a felelések során.

Magatokat úgy tudjátok ellenőrizni, hogy válaszoltok az *Ellenőrizétek tudásotokat!* kérdéseire.

A tanév folyamán lesznek *Gyakorlati foglalkozások* is, melyek során önállóan fogjátok elsajátítani a tananyagot, tökéletesítve ezzel képességeiteket és készségeiteket. Minden óra végén három ellenőrző feladat szóbeli vagy írásbe-

li megoldása vár rátok. Erre az alábbi egyezményes jel utal:

Véleményeteket az órán hallottakról és olvasottakról legteljesebben a paragrafus végén található kérdések alapján foglalhatjátok össze, melyek mellett

az alábbi jel áll

Jó tanulást és kiváló eredményeket kívánok nektek!

A szerző

1–2. §. BEVEZETÉS UKRAJNA KÖZÉPKORI TÖRTÉNETÉBE

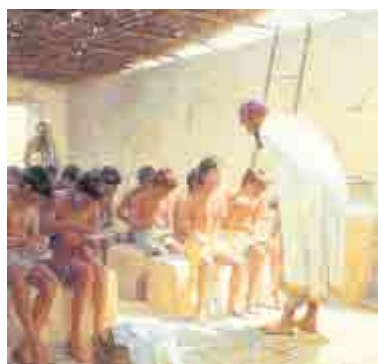

1. Mit tanultatok a múlt tanév során az ókor történetének főbb időszakairól?

Tavaly megismertétek az *ókor történetét* – az emberiség történetének, vagyis a világtörténelemnek azon időszakát, mely a következő kérdésekre válaszol: hogyan jött létre az emberi társadalom, milyen körülmények között éltek az ősemberek, mivel foglalkoztak, hogyan alakultak ki az első államok, és miként fejlődtek a legősibb civilizációk. Már tudjátok azt is, hogy az ókor története az ember megjelenésével veszi kezdetét a Földön és a Nyugatrómai Birodalom bukásával ér véget **476**-ban. Az ókor története négy korszakra tagolódik: **őskor**, az **ókori Kelet története**, az **ókori Görögország története**, **Róma története**.

- Nézzétek meg a képeket! Az ókor történetének mely periódusait ábrázolják?
- Milyen jellemző vonások alapján határoztátok meg az időszakot?
- Mik voltak ezeknek a szakaszoknak a legérdekesebb történései?
- Melyek voltak a legfontosabb eseményei, kik voltak a legjelentősebb személyiségei?
- Nevezétek meg mindegyik korszak leghíresebb műemlékét!
- Egyformán van-e minden korszak ábrázolva a történelmi források által? Miért?

Az ókor történetének mely időszakával hozzák összefüggésbe az európai demokrácia születését? Soroljatok fel olyan tényeket, amelyek ezt támasztják alá!

2. Mit tudtok a mai Ukrajna legősibb lakóiról?

Már a múlt tanév első történelemóráin meggyőződhattetek arról, hogy Ukrajna története szerves része a világ és ezen belül Európa történetének. A régészeti leletek az ősidőktől fogva a népesség állandó növekedéséről tanúskodnak a mai Ukrajna területén. Országunk rendelkezik Európa egyik leggazdagabb kőkori leletegyüttesével, és Ukrajnán keresztül zajlott Európa keleti részének betelepítése is.

Mit tudtok az emberiség történetének kezdeti időszakáról? Gondolkozzatok el a *Biblia* alábbi szavainak szimbolikus jelentésén: „*És megalkotta az Úristen az embert a föld porából és orrába lehelte az élet leheletét. Így lett az ember élőlényé.*”

Vizsgáljátok meg ezt az átalatokat már ismert képet, mely az emberek életét ábrázolja 20 ezer évvel ezelőtt! • Beszéljétek a késő paleolitikumi telephely lakóinak életéről, mindennapi gondjairól! Hogyan vadásztak, mit ettek, miből építették lakhelyüket?

Kiriliivkai telephely. I. Jizsakevics festménye

• Emlékezzetek vissza, mi határozta meg az emberek életét az ősidőkben! • Milyen találmányok változtatták meg gyökeresen a mindennapjaikat?

3. Mi változott meg az emberek életében a földművelés és állattenyésztés elterjedése következtében?

Az emberek hosszú évezredek keresztül vadászattal, halászzal és gyűjtögetéssel foglalkoztak, tökéletesítették munkaeszközeiket. A *neolitikum* folyamán fokozatosan áttértek a *földművelésre* és *állattenyésztésre*. Azt mondják ezekről az időkről, hogy a Föld lakói mintha újjászülettek volna. Földjük fáradhatatlan művelőivé váltak. Új értelmet kapott az életük. Nem fügtek többé annyira a természettől. Azért, hogy életben maradhassanak, már nemcsak elvették a természet kincseit, hanem elkezdték annak megváltoztatását. Biztonságosabbá, előreláthatóbbá váltak mindennapjaik. Megjelentek az első települések, melynek lakói földművelésből éltek.

A földműves világ ellensúlyaként a sztyeppén az eneolit idején kialakult az állattenyésztők világa.

Mit tudtok az úgynevezett tripiljaiakról, az ukrán erdős sztyepp azon lakóiról, akik a Dnyeper és a Dnyeszter közötti területeken éltek az eneolit idején, vagyis Kr. e. a 4. évezredtől a 3. évezred közepéig?

Tekintsétek meg a tripiljai kultúra törzseinek műemlékeit! Hogy nevezik ezeket a tárgyakat, mi volt a rendeltetésük? A képeken ábrázolt munkaeszközök alapján háttávozta meg, mivel foglalkoztak a tripiljaiak!

A tripiljai régészeti kultúra tárgyi műemlékei

4. Hol, és mikor jelentek meg Ukrajna területén az első nomád népek?

A réz valamint bronz megismerése után az őskor földművesei és állattenyésztői hamar felismerték a fémből készült munkaeszközök előnyeit. Nem véletlen, hogy elég korán rátaláltak a *vasra*, amely sokkal tökéletesebb és tartósabb fém volt. Ukrajna területén ez Kr. e. az 1. évezred folyamán következett be. A vasból készült munkaeszközök és fegyverek megjelenése gyors fejlődést eredményezett a gazdasági életben és a harcászatban. A földműves törzsek nagyobb földterületeket vetettek be, így a termésük is több volt. A sztyepp állattartói pedig *nomád életmódot* kezdtek folytatni. Nem rendelkeztek állandó lakhellyel, állataikkal folyton vándoroltak, új földeket, gazdag legelőket keresve számukra. Megtanultak lovagolni, így nagy távolságokat tudtak megtenni. A végeláthatatlan sztyeppéken gyakran alakultak ki összetűzések a jobb legelőért vagy csordákért. És ilyenkor mindig az erősebb győzött, az, akinek tökéletesebb és több vasból készült fegyvere volt.

A harcias nomádok története Ukrajna területén a *kimmerekkel* veszi kezdetét, akik iráni származású törzsekként az Alsó-Volga mentéről vándoroltak a Fekete-tenger északi partvidékére Kr. e. a 9. században. Két évszázadon keresztül éltek ezután a tengerparti sztyeppéken. Ők az első olyan nép országunk területén, akik neve írásos okmányokban fennmaradt. Kr. e. a 7. században a kimmereket leigázták a hatalmas *szkíták*. Az Elő-Kaukázusból érkeztek a sztyeppére, és a kimmerekhez hasonlóan nomád lótarással foglalkoztak. Kr. e. a 3. században a szkítákat a Fekete-tenger északi partvidékéről a *szarmaták* szorították ki. A szkíták rokonai voltak, iráni nyelvet beszéltek és az Ural és Volga menti sztyeppékről származtak. Uralmuk a tenger mentén 600 évig tartott, aminek előbb az északról beáramló *germán gót* törzsek, majd a kelet felől támadó *hunok* vetettek véget.

A földműves világ ellensúlyaként a sztyeppén az eneolit idején kialakult az állattenyésztők világa.

Mire emlékeztek a szkíták történetéből? Nézzétek meg a szkíta műemlékeket! Mit árulnak el ezek a tárgyak a szkíták életmódjáról, tevékenységéről és lelki világáról?

1

2

3

4

1. Kard és a hozzá tartozó aranyhüvely Kr. e. a 4. századból a Dnyipropetrovuszka környéki Tovušta Mohila kurgánból
2. Aranyfésű Kr. e. a 4. sz. a Dnyipropetrovuszka környéki Szoloha kurgánból
3. Íjászok a Kul-Oba kurgánból nem messze Kercstől. Krím félsziget
4. Aranyzarvas a Kul-Oba kurgánból

5. Mikor jöttek létre a mai Ukrajna területén a görög civilizáció központjai?

Az újabb bevándorlók Ukrajnába nemcsak szárazföldi úton keresztül érkeztek, megközelíthették országunk területét a tenger felől is. Kr. e. a 7. századtól kezdve közel ezer éven keresztül a Fekete-tenger északi partvidékén és a Krím félszigeten görög telepések rendezkedtek be, akik Hellászból érkeztek, a görög törvények és szokások szerint éltek. Apolták a hellén kultúrát. Ezek a gyarmatvárosok mintha a kontinentális Görögország városainak az ikertestvérei lettek volna, pontosan lemásolva azok politikai, gazdasági és kulturális életét.

A mai Dél-Ukrajna területének első görög gyarmata Berezan szigetén (akkor félsziget) volt, mely nem messze helyezkedett el a mai Ocsakivtól Mikolajiv megyében. Kr. e. a 6–5. század folyamán a görög telepések belakták gyakorlatilag a Fekete-tenger egész északi partvidékét. A Dnyeszter (Türasz) torkolatában jött létre a mai Bilhorod-Dnyisztrovskij helyén **Türasz**, a Bugi-limán jobb partján pedig **Olbia** (Parutine község közelében Mikolajiv megyében). A Krím félsziget déli partján rakták le az alapkövét a legjelentősebb gyarmatvárosnak, **Kherzonészosznak** (a mai Szevasztopol területe). A Kercsi-szoros partján pedig megalapították **Pantikapaiont** (a mai Kercs története Kr. e. a 6. századig nyúlik vissza).

Nézzétek meg a mai Ukrajna területén található görög műemlékeket! Hogyan kapcsolódnak a Fekete-tenger északi partvidékére és a Krim félszigetre települt görögök társadalmi, gazdasági és kulturális életéhez?

1. A pihenő Héraklész. Dombormű Kr. e. a 4. századból és Kr. e. a 3. század első feléből. A Kerkinitiszen (a mai Jevpatórijja) végzett ásatások során került elő
2. Görög színház romjai Kherzonészoszból (a mai Szevasztopol)
3. A kherzonészosziak esküje fehér márványtáblába vésvé
4. Pénzérmék a Fekete-tenger északi partvidéke és Krim városállamaiból

6. Hogyan korszakolható a középkori Ukrajna története?

A történelem hosszú évszázadai alatt Ukrajna földjén sok nemzetség megfordult gazdagabb leelőket keresve állatai számára. Miután a nomád törzsek egyike megérkezett erre a vidékre, kiszorította szállásterületéről elődeit, majd berendezkedett itt és élte mindennapjait. Később erősebbek jöttek, szervezetesebbek, jobban felfegyverezettek, akik meg őket üldözték tovább az ismeretlenbe. És így ment ez ezer éven át. Voltak olyan népek is, akik mindig Ukrajna területén laktak. Kapcsolatuk az újonnan érkezett idegenekkel különféleképpen alakult. Folyamatos harcok és megpróbáltatások között léptek a történelem színpadára Kr. e. a 2–1. évezredben a *szlávok*, akik 15 mai európai nép elődei voltak. Közöttük kell keresnünk az *ukránokat* is. Őshazájuk a Visztula és a Dnyeper folyók közötti erdős térségeken volt.

- Emlékezettek vissza, milyen hatással volt a nagy népvándorlás a Római Birodalom történetére! Milyen szerepet játszottak ebben a gótok és a hunok? • Az *összslávok* milyen elnevezései maradtak fenn a krónikákban? • Milyen ismertetőjelek alapján tulajdonítanak a régészek bizonyos leleteket a szlávoknak?

476-ban vette kezdetét a középkor. Ennek a korszaknak a történelmével a világtörténelem-órákon fogtok részletesebben tanulni. A középkor az emberiség történetének ezer évét öleli fel az 5. századtól a 15. századig.

Ukrajna középkori történetének korszakai alapján véve megegyeznek az egyetemes középkor időszakával.

Ukrajna középkori történetének első időszaka a **korai középkor**, mely az **5–7. században**, a szlávok nagy vándorlásával, a keleti szláv törzsszövetségek kialakulásával kezdődött és a **9. század végén** teljesedett ki a keleti szláv állam létrejöttével.

Ukrajna területén a keleti szláv törzsszövetségeket tartják az ukránság közvetlen ősének, mivel nyelvük, életvitelük már a 7. században inkább hasonlított a mai ukránhoz, mint a többi keleti szláv törzshöz. A következő

századokban ez a hasonlóság még inkább felerősödött, ami elősegítette a 9. században az állam megjelenését Kijev központtal.

A **9. század végétől a 14. század közepéig** tartott az **ukrán érett középkor**. Erre az időszakra tehető a Kijev központú állam kialakulása, melyet a tudósok **Kijevi Rusznak** neveznek. A Kijevi Rusz a középkor egyik leghatalmasabb és legjelentősebb állama volt. A 13. század közepéig maradt fenn, amikor is a mongolok lerombolták. A Kijevi Rusz közvetlen örököse az **1199 és 1340 között** fennálló Halics-Volinyi Állam lett, melyet Roman Msztyiszlavics fejedelem hozott létre.

A Kijevi Rusz és örököse, a Halics-Volinyi Állam sokirányú kapcsolatokat ápolt nemcsak Bizánccal és a délszlávokkal, hanem Nyugat-Európa országaival és az arab Kelettel is. Ez azzal magyarázható, hogy kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően rajta keresztül vezettek a legjelentősebb kereskedelmi utak. Ilyen volt például a varégoktól a görögökig vezető út, ami a Balti-tengert kötötte össze a Fekete-tengerrel. Rusz vezető politikai szerepéről tanúskodnak azok a dinasztikus házasságok is, amit a ruszics fejedelmek kötöttek az európai dinasztiák örökösneivel.

A Kijevi Állam katonai erejének köszönhetően hosszú éveken keresztül meg tudta magát védeni a nomád besenyők és kunok támadásaitól, erős, megbízható pajzsként óvta Közép- és Nyugat-Európa népeit a tatár támadásoktól.

A Halics-Volinyi Állam nemzetközi tekintélyét bizonyítja Danilo Romanovics fejedelem megkoronázása. Ékes bizonyítéka ez annak is, hogy a Halics-Volinyi Állam külpolitikája európai irányultságú volt.

A Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi Állam szoros kulturális kapcsolatokat ápolt a szomszédos államokkal. Különösen erős volt Bizánc hatása a ruszics földek kultúrájára. Ez elsősorban a pravoszláv kereszténység elterjedését segítette elő, ami Konstantinápolyból érkezett Ruszba.

A **késő középkor a 14. század második felétől a 15. század végéig** tartott. Az ukrán földek többsége ezekben az években a Litván Nagyfejedelemséghez tartozott, részfejedelemségekre tagolódott, melyek élén a litván dinasztia képviselői álltak.

 Szerkesszetek időtengelyt, és tüntessétek fel rajta az ukrán középkor időhatárait!

 Szemléljétek meg ezeket a mai festményrészleteket! Az ukrán középkor mely periódusait ábrázolják?

Festményrészletek. 1. A fejedelmi Halics. M. Figol alkotása.

2. Kij, Scsek, Horiv és Libegy megalapítják Kijevet. A. Orlonov alkotása

7. Hogyan szereznek tudomást a tudósok az ukrajnai középkor eseményeiről?

A középkor emberének életmódjáról, mindennapi tevékenységéről elsősorban a *régészeti (tárgyi) emlékek* mesélnek. Az ásatások során feltárt leletek alapján szerezhetünk tudomást arról, milyen házakban éltek, hogyan és mivel táplálkoztak, milyen ruhában jártak, milyen ékszereket viseltek, milyen munkaeszközökkel dolgoztak, milyenek voltak az edényeik és a fegyvereik.

Értékes források a *graffitik* (különböző falfeliratok, amit az épületek falára karcoltak) és a különböző kódexek miniatúrái. Jelentős adatokat tartalmaznak a középkorról a korabeli irodalmi és *néprajzi* alkotások – a hősi eposzok vagy bilinák, elbeszélések, történelmi énekek, a legrégebb dumák.

A legtökéletesebb és legmegbízhatóbb alkotásoknak a **krónikák (évkönyvek)** számítanak. A krónikák segítségével megismerhetjük a történelmi események apró részleteit. (Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem 1185-ös kunok elleni hadjáratáról szólva a krónikás megemlíti a napfogyatkozást, amit kifejezetten rossz előjelnek tart. Ennek a részletnek az alapján határozták meg a tudósok az esemény dátumát.) A krónikások általában a fejedelmek tevékenységéről tudósítottak, hadjárataikról, csatáikról, házasságaikról, külkapcsolataikról. Több krónika azért maradt fenn napjainkig, mert többször lemásolták őket.

A napjainkig fennmaradt legrégebb krónika a *Régmúlt idők krónikája*. Azzal veszi kezdetét, hogy „*honnan ered a ruszics föld, kik voltak az első fejedelmei*” és a 12. század elejével fejeződik be. A krónikás művében több régebbi évkönyvet is felhasznál, melyek nem maradtak fenn napjainkig, idézi a *Bibliát*, bizánci szerzők műveit, különféle okmányokat (például a fejedelmek szerződéseit). A krónika egyik átiratának köszönhetően ismerjük szerzőjének nevét is, akit **Nesztornak** hívtak és a Kijevi Barlangkolostor szerzetese volt. A *Régmúlt idők krónikájának* folytatásaként jelent meg a *Kijevi krónika*, amely a Kijevben és a kijevi földeken zajló eseményeket taglalja. A Halics-Volinyi Állam legjelentősebb történelmi alkotása a *Halics-Volinyi krónika*.

Fennmaradt több évkönyv a Litván Nagyfejedelemség idejéből is. Értékes kiegészítői a krónikáknak még a külföldi források: *útleírások, nemzetközi szerződések szövegei, geszták*.

A különféle történelmi források összevetésének alapján a tudósok színes képet alkotnak a középkorról.

A **krónika** görög eredetű szó, a latin *chronic* megfelelője. A középkor jellegzetes történelmi műfaja. Az annalesből (évkönyvek) fejlődött ki. A krónikában az eseményeket időrendi sorrendben, rendszerezés, magyarázat, összefoglalás nélkül jegyezték föl. Készítőik, a krónikások többnyire egyházi emberek voltak (a ford. megj.).

Vizsgáljátok meg az alábbi történelmi forrásokat, és határozzátok meg típusukat! Milyen történelmi információval szolgálnak ezek az emlékek a tudósok számára?

A *Régmúlt idők krónikájának* első lapjai

1. Jaropolk Izjaszlavicsot ábrázoló miniatúrarészlet a Trieri zoltároskönyvből, 1078–1087.

2. Nagy Volodimir aranymonétái, a zlatnikok

3. A Régmúlt idők krónikájának miniatúrái, melyek Nagy Volodimirt, mint templomépítőt ábrázolják

4. A Litván Nagyfejedelemség és a Lengyel Királyság között megkötött dinasztikus szövetség feltételeit tartalmazó okmány. Krevo, 1385.

5. Szerszámok és használati eszközök a Kijevi Ruszból

6. Egy 14–15. századi harcos menetszerelése: sisak, páncél, pajzs és kard

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Nevezzétek meg Ukrajna ókori történetének főbb korszakait!
2. Magyarázzátok meg a következő fogalmakat: • Ukrajna ókori története • Ukrajna középkori története • Kijevi Rusz • krónika!
3. Határozzátok meg Ukrajna középkori történetének időrendi határait! Jellemezzétek röviden mindegyiket!
4. Gyűjtsetek szavakat és szókapcsolatokat *A középkori Ukrajna történelmi forrásai* című kiselőadáshoz!

Ukrajna ókori történetének mely eseményei voltak rátok a legnagyobb hatással? Ukrajna középkori történetének mely korszakaival szeretnétek megismerkedni? Miért?

1. fejezet

1

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

„...Honnan ered a ruszics föld, kik voltak az első fejedelmek?” – így kezdi elbeszélését a krónikás. Ezekkel a szavakkal akarja megörökíteni az utókor számára azokat az eseményeket, melyek következtében létrejött, megerősödött, majd felvirágzott az állam Kijev központtal. A téma tanulmányozása során megismerkedtek első fejedelmeivel, a legismertebb uralkodók bölcs és nem mindennapi tetteivel, és azzal, hogyan alakult át ez az ország „messze földön ismert tartománnyá”.

2

3

4

5

1

3. §. A KELETI SZLÁV TÖRZSEK (AZ UKRÁNOK ELŐDEI) AZ ÁLLAMISÁG LÉTREJÖTTÉNEK ELŐESTÉJÉN

ÉLET AZ ŐSÖK TÖRVÉNYEI ÉS SZOKÁSAI SZERINT...

Az 5. század második fele – a 7. század – a szlávok nagy vándorlása
7. század – a dulib törzsszövetség

Tekintsétek meg az alábbi képeket! A látottak alapján gondolkozzatok el azon, vajon milyen volt az életmódjuk, és miben hittek a keleti szlávok a 8–9. században! Miért mondja róluk a krónikás, hogy a keleti szlávok az „őseik törvényei és szokásai szerint élik életüket...”?

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

Az Ukrajna területén élt keleti szlávok műemlékei és műemlék-rekonstrukciói a 8–9. századból

1. Hol telepedtek le a szláv törzsszövetségek, az ukránok ősei, a nagy népvándorlás következtében?

A 6. osztályban már értesültetek arról, hogy a **szlávok** az ukránok mellett még 15 mai európai nép ősei voltak. Délkelet-Európa erdős és erdőszytpeppes vidékének határán éltek. Onnan vándoroltak át az 5. század közepén a Kelet-római Birodalom területére. Így kezdődött a **szlávok nagy vándorlása**,

amiről Jordanes (6. század) a következőket írta: „Most már mindenütt ők tombolnak...”

A szlávok nagy vándorlása Európában ment végbe a nagy népvándorlás idején az 5–7. században. Ekkor jelentek meg a szlávok a Duna mentén, délen a Balkán-félsziget belsejében; nyugati irányba eljutottak az Elba folyóig és a Balti-tenger partvidékéig; északkeleten pedig benépesítették a Don és a Volga felső folyása menti területeket.

A szlávok nagy vándorlása következtében alakultak ki azok az etnikai csoportok, amelyek később a mai szláv népek őseivé váltak. E mozgások eredményeként a szláv törzsek fejlődése szétvált, és három csoportjuk alakult ki: előbb a keleti és nyugati, majd a nyugatiból kiváló déli. Az ukránok a beloruszokkal és az oroszokkal együtt a *szláv népek keleti ágához* tartoznak. Szállásterületük abban az időben a Kárpátok és a Volga között húzódott.

A szlávok ősidők óta *törzsekbe* szerveződve éltek, amelyek gyakran **törzsszövetségekbe** egyesültek. A *keleti szláv törzsszövetségek* nevei a *Régmúlt idők krónikájában* maradtak fenn napjainkig. A 8–9. században a mai Ukrajna területén hét törzsszövetség élt: a **poljánok, derevljánok, volinyánok, horvátok, ulicsok, tivercek és sziverjánok**. Felhívjuk a figyelmeteket arra, hogy a krónikás a volinyánokat gyakran említi *dulibok*nak és *buzsánok*nak. Mind a három elnevezés ugyanazt a törzsszövetséget jelenti. A *dulib* elnevezés a legrégebbi, a másik kettő sokkal későbbi eredetű.

A krónikás elbeszéléséből tudjuk, hogy a *poljánok* a középső Dnyeper mentén laktak, „a *Dnyeper melletti hegyekben és erdőkben*”. A *poljánok* nyugati szomszédai a *derevljánok* voltak. Földjeiket a Szlucs, a Dnyeper, a Pripjaty és a Teteriv folyók határolták. Nyugaton, a Nyugati-Bug folyó mentén éltek a *dulibok*. Más szláv törzsek „a *Gyeszna, Szejna és a Szula mentén letek hazára*”, és *sziverjánok* néven váltak ismertté. A *tivercek* a Dnyeszter és Kárpátok, az *ulicsok* meg a Dnyeper és Déli-Bug között telepedtek le. A Kárpátmellék a *horvátok* hazája volt.

A krónikás tudósításai és az őket kiegészítő régészeti leletek vizsgálata alapján a tudósok arra a következtetésre jutottak, hogy a *dulibok*, *derevljánok*, *poljánok*, *sziverjánok*, *kárpáti horvátok*, *ulicsok* és *tivercek* törzsszövetségei szoros kapcsolatban álltak egymással. Hasonló volt a nyelvük, egyeztek szokásaik, közös ant-szklavén gyökerekkel rendelkeztek. Ezek a vonások különböztették meg őket a többi északnyugati és északkeleti szláv törzsszövetségektől. Éppen ezért ezt a *hét törzsszövetséget* tekinthetjük az ukránok közvetlen őseinek.

Ismerkedjétek meg a 18. oldalon lévő térképpel! • Mutassátok meg rajta a szlávok vándorlásának útvonalait a nagy népvándorlás idején! • Keressétek meg azokat a keleti szláv törzsszövetségeket, amelyek az ukránok, a beloruszok és az oroszok ősei lettek! • Nevezzétek meg a *poljánok* északkeleti, déli és nyugati szomszédait; a Dnyeper baloldali mellékfolyói mentén, a Dnyeszter és a Prut között élő törzseket! • Kik voltak az Ukrajna területén élő keleti szlávok nyugati, keleti, déli és északi szomszédai?

Töltsétek ki *A keleti szláv törzsszövetségek széttelepülése Ukrajna területén* táblázatot a már ismert térkép alapján!

Elnevezés	Szállásterület
-----------	----------------

Сzláv törzsek a 6-8. században

2. Mi jellemezte a keleti szláv törzsek gazdasági fejlődését és életmódját a mai Ukrajna területén?

A keleti szlávok Ukrajna területének erdősztyeppes és erdős vidékén éltek, vagyis a Polisszjában. Földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, ami-

nek kedveztek a vidék előnyös természeti viszonyai: mérsékelt időjárása, termékeny talajtakarója, bővizű folyói, gazdag legelői. Az erdőszyeppes részen az ekés földművelés volt elterjedt. Polisszjában pedig az erdőirtásos földművelés, amit *égetéses gazdálkodás*nak neveztek. Az ekés földművelésnél a parlagon rendszert alkalmazták (*legelőváltó gazdálkodás*). A műveletlen földeket feltörték, évekig pihentetés nélkül használták, majd parlagon hagyták legeltetés céljából. Később áttértek a kétnyomásos gazdálkodásra, amikor a mezőt két részre osztották, az egyik felét bevetették, a másikat pedig pihentették.

A földet először faekével felszántották, majd árpával, zabbal, rozssal, búzával, lennel vagy kenderrel vetették be. Ismerték a karalábét, retket, uborkát, céklát, sárgarépat, borsót, vöröshagymát, illetve a fokhagymát. Tehenet, disznót, juhot tenyésztettek. Hú segítők voltak az ökrök és a lovak. Mivel erdők, folyók, tavak mellett éltek, vadászattal, halászattal, vadméhészettel is foglalkoztak. Az így nyert mézet, szőrmét vagy viaszt eladták a szomszédos népeknek.

Legelterjedtebb a kovács szakma volt. A vasat mocsári, illetve tavi ércből nyerték. A kovácsok voltak az első ötvösmesterek is. A szlávok a 10–11. századig nem ismerték a fazekaskorongot. Minden ruszics családban foglalkoztak szövessel és fonással, hisz az emberek házi készítésű ruhákban jártak. Fejlett volt a bőr- és famegmunkálás, kő-, illetve csontfaragás.

Rusz lakosságának többsége falvakban élt, amelyek 0,5–3 kilométerre voltak egymástól. Az emberek házaikat fából építették és 30–80 cm-re besüllyesztették a talajba. *Földkunyhó*knak hívták ezeket. Kényelmes otthont teremtettek így, ahol még a leghidegebb télben is meleg volt, nyáron viszont kellemes hűvöst biztosított. Gazdasági szükségleteik céljából tudtak szekeret, szánt és csónakot is készíteni.

1

2

1. Keleti szláv agyagedények

2. Keleti szláv kőkemencés lakóház-rekonstrukció

A természeti viszonyok milyen hatással voltak a keleti szlávok életmódjára és gazdálkodására Ukrajna területén?

1

- Tekintsétek meg az alábbi település-rekonstrukciót! Kit, és mit ábrázol? Milyen mesterséggel foglalkoznak rajta a kézművesek? Milyen találmányokat ismerhettek ekkor? • A kép *előterében*, *háttul*, *baloldalt*, *jobboldalt* szavak felhasználásával készíttetek rövid beszámolót a település lakóinak gazdasági életéről!

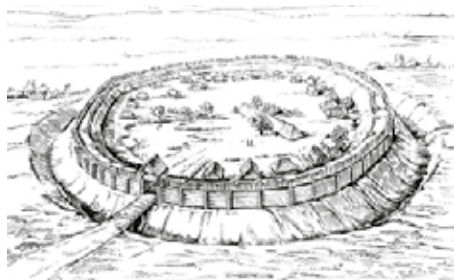

Szláv település a 8–9. században. Rekonstrukció

3. Mi határozta meg a keleti szlávok társadalmi életét Ukrajna területén a 8–9. században?

A keleti szlávokról szóló elbeszéléseiben a krónikás természetesen nem említette a *törzsszövetség* kifejezést. Ő inkább fejedelemségekről beszélt, vagyis a fejedelmek uralkodásáról. „Ezeknek a fivéreknek az utódai lettek később a poljánok fejedelmei, és a derevljánoknak is megvolt a maga fejedelemsége” olvasható a *Régmúlt idők krónikájában*. Mint látjuk, a szláv uralkodókat már az államiség előtti korokban **fejedelmeknek** hívták. A nomád törzsek állandó támadásai következtében a katonai vezetők szerepe felértékelődött, a népgyűlés (vicse) pedig fokozatosan csökkent. A szláv fejedelmek katonai kíséretét a **druzsinnnyikok** alkották, akik előkelő családból származtak. Szolgálatukért gazdagon megjutalmazták őket. A törzsi népfelkelőkkel ellentétben hivatásos katonák voltak. A fejedelmek druzsinájukkal a törzsi központokban, **földvárakban** éltek, amelyek fokozatosan városokká alakultak át. A 8–9. században

Tiverc földvár-rekonstrukció a Dnyeszter partján

létrejött a törzsi előkelőségek rétege (a fejedelem és druzsinája), akik igyekeztek minden hatalmat a kezükben összpontosítani. A fejedelmek megpróbálták hatalmukat gyerekeikre hagyni. Helyi dinasztiák jöttek így létre.

A 7–8. században a keleti szlávok déli csoportjának élén a dulib-volinyán fejedelmek álltak. Ez a keleti szláv törzsszövetség a 7. században létrehozott egy több törzsből álló egyesülést, amely magába

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

foglalta a poljánokat, derevljánokat, horvátokat, ulicsokat, tiverceket, vagyis a Dnyepermenti Jobbpart lakóit. Központja feltehetőleg a *zimnyivkai földvárban* volt. Romjait nem messze Volodimir-Volinszktól tárták fel a régészek (Volhánia).

A törzsek között kialakult szövetség célja a nomádok elleni harc volt. Ide sorolhatjuk például az **avarokkal** folytatott háborúskodást, amiről a *Régmúlt idők krónikája* is említést tesz. A dulib szövetség azonban nem alakult át állammá, ezért megszűnése után az államalkotói folyamatok központja Volinyból a Középső Dnyepermentére helyeződött át, vagyis Kijevbe.

Emlékezzetek vissza, mit nevezünk államnak! Vajon miért állíthatjuk azt, hogy a keleti szlávok Ukrajna területén a 8–9. században közel kerültek az államalapításhoz?

Kagán – uralkodó a török népeknél. A hatalom isteni eredetének a megtestesítője.

4. Kik voltak a keleti szláv törzsek szomszédai?

Nagy-Bulgária és a Kazár Kaganátus. Az avarok hanyatlása után a Fekete-tenger partvidéke a **bolgár-törökök** (onogur-bolgárok) kezébe került. 630 körül a Fekete-tenger északi partvidékén és az Azov-melléken létrejött birodalmuk, Nagy-Bulgária. Ezzel egy időben tőlük keletre, a Don és Volga között, illetve a Kaszpi-melléken megalakult a *Kazár Kaganátus*. A kazárok és onogurok állandó háborúban álltak egymással, amit végül a kazárok nyertek meg. Nagy-Bulgária ezután szétesett.

Kazár lovas. A 9. század vége és a 10. század eleje. O. Fedorov rajza

A kazárok a 10. század végéig uralmuk alatt tartották a Fekete-tenger melléki sztyeppéket. Hatalmukat megpróbálták kiterjeszteni a szláv törzsek-re. **Sarcolták** a poljánokat, sziverjánokat, vjatyicsokat.

Hadisarc – természetbeni (mezőgazdasági termékek, illetve vadászzsákmány) vagy pénzben fizetett adójárulék a régmúltban, amit a legyőzött törzsek adtak a győztesnek.

Olvassátok el a krónikarészletet! Hogyan magyarázza a krónikás a kazárok és poljánok közötti viszonyt? Milyen szimbolikus tartalommal színesíti előadását?

«... és felkeresték a kazárok a poljánok földjét, és azt mondták nekik: „Fizessetek nekünk adót!” A poljánok hosszas tanácskozás után úgy döntöttek, hogy kardokat adnak adó fejében. A kazárok hazavitték zsákmányukat, megmutatták fejedelmüknek és a véneiknek. A vének megkérdezték az adószedőktől, honnan hozták ezeket a kardokat. „A Dnyeper melletti hegyekből és erdőkből.” A vének nagyon elszomorodtak, és a következőt mondták: „Nem jó adó ez, mert szabályával harcoltuk ki megfizetését. A mi fegyverünk egyélű, míg az ő adójuk kettő. Meglátjátok, eljön majd a nap, amikor ők fognak adóztatni bennünket.” És ez meg is történt, mert a vének Isten akaratából szóltak így.»

1

Figyelem!

A történelemórákon gyakran fogtok találkozni történelmi forrásmű-részletekkel. Meg kell tanulnotok elemezni őket.

1. lépés – határozzátok meg, ki az okmány szerzője, foglaljátok össze rövid tartalmát, állapítsátok meg a dokumentum keletkezésének idejét! Ilyen sorrendben dolgozzatok minden forrásművel!

Bizánc. A keleti szláv törzsek (az ukránok ősei), sohasem szakították meg kapcsolatukat *Bizánccal*. Bizánc volt a legfontosabb kereskedelmi partnerük. A bizánci császárok uralták ebben az időben a Fekete-tenger partvidékét és a Krím félszigetet is. Mivel a híres **varégoktól a görögökig** vezető kereskedelmi út a Fekete-tenger partjánál ért véget, a szlávok, akik a középső részét felügyelték ennek az útnak, szerették volna kiterjeszteni ezt a jogot Bizánctól az egész Fekete-tengerre. Ez gyakran háborúhoz vezetett a két ország között. A Kijevi Rusz megalakulása után ez az állapot továbbra is fennmaradt.

A **Bizánci** vagy más néven **Keletrómai Birodalom** valójában a Római Birodalom keleti részének állama. A 4. század végén jött létre. Nevét a Boszporusz európai oldalán álló Buzantion gyarmatvárosról kapta, ahol Konstantinus császár megalapította birodalma fővárosát, Konstantinápolyt. Bizánc lakói magukat *rómaiaknak* hívták, országukat pedig Római Birodalomnak. A krónikás viszont *görögöknek* nevezi őket.

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

Skandináv druzsinnyik lovas. A 10. század közepe. O. Fedorov rajza

Skandinávia. A varégoktól a görögökig húzódo kereskedelmi út kötötte össze a keleti szláv törzseket a Skandináviában élő északi népekkel, a mai *dánok, svédek, norvégok* őseivel. A mostoha életkörülmények arra ösztönözték őket, hogy a meggazdagodás és a dicsőség reményében tengerre szálljanak. Bátor és vakmerő emberek lévén könnyű hajóikon messze földre eljutottak. Több népet meghódítottak, köztük a szláv *szlovéneket, krivicseket* és a nem szláv *csudokat, merjákat*. Sokszor teljesítettek gazdag uraknál katonai szolgálatot. A bizánci császárokat is szolgálták. Az utóbbiak nevezték el őket *varangáknak*. Innen származik a **varég** kifejezés. Az európaiak különben északi embereknek, *normannoknak* nevezték őket.

Gondolkozzatok el a válaszokon! • Mit tudtatok meg a bolgár-törökök és kazárok államalakulatairól? • Mi volt a meghatározó a más népekkel, köztük a keleti szláv törzsekkel (az ukránok őseivel) kialakított viszonyukban? • Hogyan alakult az ukránok őseinek kapcsolata Bizánccal és a varégokkal?

A 18. oldalon látható térképen mutassátok meg a keleti szláv törzsek szomszédait!

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Mikor ment végbe a szlávok nagy vándorlása? Mikor állt fenn a dulibok több törzsből álló egyesülése?
2. Milyen területeket foglaltak el a keleti szláv törzsszövetségek (az ukránok ősei) a 8–9. században? Kik voltak a szomszédaiuk?
3. Határozzátok meg az alábbi etnonimák közötti hasonlóságot vagy különbséget: *bolgárok, normannok, rómaiak, kazárok, szlávok!*
4. Magyarazzátok meg a következő fogalmakat: • a szlávok nagy vándorlása • keleti szláv törzsszövetségek • földvár • fejedelem • druzsina!
5. Válaszoljatok a kérdésekre! • Kiket tartanak a keleti szláv törzsszövetségek közül az ukránok őseinek? • Mik voltak a keleti szlávok gazdasági és társadalmi életének főbb sajátosságai Ukrajna területén a 8–9. században? • Milyenek voltak az ukránok őseinek kapcsolatai Bizánccal, a varég-normannokkal és a kazárokkal?
6. Bizonyítsátok, hogy a 8–9. század keleti szláv törzsi fejedelemségei lerakták az alapjait a keleti szlávok első államának, a Kijevi Rusznak!

Foglaljátok össze az óra anyagát 7–8 mondatban! Készítsetek rövid beszámoló! Értékeljétek munkátokat, és mondjátok meg, a tananyag melyik része volt számotokra a legérdekesebb?

4. §. A KIJEVI RUSZ MEGALAKULÁSA

„ÉS RUSZ FÖLDJEKÉNT KEZDTÉK EMLEGETNI...”

A 6. század vége – a 7. század eleje – Kijev legendás megalapítójának, Kijnek az élete

860 – Aszkold fejedelem hadjárata Bizáncba

882–912 – Oleg uralkodása Kijevben

907, 911 – Oleg bizánci hadjáratai. Szerződések aláírása

Játsszatok! **Fejzd be a mondatsort!**-játék: készítsetek elbeszélést *A keleti szláv törzsek (az ukránok ősei) az államiség létrejöttének előestéjén* címmel úgy, hogy minden tanuló mondjon egy-egy mondatot! A győztes az, aki a legtöbb mondatot mondja.

Nézzétek meg a két képet! Vajon miért helyezték el Kijev alapítóinak 1982-es emlékművét a Dnyeper partján, a 2001-est pedig Kijev szívében, a Függetlenség terén?

*Kij, Scsek, Horiv és nővérük, Lebigy emlékművei.
V. Borodaj és A. Kuscs alkotásai*

1

1. Milyen szerepet játszott Kijev a Keleti Szláv Állam létrejöttében?

A 7–8. században a keleti szláv törzsek déli csoportjának élén a dulib fejedelmek álltak. A 9. században vezető szerepüket a *poljánok* vették át, akiket a *Régmúlt idők krónikájának* szerzője „bölcseknek és értelmeseeknek” nevez. A krónikástól tudjuk azt is, hogy Kijev első fejedelmei szintén poljánok voltak: Kij, Scsek, Horiv és nővérük, Lebigy. Velük hozza kapcsolatba Nesztor Kijev alapítását. A város az idősebb fivér, Kij után kapta a nevét.

Olvassátok el a krónikarészletet! Miről van szó benne? A krónika mely részeit tartjátok valószínűnek? Hol találhatóak a krónikában olvasottak alapján a város legősibb részei?

A krónikás művében a **város** szót használja, ami a vár szóból eredeztető. Város alatt tehát erődítményt, földvárat értettek.

„...A poljánok azokban az időkben külön éltek. Élt köztük ekkor három fivér: Kij, Scsek és Horiv, nővérüket meg Lebigynek hívták. Kij azon a hegyen üttött tanyát, amelyet ma Boricsevhalmoknak neveznek. Scsek székhelye a manapság Scsekovicának emlegetett hegyen volt, Horiv pedig egy harmadik hegyet választott magának, amelyet róla Horivicának neveztek el. Az idősebb fivérnek egy Kijev nevű várost is emeltek. E várost nagy lomb- és fenyőerdők öveztek, amelyben vadászok cserkésztek. Ezek a fivérek bölcsek és értelmesek voltak, a polján törzshöz tartoztak, s utódaik ma is Kijevben élnek.”

A krónikás elbeszélésének meseszerű jellege ellenére az eseményeknek van valós alapjuk. A történészek összevetették a *Régmúlt idők krónikáját* a korabeli bizánci tudósításokkal, és arra a következtetésre jutottak, hogy Kij fejedelmének valószínűleg a 6. században élt. Kiváló hadvezéri képességekkel rendelkezett. A bizánci császár szolgálatában állt és a krónikás szerint (nemesi) fejedelmi származású volt.

1

2

1. Szentély Kij földvára területén
2. Krónikarészlet Kijev alapításáról

• Kij földvárának területén végzett ásások során a tudósok egy különleges emlékműre bukkantak. Feltárták a vár szentélyének romjait, ahol a poljánok imádkoztak és áldoztak isteneiknek. Mire következtethetünk a lelet alapján a keleti szlávok (az ukránok ősei) hitvilágáról?

Kijev előnyös földrajzi fekvéssel rendelkezett. Földje termékeny volt, erdői, folyói vadban, halban gazdagok. A Dnyeper mellett épült, mely a varégoktól a görögökig vezető híres kereskedelmi út részét alkotta mellékfolyóival együtt.

Csoportban dolgozzatok! • Vitassátok meg V. Baran történész *Ószlávok* című művének néhány gondolatát: „A 6. századtól kezdve a törzsi szövetségek területén földvárakat emeltek, amelyek politikai, gazdasági, vallási központok voltak és a fejedelmi druzsinák gyülekezésének helyei is egyben. A legkorábbi koraközépkori szláv földvár Európa területén a zimnyivkai földvár volt, Volodimir-Volinszk mellett Voliny megyében, amely a 6. században jött létre és a kijevi, az Ó-Kijev hegyen. Ez utóbbi egy 6. századi szláv település helyén állt, fokozatosan várossá fejlődött és a polján szövetség, majd pedig a Kijevi Rusz fővárosa lett.” • Miért nem egyeznek a szerző állításai azzal, hogy Kijev fennállásának 1500. évfordulóját 1982-ben ünnepelték? Gondolataitokat osszátok meg egymással!

2. Milyen szerepet játszott Aszkold fejedelemsége a Kijev központi állam létrejöttében?

A 9. század közepén létrejött a keleti szlávok első állama, **Aszkold kijevi fejedelemsége**, mely Kijevet és környékét foglalta magába. A *Régmúlt idők krónikája* két fejedelemről, a 9. század 60-as éveiben uralkodó Aszkoldról és Gyirről tesz említést, kiket társuralkodóknak nevez. A mai tudósok inkább azon a véleményen vannak, hogy egymást követték a trónon. Először Gyir uralkodott, utána pedig Aszkold. Többen, Nesztorhoz hasonlóan, varég származásukról tesznek említést. Mások meg azt mondják, hogy polján vezérek voltak, Kij leszármazottai. Gyirről nem sokat tud a történelem. Aszkoldról viszont a korabeli bizánci és arab forrásoknak köszönhetően annál többet. **860-ban** hadjáratot folytatott Bizánc ellen. Kétszáz csónakból álló flottájával kikötött az Aranyszarv-öbölben. Felégette Cárgorod-Konstantinápoly elővárosát, majd ostromolni kezdte a bizánci fővárost, ami egy teljes hétig tartott. A ruszin flotta támadásai arra kényszerítették a Keletrómai Birodalmat, hogy Ruszt önálló államként ismerje el. Ezután kezdték a Kijevi Államot **Rusz földjének** nevezni.

Konstantinápoly madártávlattól. Rekonstrukció

• Jellemezzétek Konstantinápoly fekvését és kiterjedését! • Mit érezhetett az a ruszics, aki először látta meg Cárgorodot? • Milyen utakon juthattak el a ruszicsok Bizánc fővárosába?

Szent Miklós temploma Aszkold sírjánál Kijevben

Aszkold hadjáratának idején kerültek először a ruszicsok kapcsolatba a kereszténységgel. A fejedelem és druzsinájának több tagja a császárral folytatott tárgyalások során megkeresztelkedett. Aszkold felvette a keresztény Miklós nevet. A kijeviek nem nézték jó szemmel, hogy fejedelmük idegen istennek hódol, ezért összeesküvést szerveztek ellene.

Napjainkban nehéz feleleveníteni az események azon sorozatát, amelyek Aszkold bukásához vezettek. Mindenesetre tény, hogy az összeesküvőket támogatta

Rjurik novgorodi varég fejedelem. Ő azonban **879**-ben meghalt, ezért az összeesküvők Rjurik rokonához, **Oleg**hez fordultak segítségért. Oleg Rjurik fiának, **Igornak** volt a gyámja, így az ő nevében uralkodhatott.

Milyennek ismertétek meg Aszkold külpolitikai tevékenységét? Hogyan hatott ez a politika Rusz államának a fejlődésére? Hogy került Kijev trónjára a Rjurikovics-dinasztia?

Véleményed szerint, a krónika mely részei mesészerűek, és melyeknek van valóságalapjuk? Hogyan szilárdította meg hatalmát a Rjurikovics-dinasztia a kijevi trónon?

«... amikor Oleg a kis Igorral a kijevi hegyekhez ért, megtudta, hogy a városban Aszkold és Gyir uralkodik. Kikötött vitézeivel a Dnyeper partján, elrejtette katonáit, követeket küldött a fejedelmekhez, és azt üzent nekik, hogy hajójuk Oleg és Igor fejedelmi megbízásából hajózik a görögökhöz. „Drága rokonaink, keressetek fel bennünket!” Azok gyanútlanul megérkeztek. Ekkor Oleg ezt mondta: „Nem vagytok fejedelmek többé, mert nem származtok fejedelmi vérből, de itt van Igor, a fejedelmi sarj, Rjurik fia.” A varég vitézek előjöttek rejtekhelyükről és megölték Aszkoldot és Gyirt. Ezután Oleg Kijevben uralkodott és azt mondta, „Legyen ez a város minden Rusz földi városok anyja!”»

Figyelem!

A múlt órán megismerkedtetek a forrásmű-elemzés első szabályával. Elemeztétek a most megismert forrásművet az első lépés alapján!

2. lépés – állapítsátok meg, hogyan viszonyul a szerző az eseményekhez és a bennük szereplő történelmi személyiségekhez; gondolkozzatok el azon, miért ír ezekről az eseményekről, mit akar velük kapcsolatban mondani; határozzátok meg az okmányban szereplő események jelentőségét! Ilyen sorrendben dolgozzatok minden forrásművel!

3. Miért tartják úgy, hogy a Kijevi Rusz Oleg fejedelemsége idején alakult ki?

882-ben Oleg lett Kijev fejedelme. Ettől kezdve a Rjurikovics-dinasztia képviselői uralkodtak Ruszban.

Oleg 30 évig ült Kijev trónján. Bátor uralkodó és tehetséges hadvezér volt. Hatalomra kerülése után megtörte a *derevljánok* és *sziverjánok* ellenállását. Legyőzte és adófizetésre kényszerítette őket. 885-ben meghódította a *radimicseket*. Ezután tovább harcolt az *ulicsokkal* és a *tivercekkal*. A 10. század elején megegyezett a *horvát*, *tiverci* és a *volinyán* fejedelmekkel a közös katonai hadjáratokról. Még kijevi trónra lépése előtt uralma alá vonta a szlovén és krivicsi törzsszövetségeket, valamint a nem szláv északi népeket: a merjákat, csudokat, veszeket.

A bizánciak tengeri ütközete a varégokkal és ruszicsokkal

Szerződést kötött a varég hadvezérekkel, akik ezután több hadjáratában is részt vettek. Uralkodásának első 15 éve alatt Oleg kerülte a fegyveres összecsapásokat Bizánccal, mintha csak erőt gyűjtött volna a későbbi nagy csatákhoz. 907-ben háborút indított Bizánc ellen és fényes győzelmet aratott. A krónikás elbeszélése Oleg diadaláról tele van mesészerű részletekkel. A történészek számára legnagyobb értéke annak van, hogy a *Régmúlt idők krónikája* ismereti a ruszicsok Bizánccal kötött szerződésének szövegét. 911-ben újabb hadjáratra került sor. A szerződés feltételeit ezután kiegészítették.

A Bizánccal kötött szerződések Rusz nemzetközi tekintélyének elismerését jelentették. Véget ért a Kijevi Állam kialakulásának folyamata, amelyet a tudósok a 10. század elejétől kezdve **Kijevi Rusznak** kezdenek nevezni.

A krónikás **Rusz földjeként** említi a Kijevi Államot. A tudósok ebből az elnevezésből megalkották a **Kijevi Rusz** kifejezést, amely általánosan elfogadott.

1

- Olvassátok el a krónikarészletet Oleg Cárgorod ellen indított hadjáratáról, és hasonlítsátok össze az illusztrációkon látottakkal! • Milyen eseményeket örökítenek meg a rajzok?

„És elindult Oleg a görögök ellen. Kijevet Igorra hagyta. Hatalmas hadsereget gyűjtött varég harcosokból és szlovén, csud, krivics, merják, polján, derevlján, radimics, horvát, dulib, tiverc vitézekből. Előbb lóháton, majd hajón közelítette meg Cárgorodot. Kétezer hajóval érkezett Konstantinápoly alá. A görögök azonban lezárták a város bejáratát*. Ekkor a fejedelem parancsot adott a hajók partra vontatására. Parancsba adta, hogy készítsenek kerekeket és szereljék azokat a hajókra. A hajók ezután a szelek szárnyán onnan közelítették meg a várost, ahonnan a görögök nem várták. Oleg azt követelte a polgároktól, hogy fizessenek 12 hrivnya hadisarcot a kétezer hajó minden katonájának. Egy-egy hajón negyven katona volt. A görögök beleegyeztek mindenbe, és békét kértek. Nem akarták, hogy lerombolják városukat... Oleg ezután győzelme jeléül felerősítette pajzsát az Aranykapura és hazaindult.”

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

1. A 907-ben zajló események rekonstrukciójának részlete
2. A krónika azon oldalai, amelyeken Oleg uralkodásáról van szó

Figyelem!

A forrásművek tanulmányozásának befejező, 3. lépése – magyarázzátok meg, miért értékes számotokra a forrásmű; foglaljátok össze röviden véleményeteket a megismert eseményekről vagy személyiségekről! Az okmányokkal lépésről-lépésre dolgozzatok!

- Jellemezzétek Oleg tevékenységét a következő vázlat alapján: a) Kijev körüli földek egyesítése; b) kapcsolata a szomszédos népekkel: varégokkal, magyarokkal; c) hadjáratai Bizánc ellen, szerződések megkötése!

Csoportban dolgozzatok! Gondolkozzatok el azon, hogy a Kijevi Állam története miért olyan délibábos első fejedelmei idején! Nevezetek meg a krónikából olyan tényeket, amelyek történelmileg igaznak bizonyultak! Cáfoltok a krónikás mesészerű állításait!

* Ez úgy történt, hogy az Aranyszarv-öböl két partja között egy hatalmas láncot feszítettek ki, amivel megakadályozták a hívatlan vendégek érkezését.

A Kijevi Állam az első fejedelmek idején

Tekintsétek meg a térképet! • Milyen területekre terjedt ki Aszkold fejedelem uralma?
 • Milyen keleti szláv törzsszövetségek és nem szláv népek földjei kerültek Kijev Állam fennhatósága alá Oleg idején?

4. Miért nevezik a Kijev központú államot Rusznak?

A keleti szlávok első államát az idegenek **Rusznak** nevezték, de így nevezte maga Nesztor krónikás is. Még ma sem tisztázott teljesen ennek a kifejezésnek az eredete. Sok kutató úgy gondolja, a szó skandináv eredetű. A krónikás feltételezése szerint azok a *varég-rusz* harcosok honosították meg, akik megkaparintották a hatalmat Kijevben. A név skandináv eredetének támogatói azzal is érvelnek, hogy egyetlen külföldi forrás sem említi rusz nevű szláv törzset, bár a derevljánokat vagy sziverjánokat ismerik. Mások viszont a *Rusz* szót a keleti szláv nyelvekből eredeztetik, mivel a Középső-Dnyeper melléken számtalan folyó van, melynek elnevezésében a *rosz-* szótó szerepel: ilyenek a Rosz, Rosztavica, Roszava folyók.

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Mi történt hamarabb: Aszkold hadjárata Bizánc ellen, vagy a Nyugatrómai Birodalom bukása? Hány év telt el a két esemény között?
2. Milyen keleti szláv és nem szláv földeket foglalt el Oleg?
3. Válasszátok ki azokat a szavakat és szókapcsolatokat, melyek Oleg uralkodását jellemzik:
  - Kij • Aszkold • derevljánok • hadisarc • zimnyivkai földvár • avarok • besenyők • ruszi-bizánci szerződés • hadjárat Cárgorod ellen! Választásotokat indokoljátok meg!
4. Magyarázzátok meg a következő fogalmakat: • Rusz • ruszicsok • Kijevi Rusz!
5. Válaszoljatok a kérdésekre! • Milyen külpolitikai lépésekkel tűnt ki Aszkold fejedelem? Hogyan hatottak ezek a lépések az állam fejlődésére? • Hogyan szerezte meg a Rjurikovicseknak a Kijev trónját? • Igaz-e az állítás, hogy a Kijevi Állam Oleg idején kezdett birodalommá változni?

Igaz-e az az állítás, hogy az első kijevi fejedelmek Bizánc elleni hadjáratainak az volt a célja, hogy elismertessék a keresztény világgal Rusz földjét, hogy megmutassák Cárgorodnak a krónikás szavaival élve „*kezüik erejét*” és „*dicsőséget hozzanak nevükre*”? Szerintetek milyen céllal indultak ezek a hadjáratok?

5. §. A KIJEVI RUSZ AZ ELSŐ RJURIKOVICSOK IDEJÉN

VIRRADAT ELŐTT

- 912–945 – Igor uralkodása
- 941, 944 – Igor hadjáratai Bizánc ellen
- 945–964 – Olga uralkodása
- 957 – Olga utazása Konstantinápolyba
- 964–972 – Szvjatoszlav uralkodása

Játsszátok! **Lehet egy kérdéssel több?**-játék: jelöljétek ki, melyik padosor fogalmazza meg az első kérdést a múlt óra anyagából! A másik padosor tanulója a válaszadás joga. Minden harmadik kérdés után a padosorok szerepet cserélnek.

Tekintsétek meg a képet! Véleményetek szerint, Olga fejedelemasszony szobra mellé miért helyezte a művész Szent András és a szláv ábécé megalkotóinak, Cirillnek és Metódnak a szobrát?

Olga fejedelemasszonyt és Szent Andrászt ábrázoló szoborcsoport Cirill és Metód szláv felvilágosítók társaságában a Mihajlovszkij téren, a Szent Mihály-székesegyház közelében

1. Mik a főbb jellemzői Igor uralkodásának?

Oleggal ellentétben, akinek uralkodását legendák övezik, Igor fejedelem valós történelmi személyiségként jelenik meg előttünk. **912**-ben került hatalomra és **945**-ig uralkodott. Uralkodását elődjéhez hasonlóan, a lázongó törzsek megfékezésével kezdte. Legkitartóbbak közöttük a *derevljánok* voltak. A velük való összetűzésben lelte halálát is. De ez sokkal később következett be. **914**-ben legyőzte őket, és még nagyobb adót vetett ki rájuk, mint Oleg. Nem akarták elismerni hatalmát az *ulicsok* sem, amiért nagy árat fizettek később. Három évig tartó kegyetlen harcok után kénytelenek voltak elhagyni szállásterületüket és a Déli-Bug, illetve a Dnyeszter közötti vidékre költözni. Hasonló sors várt a *tivercekre* is.

A fejedelmek évenkénti *adószedő* körútját **poljogyjénak** nevezték. A poljogyjéről Igor uralkodása idején Bíborbanszületett Konstantin feljegyzéséből szerezhetünk tudomást. A császár többek között a következőket írja: „A fejedelem druzsinájával novemberben poljogyjéra indul, amit ő pörgésnek nevez. Felkeresi a meghódított derevlján, drehovics, krivics, sziverján és a többi szláv törzs földjét, akik kötelesek adózni neki. Így gyűjti be tőlük járandóságát. Télen a törzseknél él, gyakorlatilag ők tartják el. Áprilisban, amikor olvadni kezd a jég a Dnyeperen, visszatér Kijevbe.” Az így összegyűjtött mezőgazdasági termékeket és vadászsákmányt a fejedelem megpróbálta jó áron értékesíteni. A befolyt pénzüsszemből finanszírozta zsoldosait és druzsináját.

Görögtűz alkalmazása. Miniatúra Ióánnész Szkülitész, a 11. század második felében élő bizánci történész Madridban őrzött kéziratosa könyvéből

Kijevbe visszatérve, a fejedelem parancsot adott a hajók felszerelésére és indítására Bizánc felé, mivel a legjobb piaca Konstantinápolynak volt. A kereskedéshez való jogot azonban csak fegyverrel lehetett kiharcolni. Így Igor, Oleghez hasonlóan, háborúzni kényszerült Bizánccal. Az első hadjárat 941-ben kudarcra végződött. A bizánciak görögtűzzel* fogadták a ruszicsokat, így kényszerítették meghátrálásra őket. 944-ben Igor ismét hadjáratba indult Cárgorod ellen, ami győzelemmel

végződött, és békeszerződés aláírásával zárult. Erről a szerződésről nemcsak a *Régmúlt idők krónikája* tudósít, hanem a bizánci források is.

A 944-ben megkötött szerződés feltételei pergamenre íródtak és két példányban készültek. Az egyik példányt a ruszics fejedelmek neveivel Konstantinápolyban őrizték, a másikat pedig a bizánci követek aláírásával Kijevben.

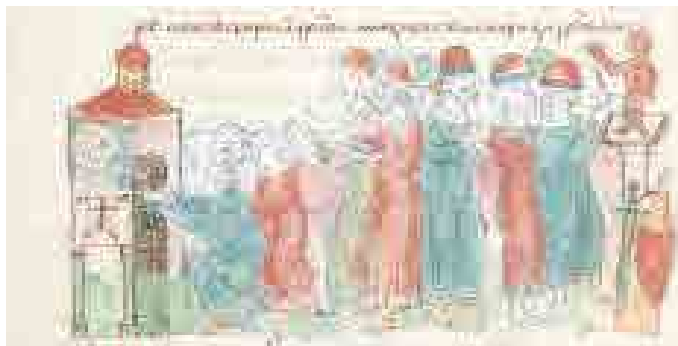
Igornek ekkor nemcsak Bizánctól kellett tartania. Egyre nagyobb veszélyt jelentettek Rusz földje számára a **besenyők**, akik 915-ben jelentek meg az ország határainál. Különösebb gond ekkor még nem volt velük. Nagyobb fejfájást Igor fiának, Szvjatoszlavnak okoztak a későbbiekben. A sors azonban úgy hozta, hogy a hatalom nem szállhatott közvetlenül atyáról fiúra. Igor halálakor Szvjatoszlav még gyermek volt.

Hasonlítsátok össze Oleg és Igor politikáját! Miért vezettek hadjáratokat Bizánc ellen? Fogalmazzátok meg az általuk kötött szerződések jelentőségét!

Nézzétek meg az alábbi krónikarészletet, amely a ruszicsokat ábrázolja eskütétel közben a bizánci békeszerződés megkötése után! Hogyan jellemzi ez a vallási életüket? Válaszotokat indokoljátok meg a krónika szavaival. „A második napon Igor vitézeit arra a dombra vezette, ahol Perun isten szobra állt. A pogány ruszics harcosok istenük lábához rakták fegyvereiket, pajzsukat, aranyukat és esküt tettek. A keresztény bizánciak eskütételére a Szent Illés-templomban került sor.”

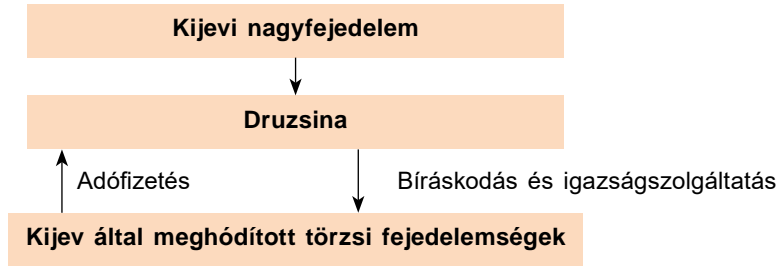
A bizánci–Rusz földi szerződés ünnepélyes megkötése 944-ben. Krónikarészlet

* görögtűz – a Bizánci Birodalom által használt égőfolyadék-fegyver, melyet vízzel nem lehetett eloltani

Az ábra segítségével magyarázzátok meg, hogyan gyakorolták hatalmukat a kijevi nagyfejedelmek a 9–10. században!

2. Milyen intézkedések segítségével korszerűsítette Olga fejedelemszony a Kijevi Állam belpolitikai életét?

Igor fejedelem tragikus halála következtében az állam irányítását felesége, **Olga fejedelemszony** vette át. Igor a derevljánok ölték meg adószedés közben. A krónikák tanulmányozása alapján a tudósok arra a következtetésre jutottak, hogy a nagyfejedelemnek azért kellett meghalni, mert a törzsszövetségek le akarták Kijev trónjáról taszítani a Rjurikovicseket és a saját dinasztiájukat szerették volna a helyükbe ültetni. Olgának ezért hatalomra jutása után meg kellett fékezni a lázongó törzseket. A fejedelemszony parancsára felégették Iszkorosztyent, a derevlján törzsi fejedelemség központját. Félreállították **Mal derevlján fejedelmet**, földjeit pedig Kijevhez csatolták.

Olga fejedelemszony világosan látta, az adószedés reformja nélkül nem tudja megakadályozni a törzsek lázadását. Szakított a poljugyjéval és meghatározott mértékű adót vezetett be, az **urokot**. Nem az uralkodó gyűjtötte be ezután az adót, hanem a törzsek hozták el járandóságukat egy előre meghatározott helyre, amit **pogosztnak** neveztek. A kincstár így állandó jövedelemhez jutott, ami a nagyfejedelemi hatalom megerősödéséhez vezetett.

Olga megbünteti a derevljánokat. Olga férje sírja mellett. Krónikarészlet

Elősegítették-e Olga intézkedései a hatalom megszilárdítását?

3. Milyen sajátosságai voltak Olga külpolitikai tevékenységének?

Rusz föld legfontosabb külpolitikai partnere Olga idején továbbra is Bizánc maradt. A fejedelemszony első külföldi látogatása ezért Cárgorodba vezetett.

1

Olga fejedelemasszony emlékművének részlete Kijevben

A tudósok szerint erre az utazásra **957**-ben került sor, bár a krónikás más dátumot említ. A dátum meghatározásában Bíborbanszületett Konstantin volt a történészek segítségére, aki visszaemlékezéseiben két találkozási pontról beszél, és nemcsak a tárgyalások évét említi meg, hanem a hetét és a napját is.

A fogadtatás ünnepélyessége és pompája ellenére Olga elégedetlen maradt konstantinápolyi látogatása eredményeivel. Ez az elégedetlenség megmagyarázza számunkra Olga utazásának valódi célját. A krónikás szerint Olga azért érkezett a bizánci fővárosba, hogy felvegye a kereszténységet, ami meg is történt. A fejedelemasszony keresztapja maga a császár lett. Bár erről Bíborbanszületett Konstantin egy szót sem említ.

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

Bizánc fővárosának, Konstantinápolynak a rekonstrukciója

Feltételezhetően Olga Cárgorodba már keresztényként érkezett. Ezzel magyarázható fogadtatásának ünnepélyessége és pompája. Nem valószínű, hogy az ortodox vallás központjában hasonló megtiszteltetésben részesítettek volna egy pogány uralkodót. A küldöttség tagjai között pedig ott volt Hrihorij szerzetes, Olga gyóntatópapja is.

A fejedelemasszony cárgorodi útjának valódi célja az államközi békeszerződés meghosszabbítása volt, amely érvényét veszítette Igor halálával. A szerződést nem sikerült újra aláírni, ezért Rusz földje és Bizánc viszonya megromlott.

Olga és Bíborbanszületett Konstantin találkozója a Szófia-székesegyház egyik freskóján. Sz. Viszockij rekonstrukciója. A császár a freskó baloldalán látható. Mellette két dárdával és pajzsral felfegyverzett testőr. Az ablaktól jobbra áll a fejedelemszony udvarhölgyei és követei társaságában

- Nézzétek meg a festményt! Milyen tudással kellett a 11. század művészeinek rendelkezni ahhoz, hogy megfesse ezt a freskót?
- Miért pont ezt a témát választotta műve témájául?

A Bizáncból való elhidegülés miatt Olgának új szövetségesek után kellett néznie. Nyugat-európai források említést tesznek Olga követeinek egyik látogatásáról **I. Ottó** német-római császár udvarában **959**-ben. A követek Olga megbízásából arra kérték az uralkodót, hogy küldjön hittérítőket Kijevbe. A császár teljesítette kívánságukat. 961-ben Kijevbe érkezett Adalbert püspök. Komolyabb hittérítő tevékenységet azonban nem tudott folytatni, mivel Olga politikai befolyása ekkorra meggyengült.

A hatalom elvesztése után a fejedelemszony minden idejét a kereszténység népszerűsítésének szentelte. *„Éjjel és nappal imádkozott fiáért, népéért”* – olvashatjuk a krónikában. Jámbor hitével kivívta az utókor tiszteletét. A krónikás szavai szerint a *„kereszténység előhírnöke volt, olyan, mint a napfelkeltét hírül adó hajnalcsillag”*. A 13. századtól kezdve szentként kezdték tisztelni.

Csoportban dolgozzatok! Keressetek érveket az alábbi állításokhoz!

A kijevi fejedelmi család egyik nagy titka az, miért nem sikerült a keresztény Olgának keresztény fejedelmmé nevelni fiát, Szvjatoszlavot. Egyesek úgy gondolják, ez azért történhetett meg, mert a lovag-fejedelem megrögzött pogány volt, Olgának pedig nem volt hatalma felette. Mások meg annak a véleményüknek adnak hangot, hogy a fejedelmet a befolyásos druzsinnyikok akarták pogányként látni, akikre támaszkodott Szvjatoszlav uralkodása idején.

1

4. Mivel tette halhatatlanná nevét Szvjatoszlav fejedelem?

964-ben Olga egyetlen fia, Szvjatoszlav lett a Kijevi Rusz fejedelme. Politikája anyja tevékenységének ellentéte volt. Míg Olga keresztény uralkodóként állt Rusz föld élén, addig Szvjatoszlav élete végéig pogány maradt. Olga megpróbált jó kapcsolatokat kiépíteni szomszédaival, Szvjatoszlav folyton háborúzott. Olga gondoskodott az ország belső nyugalmaról, Szvjatoszlavot ez teljesen hidegen hagyta. „Te, fejedelem idegen földeket keresel és védel, míg a sajátodat elveszítheted!” – mondogatták neki a kijeviek.

Szvjatoszlav fejedelem elképzelt portréja

964–966-ban meghódította a *vjatycsokat*, akik az Oka folyó medencéjében éltek. Megverte a volgai bolgárokat. 965-ben pedig megsemmisítő csapást mért a **Kazár Kaganátusra**. Lerombolta fővárosukat, a Volga partján fekvő *Itilt*, majd Szemendert és Szárkelt is.

Szvjatoszlav győzelmeit és a kazárok pusztulását a történészek nem ítélik meg egyértelműen. A kaganátus megszűnése következtében megnyílt az út az ázsiai nomád törzsek előtt Kijev felé és a nagyfejedelemnek nem volt elég ereje ahhoz, hogy a keleten elfoglalt területeket megtartsa. *A meghódított földeket Szvjatoszlav nagyon hamar elveszítette.*

Szvjatoszlav nagyszabású balkáni útja is eredménytelen volt. 967-ben vette kezdetét, néhány évig tartott és két hadjáratra tagolódott. Az első Balkán-hadjárat során a Duna mentén lerombolt 80 bolgár várost és elfoglalta *Perejaszlavacet*, amit később a Kijevi Rusz fővárosává kívánt változtatni. 968 nyarán kapta a hírt Kijevből, hogy a várost ostrom alá vették a besenyők. Szvjatoszlav hazautazott és legyőzte a besenyőket.

Szvjatoszlav kardja. A Hortica Nemzeti Történelmi Tájélmúzeum kiállítási tárgya. Zaporizzsja. A kard a restauráció előtt és után. Hortica szigete mellett a Dnyeperben talált rá egy zaporizzsjai lakos 2011-ben. A kard Nyugat-Európában készült a 10. század közepén (erről tanúskodik a kardon látható felirat). Fogantyúja ezüsttel és más nemesfémekkel van díszítve, ami azt bizonyítja, hogy a kard a fejedelem közvetlen környezetéhez tartozó előkelőség tulajdona volt.

- Hány évig pihent a Dnyeper mélyén ez a lelet? Mit gondoltok a fejedelem életrajzának mely eseményei alapján nevezték el Szvjatoszlav kardjának?

Miután **970**-ben visszatért Bulgáriába, háború robbant ki közte és I. Jóánész bizánci császár között. Csátát vesztett Arkadiopolisznál, ezért kénytelen volt visszatérni a Duna partjára, *Doroszto*lba. A bizánci császár hadseregével ostrom alá vette, ami három hónapig tartott. Dorosztol ostroma után Svjatoszlav kénytelen volt békét kötni I. Jóánésszel (**971**). A ruszicsok lemondtak a bizánciak krími és Duna menti földjeinek a meghódításáról, a császár pedig békés elvonulást ígért nekik. Ugyanakkor értesítette a besenyőket arról, hogy a fáradt ruszics csapatok hazaindultak. **972**-ben a *besenyők* Kijev alatt Svjatoszlavra támadtak. A csata során Svjatoszlav is életét vesztette.

Lapozzatok vissza a 29. oldalon lévő térképhez! • Keressétek meg rajta azokat a keleti szláv törzsszövetségeket, melyek területét Svjatoszlav a Kijevi Ruszhoz csatolta! • Hol helyezkedett el a Kazár Kaganátus? • Milyen földeket foglalt el Svjatoszlav a kazárok elleni hadjárata során? • Milyen kazár városokat rombolt le? • Határozzátok meg ezeknek a városoknak a helyét!

Ellenőriztétek tudásotokat!

1. Mi volt hamarabb: a kereszténység felvétele Aszkold által vagy Olga uralkodása? Hány év telt el a két esemény között?
2. Milyen keleti szláv és nem szláv földeket foglalt el Igor? Milyen területeket csatolt a Kijevi Ruszhoz Svjatoszlav? Milyen országokkal harcolt?
3. Válasszátok ki azokat a szavakat és szókapcsolatokat, amelyek Olga konstantinápolyi útjára vonatkoznak: • *Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár* • *urok és pogoszt* • *Mal derevlján fejedelem* • *Olga megkeresztelése* • *I. Ottó császár* • *Adalbert püspök* • *derevljánok* • *előnyös szerződés* • *Aranyszarv-öböl!*
4. Válaszoljatok a kérdésekre! • Mi jellemezte Igor uralkodását? • Milyen céllal kereste fel Olga Bizánc fővárosát, Konstantinápolyt? • Milyen következményei voltak Svjatoszlav kazár hadjáratainak Rusz földjére nézve? • Hogyan folytak Svjatoszlav Balkán-hadjáratai, és milyen következményekkel járt?
5. Igor, Olga és Svjatoszlav uralkodásának mely eseményei segítették elő leginkább a Kijevi Rusz nemzetközi tekintélyének megerősödését?
6. Miért nevezi Olgát a krónikás az uralkodók legbölcsebbikének?

Olgát a krónikás a napkeltét hírül adó hajnalcsillagnak nevezi. Értelmezzétek ezt a szóképet! Szerintetek is így van? Miért? Mondjátok el a véleményeteket azokról a történelmi hősoőről, akikkel az órán ismerkedtetek meg!

6. §. SZVJATOSZLAV FEJEDELEM HADJÁRATAI A TÖRTÉNELMI FORRÁSOK ALAPJÁN

1. SZ. GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

„SOKAT HÁBORÚZOTT..”

964–972 – Svjatoszlav uralkodása

967–968 – Svjatoszlav első Balkán-hadjárata

969–971 – a második Balkán-hadjárat. Háború Bizánccal

Oldjátok meg az **Igaz vagy hamis** feladatot! A következő földrajzi neveknek van-e kapcsolata Svjatoszlav hadjárataival: *Arkadiopolisz*, *Doroszto*l, *Perejaszlavec*, *Itil*, *Szemender*, *Szárkel*? Válaszotokat indokoljátok meg!

A 29. oldalon lévő térkép segítségével mutassátok meg Svjatoszlav hadjáratainak irányait, és vázoljátok lefolyásuk folyamatát! Mik voltak az eredményei és következményei ezeknek a hadjáratoknak? Miért volt érdekelt a nagyfejedelem ezeknek a területeknek az elfoglalásában?

1

1. Milyenek írják le a történelmi források Szvjatoszlav külsejét és jellemét?

A ruszics fejedelem jellemének milyen vonásairól tanúskodik az alábbi krónikarészlet? Nézzétek meg a krónika képeit, hasonlítsátok össze a leírtakkal! Hogyan mutatják be ezek a képek a szövegben vázolt eseményeket? Hol látható a rajzon Szvjatoszlav?

Szvjatoszlav 967-ben indított balkáni hadjáratának ismertetése során a krónikás leírja, milyenek ismerte meg a bizánci császár a fejedelem jellemét: *«Mikor a görög követek átnyújtották a fejedelemnek a császár ajándékait, rájuk sem nézett. Megparancsolta, hogy rejtse el azokat... És akkor azt mondta az egyik követ: „Próbálkozzunk meg még egyszer. Vigyünk neki fegyvert.” És ajándékoztak a görögök Szvjatoszlavnak egy kardot, amit a kezébe vett, megcsodált és megköszönte a császárnak. A követek visszatértek a császári udvarba. Azt mondták uralkodójuknak: „Kegyetlen, vad ember ez a Szvjatoszlav. Az ajándékokat elutasítja, de a fegyvert elfogadja. Add meg neki, amit kér”...»*

Szvjatoszlav Balkán-hadjáratát bemutató krónikalap

Hasonlítsátok össze a krónikás leírását Szvjatoszlav arcképével!

A ruszics krónikás a következő leírást hagyta Szvjatoszlavról: *«Bátor volt és merész, járása, mint a párducé. Sokat háborúzott. Hadjárata során katonái életét élte. Napjait lóháton töltötte, nem voltak szekerei. Ugyanazt ette és itta, amit harcosai, szabad tűzön süített ökröt vagy vadhúst. Úgy aludt, mint a vitézei: nem sátorban, hanem a szabad ég alatt nyergét használva vánkosul. Mielőtt megtámadott volna valakit, megüzente ellenfeleinek: „Megyek ellentek.”»*

Érdekes leírásokat tartalmaznak Szvjatoszlavról a külföldi források. Leo Diaconus bizánci történész például a következő módon jellemzi a fejedelmet. *„A császár áldását adta a tárgyalásokra. A megbeszélésekre a Duna partján került sor, ahová az uralkodó aranyban-ezüstben, állig felfegyverezve érkezett. Szvjatoszlav viszont fehér ingben, csónakon, együtt evezve a katonáival. A fejedelem közepes termetű, nem is alacsony, nem is magas, bozontos szemöldökű, világoskék szemű, pisze orrú, szakállatlan, sűrű, igen hosszú bajuszú férfi volt.*

Teljesen tar fejének egyik oldaláról tincs lógott le nemzetsége nemességének jeléül. A tarkója erős volt, melle széles és minden más testrésze arányos. Meglehetősen keménynek és vadnak mutatta magát. Egyik fülében fülbevalót viselt, amelyet karbunkulus és két igazgyöngy díszített. Vakító fehér, egyszerű ruhát viselt.”

Szvjatoszlav portréjának művészi rekonstrukciója. Z. Vaszina alkotása

1

Szvjatoszlav jellemének mely vonásairól szerzünk tudomást a forrásművekből? Hogyan viszonyulnak a dokumentumok szerzői a fejedelemhez? Miért pont így? Miért értékesek ezek a forrásművek?

Önálló munka. 1. sz. feladat. Hasonlítsátok össze a krónikás leírását a Szvjatoszlavról készült rekonstrukcióval! Van-e egyezés a forrásműben olvasottak és a látottak között?

2. Szvjatoszlav hadjáratainak milyen részleteivel ismerkedhetünk meg a forrásművek segítségével?

- Szvjatoszlav azt mondta anyjának és bojárjainak: *„Nem akarok tovább Kijevben élni. Perejaszlavecbe vágyom, hisz birtokaim közepe ott van. A kereskedelmi utak is ebben a városban keresztezik egymást. A görögök Perejaszlavec piacára hozzák bársonyukat, aranyukat, borukat, zöldségeiket, a csehek meg magyarok ezüstjüket, lovaikat, a ruszicsok szőrméjüket, viaszukat, mézüket, szolgálikat.”*
- Megtámadta Szvjatoszlav a görögöket, de azok óriási hadsereget küldtek ellene. Mikor a ruszicsok meglátták a számtalan katonát, megijedtek. Ekkor Szvjatoszlav így szólt hozzájuk: *«Nincs más választásunk, mint a harc. Nem hozhatunk szégyent Rusz földjére. Ha meghalunk, dicsőséget nyerünk, de ha megfutamodunk, egy életen keresztül lehajtott fővel járhatunk. Tehát kitarunk, nem leszünk gyávák. Én mindenütt előttetek fogok haladni. Ha elesek a csatában, magatok alakítsátok tovább sorsotokat.”* A harcosok erre így feleltek neki: *„Ami a te sorsod, fejedelem, az a mienk is.”*
- Hadjáratot vezetett Szvjatoszlav a Duna menti bolgárok ellen. *És legyőzte őket. Elfoglalta nyolcvan városukat Perejaszlaveccelegyütt. A görögöket pedig megsarcolta.*
- Követeket küldtek a kijeviek Szvjatoszlavhoz, mondván *„Te, fejedelem idegen földeket keresel és védel, míg a sajátodat elveszítheted! Ránk támadtak a besenyők, veszélybe sodorva ezzel anyádat és kis gyermekeidet is. Ha nem jössz haza, akkor végünk. Öreg szülőd és fiaid rabságra jutnak.”* Meghallotta ezt Szvjatoszlav. Lóra ült és druzsinájával visszavágtatott Kijevbe. Magához ölelte anyját, gyermekeit. Nagyon elszomorították a besenyők tettei.

1. Melyik részletben olvasható Szvjatoszlav külpolitikájának programja? Mi volt a lényege? 2. Hogyan viszonyul az okmányrészlet szerzője Szvjatoszlavhoz?

1

Szvjatoszlav csatája a besenyőkkel. M. Ovecskin festménye. Hortica Nemzeti Park, Zaporizzsja

- Miért éppen ezt az eseményt választotta festménye témájául a művész? • A dioráma mely részletei ragadják meg leginkább a figyelmeteket?

Önálló munka. 2. sz. feladat.

1. Szvjatoszlav hadjáratainak mely jeleneiről tudósítanak a forrásmű-részletek? Helyezzétek őket időrendi sorrendbe, és fogalmazzátok meg röviden mindegyik esemény lényegét!
2. Szerkesszettek időtengelyt és tüntessétek fel rajta a hadjáratokat!
3. Az előző órákon elsajátított módon elemeztétek az egyik általatok kiválasztott forrásmű-részletet!

Önálló munka. 3. sz. feladat. Szvjatoszlav jellemének milyen pozitív és negatív vonásaival ismerkedtetek meg a forrásművekben? (Soroljatok fel legalább hármat!) A kortársak véleménye szerint Szvjatoszlav ..... volt. A krónikás azt írja róla, hogy .....

Miért értékelik a történészek Szvjatoszlav nagyfejedelem tevékenységét különböző módon? Egyesek dicsérik, mások elítélik. Nektek mi a véleményetek róla?

! Értékeljétek az órán végzett munkátokat az alábbi követelmények alapján! Az 1–3. feladat megoldásáért 1–3 pont jár! Szintén 1-től 3 pontig értékelhető a párban végzett munka is (max. 12 pont).

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

TÉMAZÁRÓ

DÁTUMOK ÉS ESEMÉNYEK

1. Mint tudjátok, Olga 957-ben járt Konstantinápolyban, bár a krónikás más dátumról beszél. A történészek Bíborbanszületett Konstantin feljegyzései alapján jutottak erre a következtetésre. Számítsátok ki, uralkodásának hányadik esztendejében érkezett Olga Konstantinápolyba? Hány éves volt ekkor fia, Szvjatoszlav, ha köztudott, hogy apja halálakor töltötte be a harmadik életévét? Számításaitokat tüntessétek fel az időtengelyen!

2. Kortársak voltak-e?

- A. Svjatoszlav és Aszkold
- B. Aszkold és Oleg
- C. Svjatoszlav és Bíborbanszületett Konstantin
- D. Olga és Igor
- E. Olga és Aszkold

3. Állítsátok össze a 9–10. század történéseinek krónikáját!

FOGALMAK ÉS SZAKKIFEJEZÉSEK

4. Az alábbi fogalmak közül melyek jellemzik a keleti szlávok (ukránok ősei) széttelepülésének folyamatát a 7–8. században, és melyek a Kijevi Rusz kialakulását: • *a szlávok nagy vándorlása* • *földvár* • *hadisarc* • *druzsina* • *bizánci császár* • *fejedelem* • *metropolita* • *poljugyje* • *poljánok* • *ruszicsok* • *Rusz* • *papok* • *keleti szláv törzsszövetségek* • *kereszténység*? Választásotokat indokoljátok meg!

5. A fejezet során elsajátított fogalmak közül melyek hozhatók összefüggésbe a képekkel?

1

TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK

6. A Kijevi Rusz uralkodói közül kik láthatók a krónikalapokon? Milyen eseményekről tudósítanak a krónikák?

RUSZ-UKRAJNA LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

TÖRTÉNELMI TÉRKÉP

7. Ukrajna történetének melyik korszakát ábrázolják a térképrészletek? Válaszoljatok a térképek felhasználásával!

OKOK, LÉNYEG, KÖVETKEZMÉNYEK

8. Képzeljétek el, hogy egy kiállítás idegenvezetői vagytok. Kisiskolásoknak kell bemutatnotok az alábbi műemlékeket. A Kijevi Rusz történetének milyen eseményeivel kapcsolatosak? Készítsetek rövid elbeszélést a képen látható személyiségekről és a velük kapcsolatos eseményekről!

9. Milyen események fűződnek ezekhez a dátumokhoz és helyekhez? Mi a jelentőségük?

- A. 860, Cárgorod   B. 882, Kijev   C. 907, Cárgorod

TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

10. Kiról van szó a forrásmű-részletekben?

A. „A kereszténység előhírnöke volt, olyan, mint a napfelkeltét hírül adó hajnalcsillag.”

B. „Te, fejedelem idegen földeket keresel és védel, míg a sajátodat elveszíteted!”

C. «Bátor volt és merész, járása, mint a párducé. Sokat háborúzott... Mielőtt megtámadott volna valakit, megüzente ellenfeleinek: „Megyek ellenetek.”»

11. Nevezétek meg azokat az eseményeket, melyekről a krónikás tudósít! Helyezzétek őket időrendi sorrendbe!

A. „...A poljánok azokban az időben külön éltek. ... Élt köztük ekkor három fivér: Kij, Scsek és Horiv, nővérüket meg Lebigynek hívták. Az idősebb fivérnek egy Kijev nevű várost is emeltek.”

B. «Aszkold és Gyir gyanútlanul megérkeztek. Ekkor Oleg ezt mondta: „Nem vagytok fejedelmek többé, mert nem származtok fejedelmi vérből, de itt van Igor, a fejedelmi sarj, Rjurik fia.” A varég vitézek előjöttek rejtekhelyükről és megölték Aszkoldot és Gyirt.»

C. „Megtámadta Igor a görögöket. Kegyetlen csata bontakozott ki közöttük. Úgy tűnt a ruszicsok győznek. Ekkor Feofán, bizánci hadvezér csónakjából egy csövön keresztül tüzet lövellt rájuk. A ruszicsok rémületükben megfutamodtak.”

D. „...elindult a derevljánok földjére, hogy behajtsa tőlük járandóságát. Miután beszédte az adót, hazafelé vette az irányt. Útközben azonban meggondolta magát és druzsinája egy részével visszatért Iszkorosztyenbe, a derevlján fővárosba nagyobb zsákmány reményében.”

E. „Meghalt Rjurik. Trónját és kiskorú fiát rokonára, Olegre hagyta...”

F. «Ezután Oleg Kijevben uralkodott és azt mondta, „Legyen ez a város minden Rusz földi városok anyja.”»

G. „...amikor Oleg a kis Igorral a kijevi hegyekhez ért, megtudta, hogy a városban Aszkold és Gyir uralkodik. Kikötött vitézeivel a Dnyeper partján, elrejtette katonáit, követeket küldött a fejedelmekhez.”

1

H. „És elindult Oleg a görögök ellen. Kijevet Igorra hagyta. Hatalmas hadsereget gyűjtött varég harcosokból és szlovén, csud, krivics, merják, polján, derevlján, radimics, horvát, dulib, tiverc vitézekekből. Lóháton valamint hajókon közelítette meg Cárgorodot. Kétezer hajójával megérkezett Konstantinápoly alá. A görögök azonban lezárták a város bejáratát. Ekkor a fejedelem parancsot adott a hajók partra vontatására. Megparancsolta továbbá azt is, hogy készítsenek kerekeket és szereljék azokat a hajókra.”

12. Találjátok meg az összefüggést a festmények és a forrásmű-részletek között! Milyen események előzték meg a festményen látottakat, és milyen következményekkel járt? Adjatok címet a festményeknek!

A. „A császár áldását adta a tárgyalásokra. A megbeszélésekre a Duna partján került sor, ahová az uralkodó aranyban-ezüstben, állig felfegyverezve érkezett. Szvjatoszlav viszont fehér ingben, csónakon együtt evezve a katonáival.”

B. «Olga követeket küldött a városba a következő üzenettel: „Már minden drevlján város letette a fegyvert, nekünk adózik és békességben él. Mit akartok hát?” Azok pedig így feleltek: „Mi szívesen adóznánk, de félünk a bosszúdtól. Meg adnunk sincs már mit, se mézünk, se prémünk.” Olga a következőképpen válaszolt: „Nem kell nekem sem a mézetek, sem a prémek. Elég, ha minden porta ad három verebet és három galambot.” A drevljánok örömmel teljesítették kívánságát, azt gondolták, így vége szakad szenvedésüknek. A ruszicsok pedig minden madár lábához egy-egy taplót erősítettek, majd meggyújtották és viszsaengedték őket a fészükre.»

C. „Szeptember havának 9. napján fogadta a császár Olgát, a ruszics fejedelemasszonyt. Fogadtatása hasonló pompával zajlott, mint az azt megelőző. Először a fejedelemasszony lépett a trónterembe, utána rokonai és kíséretének kiválasztott tagjai. A sort a követek valamint a ruszics fejedelmek képviselői zárták. Először a császár és felesége foglalta el helyét a trónon, majd intett Olgának, hogy üljön le ő is. Ezután sok kérdést megvitattak.”

2. fejezet

2

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) a 10. század végén – a 11. század első felében

„Volodimir felszántotta a földet, Jaroszlav pedig bevetette” – ezzel a mondással próbálta a krónikás érzékeltetni Nagy Volodimir és Bölcs Jaroszlav uralkodása közötti folytonosságot. A Kijevi Rusz történetének erről az időszakáról szólva a történészek megjegyzik, hogy „írtak róla az arabok, a perzsa földrajztudósoknak köszönhetően felkerültek a világ politikai térképére, naggyá tették a Rusz földi krónikások, említették a bizánci és a nyugat-európai évkönyvek, megénekeltek az óoroszbilinák és dumák, sőt még a skandináv szágák, a francia eposzok is említik történelmének eseményeit”. A fejezet paragrafusainak tanulmányozása során megismeritek azokat az eseményeket, amelyek naggyá tették a Kijevi Ruszt.

1

3

4

5

2

7. §. A KIJEVI ÁLLAM NAGY VOLODIMIR FEJEDELEMSÉGE IDEJÉN

A NAGY ÉPÍTŐ

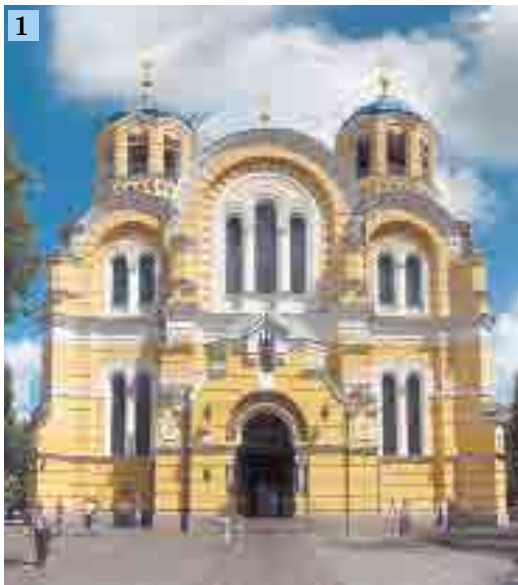
980–1015 – Volodimir Szvjatoszlavics uralkodása
988 – a kereszténység Rusz államvallásává válik

Játsszatok! **Ismerd fel a hőst!**-játék: az egyik tanuló kimegy az osztályból. A többiek választanak egy történelemből ismert személyiséget. A kitalálónak 3–5 kérdési lehetősége van. A kérdéseket, melyeknek fél percnél kell elhangozniuk, úgy kell megfogalmazni, hogy a válasz „igen” vagy „nem” legyen.

Tekintsétek meg az illusztrációkat! Véleményetek szerint miért épült egy 19. századi székesegyház a Kijevi Rusz templomainak stílusában? A kereszténység felvételének melyik eseménye szolgált V. Vasznyecov festményének témájául? Hol látható a fejedelem, kik veszik körül? Gondolkozzatok el azon, hogy a megörökített pillanatban miről szólhatott népéhez a fejedelem?

1. A Volodimir-székesegyház Kijevben
2. V. Vasznyecov Rusz megkeresztelése című freskója a Volodimir-székesegyházban. Kijev
A székesegyház 1862–1882 között épült. A 19. század legtehetségesebb művészei vettek részt freskóinak elkészítésében. A legtöbb alkotás V. Vasznyecov műve

1. Hogyan fejeződött be a Kijevi Rusz területeinek kialakulása Volodimir idején?

Miután legyőzte fivereit a nagyfejedelmi trónért folytatott harcban, **980-tól** kezdve Volodimir Szvjatoszlavics egyedül uralkodott Rusz földön. Uralkodását

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) A 10. SZÁZAD VEGÉN – A 11. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

a lázongó fejedelmi dinasztiák megfékezésével kezdte, újabb területeket csatolt a Kijevi Ruszhoz. A meghódított földeken nem elégedett meg az adók beszedésével, élükre saját fiait állította a helyi fejedelmek helyett, akik az ő nevében uralkodtak. A sziverjánok, poljánok, drevljánok földje törzsi név helyett a Kijevi, Novgorodi, Csernyihivi, Perejaszlavi föld elnevezést kezdték alkalmazni. *Volodimir uralkodása idején az ország törzsi felosztását területi felosztás váltotta fel.*

Volodimir Szvjatoszlavics elképzelt portréja

Volodimir a *volinyánok* és *horvátok* meghódításával kiszélesítette országa határait nyugati irányban, északon kijutott a Balti-tengerig. A déli irányt sem hagyta figyelmen kívül, ugyanis a Bizánci Birodalom továbbra is a térség leghatalmasabb állama volt. Nélküle Rusz képtelen lett volna megvédeni magát a keleti nomád törzsek agresszív előrenyomulásától.

Tehát Volodimir uralkodása alatt befejeződött a Kijevi Rusz területi kialakulása, a határok egységessé váltak, megszilárdultak és megegyeztek a keleti szlávok etnikai határaival.

Nagy Volodimir szobra Kijevben a Volodimir hegyen. 1853

A 48. oldalon lévő térképen keressétek meg azoknak a keleti szláv törzsszövetségeknek a szállásterületeit, amelyeket Volodimir fejedelem csatolt a Kijevi Ruszhoz! Milyen folyók voltak a Kijevi Rusz határai nyugaton és keleten? Milyen tavak voltak északon, és milyen tenger mosta déli határait?

Csoportban dolgozzatok! Keressetek 3–4 olyan tény, mellyel bizonyíthatjátok, hogy a kereszténység államvalláskénti felvétele a Kijevi Rusz számára törvényszerű volt, és nincs valós alapja a krónikás azon tudósításának, miszerint a nagyfejedelem a „hit megválasztása” előtt sokat habozott!

2. Hogyan lett a kereszténység a Kijevi Rusz államvallása? Milyen következményekkel járt?

A Volodimir által meghódított területeken különböző törzsek és népek éltek. Mindegyiknek megvoltak a maga szokásai, életmódja, istenei, más-más nyelven beszéltek. Az ország területi egységét fegyverek segítségével lehetett csak biztosítani. A nagyfejedelemnek ezért szüksége volt arra, hogy hatalmát *ideológiailag* is megalapozza.

ПОЛЯНИ Східнослов'янські племенні союзи	Кордони Київської Русі в 1054 р.
Київська держава на початку князювання Володимира Святославовича.	Володіння Візантійської імперії
Території, передані до Київської держави впродовж князювання Володимира Великого (980-1015) та Ярослава Мудрого (1016-1054)	Центри впливості Київської митрополії
	Переселення половців у середині 11 ст.

A Kijevi Állam Nagy Volodimir és Bölcs Jaroszlav uralkodása idején

A Kijevi Rusz idején az államiság megtestesítője az uralkodó volt. Az állam ereje attól függött, mennyire tisztelik népei vezetőjüket. Az uralkodáshoz való jogot régtől fogva Isten ajándékának tekintették, az uralkodókat pedig isteni eredetűnek. Hasonlóan vélekedtek a törzsszövetségekben élő ukránok ősei is. Ezért más-más istenben hittek és a saját törzsük fejedelmeire hallgattak. Volodimir ugyan felszámolta a törzsi fejedelmi dinasztiákat, de isteneiket életben hagyta. A *pogány istenek* meg a *táltosok* hangján a régi rend helyreállítását követelték. Volodimir fejedelemsége összeegyeztethetlenné vált a pogánysággal. Rusz földjének egy Istenre volt szüksége és egy dinasztiára, amelyet elfogad és tisztel mindenki a Kijevi Rusz területén. Jól érzékelteti ezt az ideológiai elképzelést egy régi irodalmi alkotás következő mondata: „A nő feje a férj, a férfit a fejedelem, a fejedelemé az Isten.”

A kereszténység felvételére a krónikás elbeszélése szerint Volodimirnek a görög **Herszonesz (Korszuny)** ellen folytatott hadjárata során került sor, amely ebben az időben bizánci gyarmat volt. A nagyfejedelem druzsinnyikjaival együtt Korszunyban megkeresztelkedett. Nőül vette a bizánci hercegnőt, így a császár rokona lett. Érdekes, hogy a kereszttségben a Vaszilij nevet kapta, ami görögül hatalmat, dicsőséget jelent. A bizánci császárok is a *baszileusz* címet viselték, ami szintén a Vaszilijjal van kapcsolatban.

Miután a nagyfejedelem megkeresztelkedett, már semmi akadályja nem volt annak, hogy a keresztény vallás a Kijevi Rusz államvallásává váljon. A krónikák szerint erre az eseményre **988**-ban került sor. Hiba volna azonban azt feltételezni, hogy ez a nagy fontosságú történelmi esemény egy nap leforgása alatt ment végbe. Hosszú évszázadoknak kellett addig eltelnie, míg a szlávok elfelejtették pogány isteneiket és egy Istenhez kezdtek imádkozni.

Volodimir Szujatoszlavics és druzsinnyikjainak megkeresztelése. Krónikalap

- Tekintsétek meg a rajzokat! Tudjátok-e hogy történik valakinek a megkeresztelése? • Miben különbözik a mai keresztelés a krónika lapjain látottaktól?

A krónikában leírt legenda mely része bizonyítja Volodimir elszántságát a kereszténységnek, mint államvallásnak a felvétele kérdésében?

«Volodimir átengedte Korszunyt a bizánciaknak Annáért cserébe. Maga pedig Kijevbe sietett, ledöntötte a pogány bálványokat. Perunt ló farkához köttette és végig vonszoltatta a városon. Ezután szétküldte a futárjait városszerte a következő üzenettel: „Ha valaki holnap nem jelenik meg a folyónál, lett legyen az gazdag, szegény, agg vagy rabszolga, azt én elenségemnek fogom tekinteni.” Ezt meghallva az emberek örültek, örömmel mentek, azt mondogatva: „Ha ez nem lenne jó dolog, akkor a fejedelem és a bojárok nem fogadnák el.” Másnap Volodimir a papokkal kiment a Dnyeperhez. Rengeteg ember gyűlt össze, belegázoltak a vízbe, egyesek nyakig, mások mellmagasságig. A gyerekek a partnál álltak, mások csecsemőket tartottak. A felnőttek járkáltak a vízben, a papok álltak és imádkoztak...»

- Dolgozzátok fel a forrásművet a már ismert módon!

A kereszténység felvétele Ruszban óriási hatással volt az államiság további fejlődésére. Először is megerősödött a nagyfejedelmi hatalom. Volodimirnek sikerült több keleti szláv törzsszövetséget egy néppé kovácsolni, amely egy Istenhez imádkozott és csak Kijevnek engedelmeskedett. A nemzetközi kapcsolatok terén Rusz földje a keresztény államok egyenrangú társává vált. Bizánc továbbra is a legfontosabb külpolitikai partnere maradt. Egyre nagyobb szerephez jutott ebben az időben a diplomácia. A kereszténységnek államvallásként való bevezetése elősegítette az egyházi szervezet kialakulását. A krónikák leírása szerint Volodimirral Korszunyból szerzetesek érkeztek Kijevbe, akiknek a feladata a keresztény hit terjesztése volt. A nagyfejedelem maga is sok egyházi könyvet hozott magával. Templomokat építtetett. Megalapította Kijevben az első iskolát. „És összegyűjtötte a fejedelem az előkelőségek gyermekeit, hogy könyves tudományokat tanuljanak.” – írja a krónikás. A kereszténység felvétele elősegítette az építészet, festőművészet, aranyművészet, zeneművészet gyors fejlődését. Ezek nélkül a művészeti ágak nélkül elképzelhetetlenek voltak az egyházi szertartások. A kereszténység megváltoztatta az emberi kapcsolatokat is. A modern civilizáció erkölcsi forrása a bibliai tízparancsolat lett. A keresztény értékek alapján kezdték megkülönböztetni az emberek a jót a rossztól, a könyörületet a gonoszságtól, a hűséget az árulástól, a tisztességet a szégyentől, a szorgalmat a lustaságtól, a becsületességet a felelőtleniségtől, az igazságosságot a törvényteleniségtől.

Bizonyítsátok, hogy a kereszténység fontos szerepet játszott a Kijevi Rusz társadalmi és kulturális fejlődésében!

3. Milyen sajátosságai voltak Volodimir fejedelem belpolitikai tevékenységének?

Volodimir keresztény birodalmi fővárossá kívánta változtatni Kijevet. Parancsára a várost átépítették. A *ditinecet*, vagyis a felső várost magas fallal vették körül. Főbejárata a Szófia-kapu volt, amely a keleti oldalon helyezkedett el. A kijevi erődnek ezt a részét ezután **Volodimir városa** néven kezdték emlegetni. A régészeknek sikerült feltárni a Szófia-kapu maradványait. A kapu falának hossza 10 méter, az út szélessége pedig 4 méter. Torony magasodott fölé, földsánc védte, amely előtt mély árok húzódott keskeny híddal.

Volodimir-város makettjének részlete a Deszjatinná-templommal a 10. századból. Rekonstrukció. A templomot a kutatók más-más módon képzelik el. Ismeretes, hogy falait természetes kőzetekből és tábla alakú téglákból, plinfből rakták és több kupolája is volt

A kortársakra nagy hatással voltak Volodimir-város belső területei. A felső város központi részét a **Miasszonyunk-temploma** uralta, melyet **989**-ben kezdtek építeni. Hét esztendőig tartott az építkezés. Volodimir éves jövedelmének tizedét ajánlotta a templom felépítésére. Ezért nevezi a krónikás **Deszjatinna-** (deszjata csasztina – tized (*a ford. megj.*)) **templomnak**.

• Nézzétek meg Volodimir városának makettjét! Mutassátok meg rajta a fejedelmi palotákat, a Deszjatinna-templomot, a főbejáratot és a Babin torzsokot! • A felső városhoz, ditinechez képest hol helyezkedett el az alsó város, a Podol? Milyen természetföldrajzi sajátosságai voltak a ditinecnek és a Podolnak?

A templom mellett magasodtak a fejedelmi paloták, ahol nagyszabású mulatságokat, bálakat rendeztek. Itt éltek a leggazdagabb kijeviek. Volodimir városának főtere a Babin torzsok volt, itt futottak össze a város három bejáratú kapujától induló utak.

Bár a felső város Volodimir idején épült ki, mégsem itt volt legmozgalmasabb az élet, hanem az alsó városban, a **Podolon**, melynek nagy részét a kereskedőnegyed foglalta el. A világ minden részéből érkeztek ide kereskedők és soha nem szünetelt a kereskedés. A kereskedők hajói pedig a városi kikötőben kötöttek ki. A Podol lakói többségben kézművesek voltak: fazekasok, bőrművesek, ötvösök stb.

Az első pénzérmeget Rusz földjén Volodimir uralkodása idején verték. A régészek megtalálták Volodimir monétáit, az aranyból készült *zlatnikokat* és ezüstből készült *szribljanikokat*. Az érme egyik oldalán Jézus Krisztus képmása látható, a másikon pedig a trónján ülő fejedelem, hatalmának jelképeivel.

2

1. A Deszjatinna-templom padló részlete
2. Háromágú szigonyábrázolás a Deszjatinna-templom téglafalán

• Nézzétek meg a Rjurikovics-dinasztia hatalmi jelképét, a háromágú szigonyt! • Tudtok-e valamit eredetének történetéről? Honnan származnak az ukrán nemzeti szimbólumok?

A képeket a következő felirat egészítette ki: „*Volodimir a trónon*” vagy „*Volodimir a trónon és ez az ő ezüstje*”. Más pénzürmékre pedig a fejedelmi család címerét, a háromágú szigonyt verették.

Soroljátok fel Volodimir fejedelem azon belpolitikai lépéseit, amelyek a kereszténységgel voltak közvetlen kapcsolatban!

Vizsgáljátok meg Volodimir Szvjatoszlavics zlatnikját! Miről tanúskodik az a tény, hogy pénzürméket a Kijevi Ruszban Volodimir idején kezdtek verni? A zlatnikokon és sztribljanikokon Volodimirt úgy ábrázolják, mint a bizánci pénzekben a császárt. Miért van ez így? Milyen fejedelmi jelképek láthatók még a monétákon? Hogy magyarázzátok a következő feliratot: „*Volodimir a trónon és ez az ő ezüstje*”?

Volodimir fejedelem zlatnikja

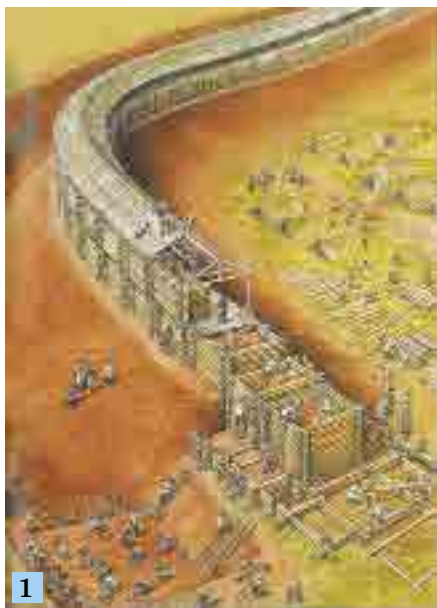
4. Milyen sajátosságai voltak Volodimir fejedelem külpolitikájának?

A külpolitika a belpolitikai tevékenység logikus folytatása. A kereszténység felvételének is fontos nemzetközi jelentősége volt Rusz számára.

Kijev a keresztény világ részévé vált és gyümölcsöző kapcsolatokat épített ki más országokkal. Fontos partnerei lettek Rusz földjének Bizánc, Csehország, Magyarország, Lengyelország, a Német-római Birodalom, Bulgária. A történészek véleménye szerint sikerült összeköttetésbe kerülni a keresztény világ központjával, Rómával is.

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) A 10. SZÁZAD VÉGÉN - A 11. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

1

1. A Középső-Dnyeper mentén kiépített erődítményrendszer, az úgynevezett Kígyósánc rekonstrukciója. Volodimir idején kezdték építeni, amit a későbbi fejedelmek tovább építettek

2

2. Rodeny fellegvára. A város a Rosz és Dnyipro torkolatánál fekszik. A krónikák 980-ban említik először

Volodimir külpolitikájában kiemelt helyet foglaltak el a harcias *besenyők*. A délkeleti földek földművesei sokat szenvedtek támadásaiktól és a *fejedelmi druzsinnyikok* nem mindig érkeztek időben a segítségükre. Volodimir gyakran háborúzott Kijev határain túl, ezért a főváros gyakran védtelen maradt a sztyeppe felől érkező veszéllyel szemben. A fejedelem ezért arra a következtetésre jutott, hogy fa- és földvárakból álló erődítményrendszert kell kiépíteni az ország délkeleti határán. „*És földvárakat emelt ő – olvashatjuk a krónikában – a Deszna, Osztra, Trubisz, Szula meg a Sztugna folyók mentén.*”

Fogalmazzatok meg három állítást Volodimir fejedelem külpolitikai céljairól!

Ellenőriztétek tudásotokat!

1. Hány évvel ezelőtt vezették be a kereszténységet, mint államvallást? Volodimir uralkodásának melyik esztendejében került erre sor?
2. Nevezzétek meg Volodimir birtokainak határait uralkodásának fénykorában!
3. Válasszátok ki azokat a szavakat és szókapcsolatokat, amelyek Kijevvel kapcsolatosak Volodimir nagyfejedelem uralkodásának idején: ● *Deszjatinna-templom* ● *Herszonészosz* ● *Babin torzsók* ● *Dnyeperi zuhogók* ● *fejedelmi paloták* ● *podoli kereskedőnegyed* ● *kijevi kikötő* ● *Volodimir fejedelem szobra!*
4. Miben hasonlítanak, és miben különböznek az alábbi szavak: ● *metropolita* ● *püspök* ● *áldozópap* ● *diakónus* ● *táltos?*
5. Értelmezzétek a következő fogalmakat: ● *kereszténység* ● *egyház* ● *birodalom* ● *diplomácia!*

2

6. Válaszoljatok a kérdésekre! • Miért vezette be Volodimir Szvjatoszlavics a kereszténységet, mint államvallást? • Hogyan írja le a krónikás Volodimir megkeresztelését és a kereszténység felvételét Ruszban? • Miért tartják a tudósok a hit megválasztásának krónikai leírását Nesztor által kitalált legendának? • A kereszténység felvétele mellett milyen lépéseket tett még Volodimir a Kijevi Állam kiépítése érdekében? • Milyen kapcsolatban állnak ezek a lépések a kereszténység felvételével? • Milyen volt Volodimir külpolitikája? • Mi a keresztény államvallás felvételének a jelentősége?

Van-e történelmi alapja annak, hogy Volodimirt nagy építőnek nevezik? Szerintetek is így van? Mi gyakorolta rátk a legnagyobb hatást Volodimir tevékenységében? Milyen politikai lépéseivel nem értetek egyet?

8. §. A KIJEVI ÁLLAM BÖLCS JAROSZLAV IDEJÉN

BÖLCSESSÉGGEL AZ ELMÉJÉBEN ÉS SZÍVÉBEN

1017–1037 – a Szent Szófia-székesegyház, a Jaroszlav városa körüli erődítések és az Aranykapu felépítése Kijevben

1019 – Jaroszlav és Szvjatopolk csatája az Alta folyónál

1019–1054 – Bölcs Jaroszlav uralkodása Kijevben

1051 – Ilariont, az első ruszicsot kijevi metropolitává választják. A Kijevi Barlangkolostor megalapítása

Játsszatok! **Árverés**-játék: az egyik tanuló összegyűjti azokat a történelmi eseményeket, amelyek Volodimir fejedelemségével és elődeinek a tevékenységével kapcsolatosak. A kikiáltó ezután árverésre bocsátja őket. A tanulók tapsolással jeleznek, ha valamelyik tény Volodimirhez köthető.

Tekintsétek meg Rusz fő székesegyházát a képeken. Ez a templom Jaroszlav Volodimirovics idején épült. Mi a különbség a székesegyház korabeli és mai ábrázolása között? Mi ennek a különbségnek az oka? Mit érezhettek a ruszicsok, amikor beléptek a székesegyházba? A Kijevi Rusz kül- és belpolitikájának milyen vonásait testesítette meg ez az épület?

1

2

1. A Szent Szófia-székesegyház korabeli rekonstrukciója

2. A Szent Szófia-székesegyház ma

1. Hogyan szerezte meg Jaroszlav Volodimirovics a kijevi trónt?

Volodimir halála után felborult az addig kialakult államrend. A nagyfejedelemnek sok fia volt, akik harcot kezdtek a kijevi trón birtoklásáért, és az országot négy esztendőre véres belháborúba sodorták. A harcok során négy fivér életét vesztette és a trónt Jaroszlav szerezte meg. A négy testvér között volt Borisz és Hlib, akiket a pravoszláv egyház kanonizált, vagyis *szentté* avatott. Életüket testvérük, Szvjatopolk oltotta ki. A krónikás Káinhoz hasonlítja őt az *Ószövetség*ből és Átkozott Svjatopolknak nevezi. Bölcs Jaroszlav viszont igazságos uralkodóként került be a történelembe, aki véget vetett a fejedelmi belháborúknak. Eltemette meggyilkolt fivéreit Vishorodban, megadva nekik a végtisztességet.

1019-ben azt írta a krónikás: „Nagy erőfeszítések árán Jaroszlav elfoglalta Kijev trónját.” 1036-ig együtt uralkodott öccsével Msztyiszlavval. A baloldali területeket Kijev központtal ő irányította, a jobboldaliakat pedig Csernyihivvel az élen Msztyiszlav.

„Volodimir felszántotta a földet, Jaroszlav pedig bevetette” – ezzel a mondással próbálta Nesztor érzékeltetni a Nagy Volodimir és Bölcs Jaroszlav uralkodása közötti folytonosságot. Ez valóban így is volt, hisz az új nagyfejedelem apja ügyének méltó folytatójává vált. Éberen őrködött az ország területi egysége felett. 1031-ben visszaszerezte a lengyelektől a cservényi földeket (Cserveny, Belz, Przemysl), melyeket még I. Hős Boleslaw lengyel fejedelem (később az első király) hódított el a Kijevi Rusztól a belháborúk idején.

Északon eljutott a Balti-tenger partján élő csud törzsek földjére, ahol megalapította **Jurjev** városát (ma Tartu – *a ford. megj.*). Délen erődítményrendszert épített ki. A krónikás szavait idézve: „Rusz földjén földvárakat emelt” és végérvényesen legyőzte a *besenjóket*.

Bölcs Jaroszlav elképzelt portréja

Bölcs Jaroszlav képmásával ellátott pecsétje

1. Keressétek meg a 48. oldalon lévő térképen Rusz földje északi, déli, keleti és nyugati határait a Kijevi Rusz virágkorában! 2. Hasonlítsátok össze a Kijevi Rusz határait Volodimir és Bölcs Jaroszlav korában! Milyen területi változásokra került sor? 3. Kik voltak a Kijevi Rusz szomszédai nyugaton és délen?

• Hasonlítsátok össze a forrásművekben olvasott Svjatoszlavról szóló jellemzést a zlatnikon lévő Volodimir képmással és Jaroszlav arcképével a pecséten! Milyen hasonlóságokat fedeztetek fel?

2. Milyen építmények születtek Bölcs Jaroszlav idején Kijevben?

Kijevet Bölcs Jaroszlav idején Rusz ékességének nevezték és úgy gondolták, hogy felveszi a versenyt Konstantinápolyal is. Jaroszlav városának a területe hétszer akkora volt, mint Volodimir városáé. Magasabbak és hatalmasabbak lettek a falai és a várak is. Kijev legszebb épületei közé sorolták az **Aranykaput**, a város főbejáratát. Tetején emelkedett az Angyali Üdvözlés- (Blahovicscennya) templom. Jaroszlav védőszentjének, Szent Györgynek (György, Jurij volt Jaroszlav egyházi neve) a tiszteletére épült a Szent György-templom. Figyelemre méltó alkotás volt még a Szent Iréné-kolostor. A korszak legcsodálatosabb építményének a **Szent Szófia-székesegyházat** tartották, melynek alapkövét ott rakták le, ahol Jaroszlav legyőzte a besenyőket. (És az „égi bölcsesség” bevilágította a „pogány sötétséget”, írta a krónikás. – *A ford. megj.*) A székesegyház történetével a *Régmúlt idők krónikájában* ismerkedhetünk meg, ahol az **1037-es** esztendő mellett az alábbi bejegyzést olvashatjuk: «Város alapított Jaroszlav – a nagy Kijevet, a városban pedig felépítette az Aranykaput és az „égi bölcsesség” Szent Szófia-székesegyházat.»

1

2

1. Az Aranykapu napjainkban
2. A Szent Szófia-székesegyház belülről

A 11. században épülő Szent Szófia-székesegyházat **13 kupolával** „koronázták” meg, melyek piramisszerű szerkezetet alkottak. Három irányból dupla nyitott galériák* övezték. A **belső galériák kétszintesek voltak, melyek** a fejedelmek és előkelőségek számára voltak fenntartva. A székesegyházat Bölcs Jaroszlav fejedelem építette annak emlékére, hogy 1036-ban a kijeviek győzelmes csatát vívtak ezen, az akkor még városfalakon kívül eső helyen, a rájuk támadó besenyőkkel. Hatalmas méreteit az indokolta, hogy a Szent Szófia volt a Kijevi Rusz főtemploma. Itt iktatták be a nagyfejedelmeket, itt fogadták a követeket, itt zajlottak a püspökök gyűlései (zsinatok), ide temették az uralkodókat. A székesegyház nyugati oldalán két tornyot emeltek, melyekből csigalépcső vezetett a templom második emeletére, a galériához. Általában itt zajlottak a hivatalos események. A galériák voltak a templomok sajátos dísztermei, különtermei.

* Az építészetben így nevezik a templom második emeletének nyitott részét

Vizsgáljátok meg az illusztrációt! Milyen épületek voltak Jaroszlav városában? Soroljátok fel őket!

Jaroszlav városa a 11. századból. Az ősi Kijev makettjének részlete

A **mozaik** olyan művészeti technika, amelynél kicsiny méretű színes üveg-, kő- vagy kavicsdarabokból állítják össze a képet vagy mintázatot. A mozaikdarabokat cementtel, gipszszel rögzítik, esetleg a még nedves vakolatba nyomják bele. **Freskó** – falfestés, aminek a lényege, hogy a még nedves vakolatra viszik fel a festéket. A festék a vakolattal együtt szárad meg és azzal oldhatatlan egységet alkot.

Jaroszlav gondoskodott arról, hogy az ország főtemplomát *arannyal, ezüsttel, különböző drágakövekkel*, csodálatos monumentális képzőművészeti alkotásokkal: **freskókkal** és **mozaikokkal** díszítsék.

3. Milyen intézkedéseket tett Jaroszlav annak érdekében, hogy apja belpolitikájának irányát kövesse?

Rusz belpolitikai életének normális mederbe terelése elképzelhetetlen volt a törvények rendszerezése nélkül. Ennek irányába már Volodimir nagyfejedelem is tett lépéseket, de a nagy törvénykező, fia Jaroszlav volt. Ő alkotta meg Rusz törvényeinek első gyűjteményét, a **Jaroszlav törvényeit**, vagyis a **Ruszka Pravda** legősibb változatát. A törvénykönyv 18 cikkelyből állt.

A Ruszka Pravda több nemzedéken keresztül íródott. Legrégibb része, az *Ősi Pravda* Jaroszlav idején jött létre. A törvénykönyv külön fejezetét alkotják a *Jaroszlavicsok rendelkezései*, melyet Jaroszlav fiai állítottak össze. De vannak a Ruszka Pravdának későbbi cikkelei is.

Jaroszlav törvényei szabályozták, milyen büntetés jár gyilkosságért, a kékre-zöldre vagy veresre verésért, baleset okozásáért, bajusz vagy szakáll kitépéséért, más lovának elkötéséért,

Bölcs Jaroszlav. A Szent Szófia-székesegyház freskójának rekonstrukciója. Sz. Viszockij műve

- Gondolkozzatok el azon, miért ábrázolták a korabeli művészek a nagyfejedelem alakját a Szent Szófia-székesegyház makettjével a kezében?

2

károkozásért, idegen holop (rabszolga) rejtegetéséért. A felsorolt bűncselekményekért általában pénzbüntetést szabtak ki, de a rokonok számára fennmaradt a vérbosszú lehetősége is.

Jaroszlav sokat tett azért, hogy a keresztény tanítás gyökeret verjen és megerősödjön Rusz földjén. A templomok építése mellett azt is fontosnak tartotta, hogy a kijevi egyház függetlenné váljon a konstantinápolyi pátriárkától. **1051**-ben a püspökök kijevi gyűlésén (zsinatán), a konstantinápolyi pátriárka tudta és beleegyezése nélkül, nem görög metropolitát választottak, hanem a ruszin **Ilariont**. Ugyanebben az évben **Antonij Pecserszkij** szerzetes megalapította a **Barlangkolostort**, amely fontos kultúr-felvilágosító és vallási központtá vált a későbbiekben.

Graffiti – régi templomok, edények és más tárgyak falára karcolt, vésett, festett vagy más módon készített feliratok, rajzok.

A kereszténység megszilárdulásának ügye közvetlen kapcsolatban állt az oktatás fejlődésével. Az egyházi szertartásokhoz egyházi könyvekre volt szükség. Annak érdekében, hogy a Rusz földi templomokban legyenek szertartáskönyvek, a Szent Szófia-székesegyházban **scriptóriumot**, könyvmásoló műhelyt nyitottak.

Hasonló műhelyek más Rusz földi városokban is létrejöttek. A székesegyház könyvtárának birtokában 1000-nél is több, ritkaságszámba menő könyv volt, amelyek sajnos eltűntek. A tudósok azonban reménykednek abban, hogy előbb vagy utóbb a nyomukra akadnak. A Szent Szófia-székesegyházban iskola is működött a gazdagabb kijeviek számára. Írást-olvasást tanultak itt a diákok, és elsajátíthatták a tudományok alapjait. Iskolák voltak más templomokban és kolostorokban is. A kijeviek között terjedt az írásbeliség. Meglepően sokan tudtak írni és olvasni. Máiig fennmaradtak a Szent Szófia-székesegyház falán azok a **graffitik**, melyekből megtudhatjuk például Bölcs Jaroszlav halálának pontos időpontját.

1. Bölcs Jaroszlav Szent Györgyöt ábrázoló pénzérméi
2. Könyvmásolás Bölcs Jaroszlav scriptóriumában. Krónika-miniatúra
3. Bölcs Jaroszlav halálának időpontját megörökítő graffiti a Szent Szófia-székesegyház falán

Milyen intézkedéseket tett Bölcs Jaroszlav annak érdekében, hogy megszilárdítsa a Kijevi Ruszt? Melyek voltak közülük a legfontosabbak?

4. Miért nevezik Bölcs Jaroszlavot Európa apósának?

Bölcs Jaroszlav idején a Kijevi Rusz egyre nagyobb nemzetközi tekintélyre tett szert. A fejedelem került a háborúkat, az európai országokkal jószomszédi kapcsolatokat ápolta.

Külpolitikájában a sikeres diplomácia mellett nagy hangsúlyt kaptak a **dinasztikus házasságok**. A bölcs fejedelem rokonságba került Európa vezető uralkodóházaival. Ezt a köteléket pedig nem lehetett szétszakítani.

Bizánc és a Kijevi Rusz között mindig kiegyensúlyozott volt a viszony. **1042**-ben IX. Monomah Konsztantin trónra lépésével ez némileg megváltozott. A két uralkodó végül békét kötött egymással, amit fejedelmi frigggyel pecsételtek meg. Jaroszlav fia, *Vszevolod* feleségül vette a bizánci császár Mária nevű lányát. De Ilarion kijevi metropolitává választása 1051-ben ismét a konstantinápolyiak nemtetszését váltotta ki, ami feszültséget okozott a két ország között. Azonban ezt a nézeteltérést is sikerült békésen megoldani.

Különösen jó kapcsolatokat ápolta egymással a Kijevi Rusz és Lengyelország. Ékes bizonyítéka ennek, hogy Kázmér lengyel király feleségül vette Jaroszlav nővérét, Mária Dobroniegát. A lengyel király húga, Gertrudis pedig Izjaszlav Jaroszlavics hitvese lett.

Fontos helyet foglaltak el Jaroszlav külpolitikájában a skandináv országok. A nagyfejedelem második felesége Ingegerd svéd hercegnő volt. Harald norvég király pedig Jaroszlav lányának, Erzsébetnek (Jelizavetának) kérte meg a kezét.

Gyümölcsöző volt Jaroszlav viszonya a Magyar Királysággal is. A nagyfejedelem Anasztázia lányát I. András magyar királyhoz adta feleségül.

A 11. század 40-es éveiben a Kijevi Rusz felvette a kapcsolatot Franciaországgal. 1051-ben Anna Jaroszlavna nőül ment I. Capeting Henrik francia királyhoz. Franciaországban Vörös Annaként emlegették és nagy tiszteletnek örvendtek. Anna magával vitte Párizsba evangéliumát*, ami **Reimsi evangélium** néven vált ismertté, ugyanis Párizsból a Reimsi katedrálisnak adták át. A későbbi korok francia uralkodói trónra lépésükkor erre az evangéliumra téve kezüket tették le esküjüket.

Az uralkodóházak képviselői között kötött házasságot **dinasztikus házasságnak** nevezük.

Anna Jaroszlavna szobra a Szent Vince-kolostorban. A szobron ez a felirat olvasható: „Kijevi Anna Franciaország királynője”. Senlis. Franciaország

Anna Jaroszlavna aláírása 1063-ból a Soissons-i apátságnak kiállított adománylevelén

ANAPZHN

*Evangélium – görög eredetű szó, jelentése jó hír, örömhír, amellyel általában az *Újszövetség* első négy – Máté, Márk, Lukács és János által írt – könyvét jelölik. Az evangélium leírja Isten fia, Jézus földi életét: tanítását, csodatételeit, kereszthalálát, feltámadását és mennybemenetelét.

Vizsgáljátok meg P. Andrusziv *Francia követek Bölcs Jaroszlav udvarában* című festményét! Vajon mikor, és hol történtek ezek az események? Próbáljátok „felismerni” a képen látható történelmi alakokat! Vajon miről beszélgethetnek?

Sokan úgy tartják, hogy csak az kaphatja meg a Nagy előnevet az utókortól, aki életében valami jelentőset alkotott. Mások meg azon a véleményen vannak, hogy a valóságban az ember személyes tulajdonságaitól nem sok függ. Lényeg az, hogy jókor kell jó helyen lenni. Ti hogy gondoljátok? Véleményeteket indokoljátok Volodimir és Jaroszlav életéből vett 5–5 érvvel!

Ellenőriztétek tudásotokat!

1. Mikor uralkodott Bölcs Jaroszlav Kijevben? Melyik eseményt említi korábban a krónika: a Szent Szófia-székesegyház felépítését vagy a Barlangkolostor megalapítását?
2. Hogyan változott meg a Kijevi Rusz területe Bölcs Jaroszlav idején Volodimir uralkodásának kezdetéhez képest? Milyen országokkal volt határos nyugaton és keleten?
3. Válasszátok ki azokat a neveket és államokat, amelyek Bölcs Jaroszlav külpolitikájával kapcsolatosak: • Bizánc • Monomah Konstantin • I. Capeting Henrik • Anna Jaroszlavna • Jelizaveta Jaroszlavna • Norvégia • Franciaország • Litvánia • Szvjatoszlav Igorovics • Ingegerd • Svédország • Lengyelország • Vszevolod Jaroszlavics!
4. Magyarazzátok meg a következő fogalmakat: • kolostor • szerzetes • metropolita • zsinat • graffiti • mozaik!
5. Keressetek olyan tényeket, melyek Jaroszlav Volodimirovics kijevi nagyfejedelem politikájának irányait a leginkább jellemzik! Vajon miért kapta az utókortól a *Bölcs* nevet?
6. Értelmezzétek a címben szereplő alakzatot: *Bölcsességgel az elméjében és a szívében!*

Mi a véleményetek Bölcs Jaroszlavról, mint emberről és államférfiről?

9. §. ÍRÁSBELISÉG, OKTATÁS, ÉPÍTÉSZET, MONUMENTÁLIS FESTÉSZET A KIJEVI RUSZ FÉNYKORÁBAN

„MESSZE FÖLDÖN ISMERT ÉS HÍRES...”

989–996 – a Deszjatinna-templom építése

1017–1037 – a Szent Szófia-székesegyház, a Jaroszlav városa körüli erődítések és az Aranykapu felépítése Kijevben

1036 – az Urunk Színeváltozása-székesegyház (Preobrazsenszkij) építése Csernyihivben

1056–1057 – az Osztromir evangélium keletkezése

Játsszatok! **Szólánc**-játék: az egyik tanuló nevezzen meg egy történelmi hőst az előző óra anyagából (például *Bölcs Jaroszlav*). A következő megismétli ezt a nevet, de hozzáad valamilyen vele kapcsolatos fogalmat (például Bölcs Jaroszlav, *Szófia-székesegyház*). A harmadik megismétli az első két játékos által mondottakat, majd hozzáadja a saját fogalmát (például Bölcs Jaroszlav, *Szófia-székesegyház*, *Aranykapu*). Aki nem tudja folytatni a szóláncot, az kiesik a játékból. Az a tanuló győz, akié a leghosszabb szólánc.

Nézzétek meg a képeket! Válasszátok ki azon építészeti, képzőművészeti és kézzel írott műemlékeket, amelyek a Kijevi Rusz fénykorában születtek! Miben különböznek ezek a műemlékek az antik világ műemlékeitől? Miben nyilvánul meg a Kijevi Rusz kultúrájának eredetisége?

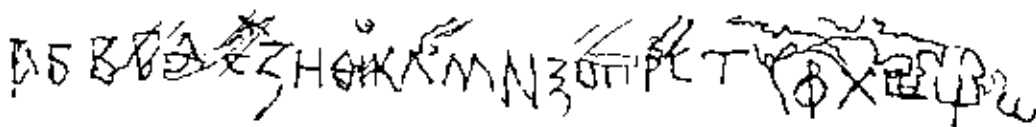
A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA)
A 10. SZÁZAD VEGÉN - A 11. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

1. Mit tudunk az írásbeliség és oktatás fejlődéséről a Kijevi Rusz fénykorában?

Az ukránosság néppé válásának folyamata a keleti szláv törzsszövetségek időszakában vette kezdetét. Erre az időszakra tehető az ukrán nyelv kialakulásának folyamata is.

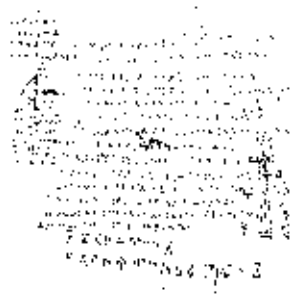

A Szent Szófia-székesegyház falán talált ábécé. Kijev

- Mivel magyarázható az a tény, hogy a Szent Szófia-székesegyház falára karcolt ábécé a betűk száma és formája tekintetében különbözik a cirill betűs ábécétől?

ТЪЦРТКННТА
 КДЛЕЖДИГЛЮ
 ЛМТБНА.ІАКА
 НАНЕСІННАЗІ
 МАН ХЛЕБНА
 ШВНАСАЩЕНІ
 Н-ДАЖДНАМЪ
 ДНБІІ НІСТА
 БНІАМЪ ДА
 ГЫНАША ІАК
 НІАІІСТАБІІ

A Miatyánk részlete az Osztromir evangéliumból 1056–1057-ből

A Szent Szófia-székesegyház falán fennmaradt graffiti a 12. század közepéről. A 14 soros feliratban arról van szó, hogy Vszevolod Olegovics fejedelem felesége megvásárolta Boján földjét. Az adásvétel tanúi a székesegyház 12 papja volt

A kereszténység felvétele után a Kijevi Rusz területén elterjedt az **ószláv nyelv**, a pravoszláv egyház nyelve. Ezen a nyelven írták a korabeli egyházi könyvek. Az ószláv nyelv lényegesen eltért a beszélt ukrán nyelvtől és csak a művelt (írástudó) emberek: szerzetesek, fejedelmek, tudósok értették. Az ószláv nyelvet ezért *könyves, írott nyelv*nek is nevezték. Európában számos nép könyves (irodalmi, írott) nyelvként a latint használta.

A történelmi források arról tanúskodnak, hogy a Kijevi Ruszban gyors fejlődésnek indult az oktatás. Elsőként Szent Volodimir alapított iskolát saját és az előkelőségek gyermekei számára, ahol „*megtanulhatták a könyves tudományokat*”. Hallottatok már a Szent Szófia-székesegyházban működő iskoláról is. Jaroszlav unokája, Janka **1086**-ban a kijevi *Andrijivszkij-kolostorban* megalapította az első lányiskolát. Lehetett Kijevben magánúton is tanulni. Egy Pícsan nevezetű fiú azt karcolta a székesegyház falára, hogy „*Pícsan írta ezt, aki a kántorhoz jár tanulni*”.

A Kijevi Ruszban ebben az időben sokan tudtak írni-olvasni. Erről elsősorban nem a fennmaradt könyvek alapján szerezhetünk tudomást. A könyvek ugyanis a legműveltebb rétegek számára íródtak. A korabeli ruszicsok műveltségéről legfőképp a korabeli használati tárgyakon, fegyvereken, templomfalakon, köveken megőrzött feliratok alapján szerezhetünk tudomást. Az ilyen feliratokat, mint tudjátok, *graffitinak* nevezzük. A kijevi templomok falán a 11–12. századból 170 graffitit sikerült megóvni. Találtak feliratokat különféle kézműves termékeken is: orsókon, öntőformákon, cserépedényeken, régi téglákon. Az orsókra elsősorban a tulajdonosok nevét vésték: *A fejedelemé* vagy *Mologyiloé*. A cserépedényekre meg a térfogatát vagy a gazdájuk nevét.

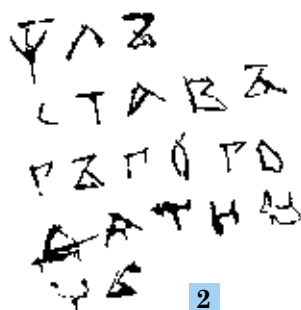

Vizsgáljátok meg a képeket! Milyen tények tanúskodnak arról, hogy a Kijevi Ruszban sokan tudtak írni-olvasni? Miért fontos történelmi források a graffitik?

1

2

3

1. Orsó felirattal

2. Sztavro Horodinovics kijevi bojár által készített graffiti a Szent Szófia-székesegyház falán, aki a Kijevi ciklushoz tartozó egyik bilina hőse. 1118

3. Cserépedény-darabka felirattal a 11. századból

2. Mit tudunk a máig fennmaradt legrégebb könyvekről?

A Kijevi Rusz idejéből nagyon kevés könyv maradt ránk. A legrégebbek közülük: a *Reimsi evangélium* és *Osztromir evangélium*.

Mint már említettük, a **Reimsi evangéliumot** a 11. század 40-es éveiben készítették Kijevben Jaroszlav lánya, Anna számára. Létrejöttének pontos dátuma nem ismert. Nevét onnan kapta, hogy Anna a reimsi katedrálisnak adományozta. Ma is ott őrzik, bár kijevi mesterek alkották. A Reimsi evangélium a *Szentírás* rövidített változata. Anna számára készült. Erről tanúskodik kis mérete is.

Rusz legrégebb évszámmal ellátott kódexét, az **Osztromir evangéliumot** a könyvben található feljegyzés szerint nem egész hét hónap alatt másolták le Kijevben (1056. október 21. és 1057. május 12. között). A kijevi nagyfejedelemi scriptóriumban készült Osztromir novgorodi poszadnyik megrendelése alapján. Osztromir Izjaszlav Jaroszlavics kijevi nagyfejedelem rokona volt. A kódexet a könyvmásoló műhely szerzetese, Hrihorij és segédje készítették. A pergamen, amire a könyv íródott közel 1000 éves, máig megőrizte jó minőségét.

Mivel az evangéliumot templomi használatra szánták, ezért nagy formátumú. Megtalálhatjuk benne János, Lukács és Márk evangélisták **miniatúráit**. Máténak tartották fenn a kódex utolsó 50. üres oldalát. A miniatúrák mellett az evangélium egy nagy és 17 kisebb fejlécut tartalmaz, továbbá 207 iniciálét.

Ahhoz, hogy elkészüljön egy kódex bőrre, aranyra, festékre és természetesen rengeteg munkára volt szükség. A miniatúrák, iniciálék és fejlécek megrajzolásához pedig olvasztott aranyra és aranylemezekre. Drága volt a tojás sárgájával elkevert festék is. A kódexeket bőrrel bevont deszkalapok közé kötötték, de voltak ezüstözött, aranyozott és drágakövekkel kirakott könyvfedelek is.

A kódexek, mint tudjátok, a Kijevi Rusz idején *scriptóriumokban*, könyvmásoló műhelyekben íródtak. A Szent Szófia-székesegyházban ilyen scriptórium már a 11. századtól kezdve működött.

Miniatúra – kis kép pergamenen, papíron, fatáblán, fémen, vásznon vagy bármilyen hordozón. Díszít szöveget, kódexet, könyvet vagy bármilyen hordozón önállóan jelenik meg.

1. Az Ostromir evangélium egyik lapja fejléccel és iniciáléval
2. Lukács evangélistát ábrázoló miniatúra az Ostromir evangéliumban. Ez a miniatúra az evangélium 87. lapján található. Lukácsot a templomban látjuk, amint egy szőnyegen áll

Miért tartják a kódexeket felbecsülhetetlen történelmi forrásoknak? Miért olyan értékesek a történészek, nyelvészek és művészettörténészek számára?

3. Milyen sajátosságai voltak a Kijevi Rusz építészetének a 10. század végén, a 11. század első felében?

Faház-részlet a 10. századból. 1972-ben került elő egy ásatás során Kijevben

Kijevi Ruszban gyors fejlődésnek indult az építészet. Mivel Rusz lakosságának többsége falvakban élt, az emberek házaikat évszázadokon keresztül fából építették. A városokban a fejedelmi paloták, nemesi kastélyok, erődítmények, templomok pedig kőből és téglából készültek.

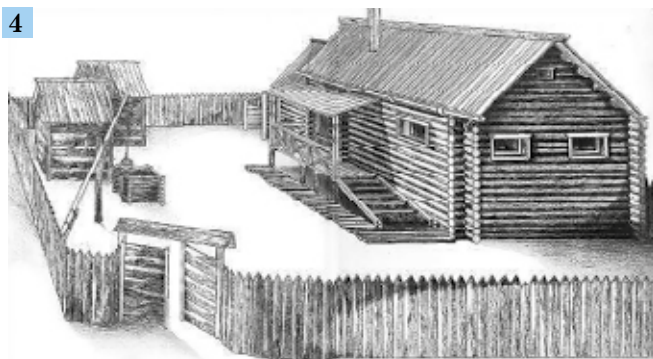
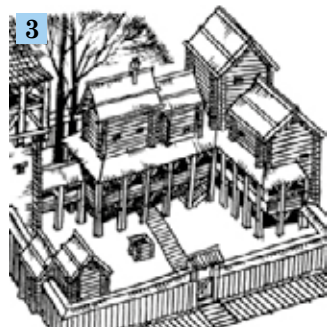
A fejedelmek és bojárok lakhelye a kétszintes kúria volt sok-sok szobával. A városlakók egyszobás, agyagpadlós, 18–20 négyzetméter alapterületű, 20–70 cm mélyen a földbe süllyesztett lakásokban éltek, melyekhez kis háztáji is tartozott, ahol istállók, csűrök, pincék, különféle gazdasági épületek voltak. A házak általában az udvar hátsó részében helyezkedtek el.

A Rusz földi városok nem voltak annyira sűrűn lakottak, mint a nyugat-európaiak vagy bizánciak. A házak egymás mellé épültek. A két házsor között húzódott az utca, melynek iránya általában a település domborzati viszonyaitól függött. Az utcák a piacterek, városkapuk, vagy a felső város környékén futottak össze. Az utcákat fatáblák borították.

Nézzétek meg a képeket! Az illusztrációkon láttatok alapján mutassátok be a Kijevi Rusz építészetének és beépítésének sajátosságait!

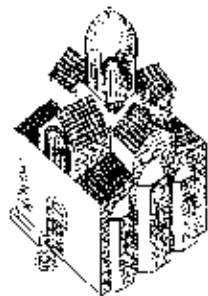
1. Kézművesnegyed Kijevben a 11–12. században
2. Kijevi utca a 11. században
3. Nemesi kúria a 10. században
4. Kereskedő udvarháza a Podolon a 11. században

Az első **kőtemplomok**at külföldi mesterek építették a kereszténység felvétele után. A fából épült templomok nem maradtak fenn napjainkig. A követ építőanyagként őseink a 10. században kezdték alkalmazni. Nem is olyan régen derült ki, hogy az első (ha nem vesszük figyelembe a bizánciak Krímen emelt építményeit) kőépület Rusz területén az *Istenszülő Boldogasszony-kőtemplom* volt, mely Olga fejedelemsége idején épült 961–962-ben Nagy Károly aacheni palotakápolnájának mintájára. A rotonda építését Adalbert püspök missziójával hozzák kapcsolatba.

989–996 között emelték kőből a *Miasszonyunk-templomot*, ismertebb nevén a **Deszjatinna-templomot**. Az elkövetkező esztendőkből sok templom épült kőből, melyek hasonlítottak a Deszjatinna-templomhoz. A falak építésénél például mindenütt tábla alakú téglákat, plinfát alkalmaztak. A plinfából rakott sorra terméskőből rakott sor került. Az egyes téglasorokat a többihez képest kicsit besüllyesztették. Kötőanyagként mész, homok és téglatörmelék keverékét használták.

A Deszjatinna-templommal veszi kezdetét a **keresztkupolás rendszerű** székesegyházak építése.

Volodimir Szvjatoszlavics idején fedelmi kőpaloták is épültek, melyek többsége nem maradt fenn napjainkig. Külsejéről a régészeti ásatások és a krónikások tudósításai segítségével alkothatunk képet. Ezek a paloták általában közel 70 méter hosszúak és 13 méter szélesek voltak.

Keresztkupolás rendszerű templom

2

1

2

3

1. A Szófia-székesegyház külső falának részlete
2. A Szófia-székesegyház rekonstrukciója
3. Kijevi palota Volodymir városában. Rekonstrukció

• Hasonlítsátok össze a Szent Szófia-székesegyház 11. századi rekonstrukcióját mai képével! Mi változott meg?

Bölcs Jaroszlav apjához hasonlóan sok templomot építtetett. Kijev legszebb építménye a **Szent Szófia-székesegyház** volt. Ez a legrégebbi keresztény létesítmény keleti szláv területeken, amely napjainkig fennmaradt.

Emlékezzetek vissza, hogyan épült ki Kijev Bölcsharoszlav idején! Miért nevezik a Szent Szófia-székesegyházat a középkori építészet ékességének?

A csernyihivi Urunk Színeváltó-zása-székesegyház (Preobrazsenszkij)

fáztott, szövődmények léptek fel, amibe behalt. A félig kész székesegyházban helyezték örök nyugalomra.

Kőtemplomok a 11. században elsősorban Kijevben épültek. Kivétel ez alól a **csernyihivi Urunk Színeváltó-zása-székesegyház (Preobrazsenszkij)**. Alapkövét Jaroszlav testvére, Msztyiszlav Volodimirovics fejedelem idején rakták le. Balparti Ukrajna egyetlen kőből épült alkotása ez a Kijevi Rusz aranykorából, melyet sikerült megőrizni eredeti formájában. A fejedelem halálának évében, **1036**-ban a székesegyház még nem készült el teljesen. A krónikás szavaival élve „falának magassága akkora volt, hogy egy lovas könnyen elérte tetejét a lóva hátáról”. Msztyiszlav egy vadászat során nagyon meg-

A fentebb látott illusztrációk segítségével induljatok egy képzeletbeli kirándulásra a 10–11. századi Kijevbe, tartsatok élménybeszámolót a látottakról!

4. Miben rejlik a Kijevi Rusz képzőművészetének eredetisége?

A korabeli monumentális képzőművészeti alkotások közül a legnagyobb hatást a szemlélőre a **mozaikok** és **freskók** gyakorolták, melyek a templomok belsejét díszítették. A **mozaikok** úgy készültek, hogy a mesterek friss cementre üveg- vagy márványdarabkákból képeket, illetve díszítéseket rögzítettek. A székesegyház mozaikjait ruszics művészek készítették, de sokat merítettek a bizánci mesterek technikájából és stílusából is. Kitűntek eredetiségükkel a **freskók**, melyek nedves vakolatra festett képek voltak.

A mozaikokról és freskókról általában Jézus Krisztus, Szűz Mária, az apostolok és a szentek tekintettek le a hívekre, vagy valamilyen bibliai történetet örökítettek meg, melyek szigorú egyházi kánonok szerint készültek. A Szófia-székesegyházban számos világi témájú freskó is látható. Ilyen például *Olga találkozása a bizánci császárral* vagy *Bölcs Jaroszlav portréja*, de ide sorolható a *Zenészeket* ábrázoló freskó is.

A Szófia-székesegyházban őrzik a világ máig fennmaradt leggazdagabb mozaik és freskóegyüttesét a 11. századból: összesen 260 négyzetméter mozaikot és 3 000 négyzetméter freskót. Mozaikok díszítik a székesegyház padlózatát és falait. Ezeknek a mozaikoknak a művészi tökélyéről színgazdagságuk is árulkodik. A kutatók a zöld szín 35, a vörös 31, a sárga 44 árnyalatát különböztetik meg. A kijevi mozaikoknak összességében 18 alapszíne és 143 árnyalatuk van.

A Szent Szófia-székesegyház leghíresebb mozaikjai az **Oranta Istenanya** és a **Mindenható Krisztus** mozaikképe. Oranta Istenanya 6 méteres alakja a székesegyház központi oltárán helyezkedik el, az ég felé emelt kézzel az emberekért imádkozik. *Oranta* – könyörgőt jelent. A központi kupola belső boltozatát pedig a Mindenható Krisztus mozaikja uralja.

Hangszereken játszó műzsákat ábrázoló freskó a kijevi Szófia-székesegyházban.

A zenészek egy padon ülve lanton, orgonán és furulyán játszanak

Mozaikrészletek a kijevi Szófia-székesegyház falán

- A Kijevi Ruszban a 12. század 20-as éveitől kezdve a templomok falait nem díszítették többé mozaikokkal. Szerintetek miért?

Oranta Istenanya és a Mindenható Krisztus mozaikjai.

Istenanya kék chitont, aranszínű köpenyt és piros csizmát visel. A derekát körülfogó vörös övön arannyal hímzett zsebkendő függ.

Krisztus egyik kezével az összefűrt evangéliumot öleli magához, a másikkal áldást oszt. Az Urat körülvevő négy arkangyal közül csak egy maradt fenn eredeti formájában, a többit M. Vrubel festette 1884-ben. Az arkangyalok a bizánci császárok öltözetét viselik magukon, a fejükön diadém van.

A fentebb megismert illusztrációk alapján fogalmazzatok meg, miben nyilvánult meg a Kijevi Rusz képzőművészetének eredetisége a 11. század első felében?

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Állapítsátok meg az események helyes időrendi sorrendjét: ● a Szent Szófia-székesegyház felépítése ● az Osztromir evangélium megjelenése ● a Deszjatinna-templom megépítése!
2. Magyarozzatok meg a következő fogalmakat: ● ószláv nyelv ● monumentális képzőművészet ● miniatúrák ● mozaikok ● freskók!
3. Töltsétek ki az alábbi táblázatot a következő fogalmak segítségével: ● miniatúra ● mozaik ● ditinex ● udvarház ● borító ● templom ● palota ● iniciálé ● a szentek élete ● fejléc ● freskó!

Építészet	Monumentális képzőművészet	Kódexek
-----------	----------------------------	---------

4. Válaszoljatok a kérdésekre! ● Milyen nyelven íródtak a könyvek a Kijevi Rusz idején? ● Milyen tények tanúskodnak arról, hogy a Kijevi Rusz aranykorában sokan tudtak írni-olvasni? ● Hol készültek a könyvek a Kijevi Ruszban? ● Mit tudsz a legrégebb könyvekről? ● Miben hasonlítanak, és miben különböznek a monumentális képzőművészet alkotásai a Kijevi Rusz idejéből? ● Miket építettek a ruszics építészek?
5. Igaz-e az állítás, hogy a művészetek az állam ideológiájának voltak alárendelve?

Bizonyítsátok példákkal, hogy a képzőművészeti és építészeti alkotások a fejedelmi hatalom megerősödését segítették elő, és messze földön ismertté és híressé tették az országot!

10. §. TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ÉLET A KIJEVI RUSZ FÉNYKORÁBAN

„MINDENNAPI
KENYERÜNKET
ADD MEG NEKÜNK
MA...”

2

Játsszatok! **Múzeum-játék:** állítsatok össze egy múzeumi gyűjteményt a Kijevi Rusz építészeti, monumentális és miniatúra-festészetének remekműveiből a 10. század végéről és a 11. század első feléből! Majd alkossatok két csapatot, és meséljete egymás után ezekről a kiállítási tárgyakról! Az a csapat győz, amelyiknek az előadása a legrészletesebb és legpontosabb.

Tekintsétek meg az illusztrációkat! Az öltözékek alapján határozzátok meg a Kijevi Rusz milyen társadalmi csoportjához tartoznak viselőik! Milyen történelmi források alapján sikerült rekonstruálni őket?

*Különböző társadalmi rétegek képviselőinek ruházatát ábrázoló rekonstrukciók.
Z. Vaszina műve*

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA)
A 10. SZÁZAD VÉGÉN - A 11. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

1. Mit jelent a társadalmi rend, és milyen szerepet játszottak a fejedelmek a Kijevi Rusz életében?

A középkori társadalmak rendekből álltak. **Rendnek** nevezi a történetírás az azonos jogokkal és kötelességekkel rendelkezők csoportját. Világos, hogy Rusz föld különböző rendjeinek képviselői nem rendelkeztek azonos jogokkal. Ezért a Kijevi Rusz társadalmá feltételelesen egy **szociális** piramishoz hasonlított.

A Kijevi Rusz szociális piramisának élén a **fejedelmek** álltak. Kezdetben minden törzsszövetségnek volt fejedelme, a poljánoké Kij, a derevljánoké pedig

Fejedelem és fejedelemszszony ünnepelőben a 10–11. században. Rekonstrukció. Z. Vaszina alkotása

A **politika** – az államigazgatás művészete. A **politikai rendszer** vizsgálata alapján pedig megérthetjük azt, hogyan működött az államgépezet, és miként oszlottak meg a hatáskörök vezetőik között.

Mal. Később ez a jog csak a Rjurikovics-dinasztia képviselőit illette meg. A kijevi nagyfejedelem a Rjurikovics családból került ki. A részfejedelemségeket szintén Rjurikovicsok vezették, Igor Rjurikovics leszármazottai, „*egyetlen nagyapa unokái*”.

A legbefolyásosabb uralkodó a kijevi nagyfejedelem volt. A tartomány-fejedelemségek fővárosai-
ban is fejedelmek ültek. A részfejedelemségek kisebb járásokra tagolódtak, amelyeket szintén fejedelmek vezettek. A közöttük lévő viszonyt törvények nem szabályozták, ezért gyakran robbant ki háború a kijevi trón megszerzéséért. Más korabeli társadalmi renddel ellentétben a fejedelmi rend zárt közösséget alkotott. Fejedelem csak fejedelem fia lehetett.

A Kijevi Ruszban a fejedelmek rendelkeztek a legnagyobb hatalommal. Ez határozta meg az ország **politikai rendszerét**. Ők voltak az állam legfőbb vezetői, de a tartományok életében is az ő szavuk döntött. A fejedelmek írták a törvényeket és ők bíráskodtak. Hadjáratok idején a hadsereg élén álltak, de ők szervezték az ország védelmét is. A külpolitika is a fejedelmek kezében volt. Ők üzentek hadat és kötöttek békét is.

Készítsétek el a Kijevi Rusz politikai rendszerének sematikus ábrázolását, melynek lényegét az *Ének Igor hadáról* című elbeszélő költemény szerzője így fogalmazta meg: „*Mint ahogy nehéz a fejnek váll nélkül lenni, ugyanúgy nehéz a testnek fej nélkül*”. Fej alatt a szerző a fejedelmet értette, test alatt pedig az egész társadalmat.

2. Milyen volt a Kijevi Rusz társadalma?

A fejedelmek után rangban a **bojárok** következtek, akikről a krónikák a 10. században tesznek említést a fejedelmekkel együtt. A bojárok a törzsi előkelőségek és a legrangosabb druzsinnyikok leszármazottjai voltak. A bojárok rendje nem volt homogén. Voltak közöttük rangban *előkelőbbek* és *kevésbé előkelők*. Az előkelőkből lettek a vajdák, az ezredesek, a fejedelmi kancelláriák vezetői, a kevésbé előkelőkből pedig a századosok, tizedesek, tyiunok (a fejedelmi birtokok intézői).

Kiváltságos jogokkal rendelkeztek a fejedelem hivatásos katonái, a **druzsinnnyikok**. Nemcsak harcoltak, hanem tevékenyen kivették részüket az ál-

lamigazgatásból is. Hű szolgálatukért gyakran *szolgálati birtokot* kaptak, amivel életük végéig rendelkeztek.

A kereszténység felvétele után fontos szerepet játszott a társadalom életében az **egyházi rend**. A papok a korabeli társadalom legműveltebb tagjai voltak. Nagy hatást gyakoroltak a Kijevi Rusz szellemi életére és kulturális fejlődésére.

A szociális piramis központi részét a *gazdag városlakók, kereskedők* és *kézművesek* foglalták el.

A rangsor alján a *szmerdek, zakupok, rjadovicsek, cselédek, najmiták, holopok* és az *izgojok* álltak.

Az ország népességének nagyobb részét a **szmerdek** alkották. Ők személyileg szabad parasztok voltak, saját földdel, gazdasággal rendelkeztek, falvakban éltek és adót fizettek a fejedelemnek. A szmerdek kölcsönt vehetett fel földesurától, amit annak gazdaságában végzett munkával válthatott meg. Az ilyen parasztot **zakupnak** nevezték (kupa magyarul hitel). Miután ledolgozta adósságát, ismét szabad lehetett. Azokat a zakupokat, akik szerződéses alapon dolgoztak, *rjadovicseknek* (rjád – szerződés) hívták.

A **najmiták** olyan szabad parasztok voltak, akiket a földesurak fogadtak fel valamilyen munkára. A hadifoglyokból lettek a **cselédek**, akik elvesztették személyes szabadságukat, eladhatták, elajándékozhatták, de meg is ölheték őket.

A **holopok** (rabszolgák) uruk teljes tulajdonában álltak és a helyi lakosság soraiból kerültek ki. Néha jó szolgálataikért felszabadíthatták őket. Igaz, arról hallgatnak a források, hogy ez milyen gyakran fordult elő.

A társadalom különleges csoportját alkották az **izgojok** (kitaszítottak). Azokat az embereket nevezték így, akiket valamilyen oknál fogva kizártak, kitaszítottak az adott közösségből. Izgojokká válhattak a földdel nem rendelkező szmerdek, vagy a fejedelmek, amennyiben nem volt hol uralkodniuk. Szemben a cselédekkel és holopokkal, ők szabadok maradtak.

Kijevi druzsinnnyik a 10. század második feléből. Rekonstrukció. O. Fedorov alkotása

Készítsétek el a Kijevi Rusz szociális piramisát, és magyarázzátok meg a társadalmi rendek elhelyezkedésének sorrendjét!

3. Mi határozta meg a városok és falvak mindennapi életét?

Rusz földjét a külhoni krónikások a 9–10. században *Gardarikaként*, erődök országaként emlegették, mivel annyi sok erődítmény volt a területén. A törzsi fejedelemségek központjai a *földvárak* voltak, amelyek a kedvező politikai-gazdasági körülmények hatására az államhatalom, honvédelem, kézművesség, kereskedelem és vallási élet központjaivá váltak. Helyükön a 8–9. század fordulóján fokozatosan kialakultak a **városok**. Bár azt is el kell mondanunk, hogy nem mindegyik földvárból lett város. A 9–11. század fordulóján Ruszban a forrásművek már 30 városról tudnak.

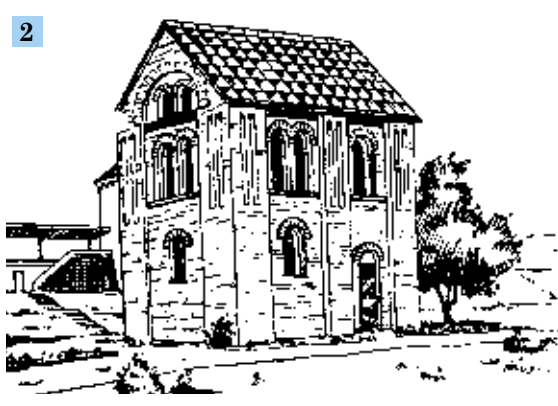
A város szerkezetileg három körzetre tagolódott. Legrégibb része a felsőváros vagy fellegvár, *ditinec* volt, amelyet falak vettek körül, előttük mély árokkal, hogy a városiak megvédhessék magukat az ellenség támadásától. Itt éltek a fejedelmek, illetve a bojárok, de itt épültek fel a kereszténység felvétele után az első templomok, székesegyházak is. A ditinecet övező falak azonban az idők folyamán olyan szűkké váltak, hogy nem tudták befogadni az összes városi építményt. Ezért a falakon kívül lassanként létrejöttek az *alsóvárosok* (*podol*), amelyekben elsősorban iparosok és kereskedők laktak. A Podolon volt a piactér, számtalan templom és kolostor épült ott.

A felsőváros falain kívül épült fel az előváros vagy *alvég*. Bizonyos szakmák képviselői laktak itt: a tímárok a víz közelében, hogy a bőrt meg tudják munkálni, a fazekasok pedig az agyaglelőhelyek közelében rendezkedtek be.

1. A kijevi Podol piactere a Pirogoscsi Nagyboldogasszony-templommal. Rekonstrukció

2. Fejedelmi kúria Csernyihból. Rekonstrukció

- Tekintsétek meg a rajzot! Miben különbözött a falu a várostól?

Óorosz falu. Rekonstrukció

A nagyobb városokban éltek a fejedelmi, bojári családok, druzsinnyikok, illetve papok. A fejedelmek és bojárok lakhelye a kétszintes kúria volt sok-sok szobával. Ezekben a kúriákban mozgalmas élet zajlott. Itt születtek a törvények, szedték be az adókat, és itt történt az igazságszolgáltatás is. A *gridnicákban* (gridnek nevezték a fejedelem druzsinnyik-testőreit), a druzsinnyikok termében pedig nagy mulatságokat tartottak.

Rusz lakosságának többsége **falvakban** élt. Így nevezték a parasztok által lakott településeket a Kijevi Ruszban már a ruszics-bizánci háborúk idején. A földművesek mindennapi élete nem sokban különbözött a korábbi koroktól.

Olvassátok el a krónikarészletet! Mit kifogásolnak benne a fejedelmi druzsinnyikok? Hogyan sikerül a fejedelemnek megoldani a problémát? Milyen volt a viszony a fejedelem és druzsinnyikjai közt? A fejedelmi udvar mindennapi életének milyen eseményeivel ismerkedtetek meg a krónikarészletben?

- Elemezték a történelmi forrásművet az elsajátított sorrend alapján!

Egy 996-ból származó krónikában olvashatjuk:

«Volodimir Szvjatoszlavics parancsára hetente egyszer a *gridnicában* lakomát tartottak a bojárok, *gridek*, századosok, tizedesek és más előkelő személyek számára. Ezeken az ebédeken többnyire maga a fejedelem is részt vett, de előfordult, hogy nem. Az asztalon finomabbnál-finomabb ételeket szolgáltak fel. Volt ott sok borjúból és vadhúsból készített pecsenye. Amikor a vendégek már eleget ittak, panaszkodni kezdtek: „Jaj szegény fejünknek. A fejedelem fakanalat adott a kezünkbe és nem ezüstből készültet.” Amikor meghallotta ezt Volodimir, megparancsolta, hogy cseréljék a fakanalakat ezüstökre, mondván: „Arannyal és ezüsttel nem talállok magamnak druzsinnyikokat, de bátor harcosaim segítségével mindig lesz aranyam és ezüstöm. Hasonlóan drága atyámhoz és nagyatyámhoz, akik gazdagságukat druzsinájuknak köszönhették.” Volodimir szerette druzsináját és mindig mindent megtanácskozott velük.»

4. Hogyan fejlődött a gazdaság és a kereskedelem?

Az ország népességének nagyobb része mezőgazdasággal foglalkozott, elsősorban *földműveléssel*. Tökéletesedtek a munkaeszközök. A ruszicsok megismerték az **ekét**, ami javította a szántás minőségét, jobban ki lehetett vele irtani a gyomot és megújítani a talaj termőképességét. Kezdetben árpát és zabot termesztettek. Később áttértek a búzára, rozsra. Fejlődött a *konyhakertészet* is. A zöldségfélék közül népszerű volt a ruszicsok körében a káposzta, fehérrépa, uborka, sütőtök, fok-

Eke rekonstrukciója

Szántás és vetés a Kijevi Ruszban. Krónika miniatúrája

hagyma, sárgarépa, cukorrépa, vöröshagyma. Kedvelt gyümölcsük az alma, a körte, a szilva és a meggy volt. A mezőgazdaság fontos ágazatának számított az *állattenyésztés*. A ruszicsok gazdaságaikban szarvasmarhát, sertést, juhot, lovat tartottak. Ez utóbbit igavonó állatként használták. Mivel erdők, folyók, tavak mellett éltek, *szezonmunkákkal*, vadászat, halászat, vadméhészet is foglalkoztak. A különböző falvak más-más

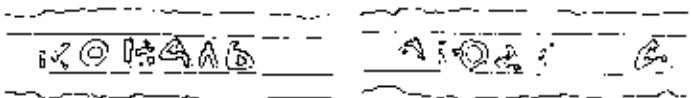
szezonmunkára szakosodtak.

A Kijevi Rusz kézművesei több mint 70 mesterséget ismertek. Legelterjedtebb a *kovácsok* szakmája volt. A régészek állítása szerint a ruszics kovácsok 150 féle termék, munkaeszközök, kézműves szerszámok, fegyverek, közszükségleti cikkek készítéséhez értettek. A ruszics mesterek tudtak kovácsolni, hegeszteni, esztergálni, csiszolni.

Messze földön híresek voltak a ruszics *ötvösök*, akik pici gombokat ugyanúgy tudtak önteni, mint templomharangokat. Vékony arany-, réz- és ezüsthuzalból dísz tárgyakat hajtogattak. Ezt hajtogatásnak, vagy szkánynak nevezték. A zerny (kockás, szemes) módszer során arany-, ezüst- vagy platinagolyókat

Kard a 11. századból a következő felirattal: Ljudota kovács

• Olvassátok el a kardon látható feliratot! Vajon miről tanúsodik?

1

3

2

4

1. Nyaklánc és fülbevaló a 12. századból – 13. század első feléből
2. Tűzománc technikával készített arany fejdísz. Szahnyivka község. Cserkaszi megye
3. Fülbevaló öntőforma. Fülbevaló a 12–13. századból
4. Fejdísz, halántékdíszsel és melldíszsel. Rekonstrukció kijevi régészeti kincsek alapján a 12. századból és a 13. század első feléből. O. Fedorov rajza

• Vizsgáljátok meg az öntőformát! Vajon hogyan készítették el vele az ékszert?

Óorosz kézművesek remekművei

- Mi volt a rendeltetése ezeknek az eszközöknek? Vajon milyen mesterségek művelői készítették?

forrasztottak az ékszer felületére. A tűzzománc technika alapja pedig az volt, hogy a fémtárgyak felületét más-más színű *zománccal* vonták be. Az ékszereik közül legnépszerűbbek a karkötők, fülbevalók, gyűrűk voltak.

Elismert mesterség volt a *fazekasság*. A helyi mesterek sokféle agyagedényt tudtak készíteni. A 10–11. századtól kezdve pedig már mázzal vonták be őket. A felsorolt mesterségek mellett Ruszban voltak még csont-, kő- és fafaragók, téglá- és mészégetők, takácsok, szabók, cipészek, tímárok.

A Kijevi Rusznak jó volt a földrajzi fekvése, ezért Kelet-Európa egyik legnagyobb kereskedelmi központjává vált. Területén két kereskedelmi út haladt át: a *varégoktól a görögökig*, vagyis a görög, Észak-Európából Bizánc irányába, valamint a *vasút*, Európából a Kaukázuson át az arab világ felé. A 11. század elején jött létre az a szárazföldi út, amely Kijevet kötötte össze a déli Rusz földeken keresztül Lengyelországgal, Morvaországgal, Bohémiával. A 12–13. század folyamán gyümölcsöző kereskedelmi kapcsolatok alakultak ki a részfejedelemségek között.

Eleinte Ruszban az arab, ezüst *dirchemek*et használták pénz gyanánt. Az első pénzerméket az ország területén, a zlatnikokat és a szribljanikokat,

Nagy Volodimir szribljanikja és egy arab dirchem

Kijevi és csernyihivi hryvnya

Volodimir uralkodása idején verték. Később más fejedelmek is verettek pénzérmetet, de azok nem játszottak jelentős szerepet Rusz gazdasági életében. Napjainkig 340 óoros ezüst és 11 arany pénzérme maradt fenn, arab dirchemből pedig több tízezer.

A 11. század közepén jelent meg a **hrivnya**, ami meghatározott súlyú és formájú ezüstrúd volt. Rusz városaiban különböző alakú hrivnyát használtak. Kijevben például hatszögűt, Csernyihivben pedig fülesekét.

Nézzétek meg a képet! Meséljétek el, hogy mit ábrázol! Mit árusítottak, és mit vásároltak a korabeli ruszics kereskedők? Készítsetek rövid beszámolót egy külföldi kereskedő nevében a Kijevi Rusz kereskedelméről!

Piactér a fejedelmi városban.
P. Andruszev alkotása

Ellenőrizték tudásotokat!

- Helyezték az eseményeket időrendi sorrendbe:
  - a kereszténység államvallás-kénti bevezetése
  - a Rjurikovics-dinasztia első fejedelmének hatalomra kerülése
  - Bölcs Jaroszlav uralkodása!
- Válasszátok ki azokat a szavakat és szókapcsolatokat, amelyek a Kijevi Rusz gazdasági életével kapcsolatosak:
  - növénytermesztés és eke
  - Perun, Horsz, Mocos
  - rozs, búza
  - vadászat, halászat, vadméhészet
  - Aranykapu, Szófia-székesegyház
  - káposzta, fehérrépa, uborka
  - kovácsmesterség, fazekasság
  - a varégoktól a görögökhöz!
- Magyarázzátok meg az alábbi fogalmak közötti hasonlóságokat és különbségeket:
  - fejedelmek
  - bojárok
  - papok
  - kereskedők
  - szmerdek
  - izgojok!
- Válaszoljatok a kérdésekre!
  - Ki rendelkezett Rusz földjén a legnagyobb hatalommal? Miben nyilvánult ez meg?
  - Milyen változások történtek a mezőgazdaságban?
  - Mit termeltek a ruszicsok, és milyen állatokat tenyésztettek?
  - Milyen kézműves mesterségek voltak fejlettek a Kijevi Ruszban?
  - Mivel kereskedtek, milyen fizetőeszközt használtak?
- Miben különbözött a fejedelmek helyzete más társadalmi rendek státusától?

A Kijevi Rusz társadalmi és gazdasági életéről szóló paragrafus melyik része fogott meg leginkább titeket? Miről szeretnétek részletesebben olvasni? Miért írnak a források sokat a fejedelmek életéről, és keveset az egyszerű emberek mindennapjairól?

11. §. A KERESZTÉNY VALLÁS ÉS EGYHÁZ SZEREPE AZ ÓOROSZ TÁRSADALOM ÉLETÉBEN

2. SZ. GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

„ÉS A HIT
KEGYELME
BEJÁRTA A
FÖLDET...”

2

988 – a kereszténységnek államvalláskénti bevezetése Ruszban
989–996 – a Deszjatinna-templom felépítése
1017–1037 – a Szent Szófia-székesegyház megépítése Kijevben
1051 – Ilarion kijevi metropolitává nevezik ki. A Barlangkolostor megalapítása

Játsszatok! **Ismerj fel!**-játék: az egyik csapat tagjai egy adott történelmi hős nevében beszélnek úgy, hogy nem mondják ki a nevét. Vázzolják eközben tetteit és gondolatait. Például, „Kezdeményeztem az első törvénykönyv, a Ruszka Pravda megjelenését” vagy «Ezt mondták rólam a kortársaim: „Te, fejedelem idegen földet keresel és védel, míg a sajátodat elveszítheted!» A másik csapat tagjai megpróbálják megfejteni, kiről van szó. Azután helyet cserélnek. Az a csapat győz, amelyik pontosabban jellemzi hőstét és kitalálja a másik csapat feladványát.

1. Hogyan mesélnek az évkönyvek a kereszténység államvalláskénti bevezetéséről?

A. „Felépítette Volodimir Szent Vaszilij templomát azon a dombon, ahol valamikor Perun bálványá állt, és ahol a fejedelem népével áldozott neki. Templomokat emelt más városokban is, papokat küldött oda. Megkeresztelte a falvak és városok lakóit. Iskolát alapított a saját és az előkelőségek gyermekei számára, ahol megtanulhatták a könyves tudományokat.”

B. „Várost alapított Jaroszlav – a nagy Kijevet, a városban pedig felépítette az Aranykaput és az égi bölcsesség Szent Szófia-székesegyházát. Metropóliát hozott létre. Kőtemplomot emelt az Aranykapu tetejére, az Angyali Üdvözet (Blahoviscsennya) templomát... Más városokban is épített templomokat. Papokat nevezett ki oda. Vagyonából földet adott nekik és arra intette őket, hogy hívják be az Isten házába a híveket.

Az ő uralkodása idején vált kereszténnyé egész Rusz földje. Szerzetesek jöttek ide és kolostorokat alapítottak...

Összegyűjtötte az írástudókat is, akik lefordították a *Szentírást* görögről szlávra, majd kódexeket másoltak. Könyveket vásárolt, hogy olvashassák azokat a hívek és meghallják belőlük az Úr szavát. Nagy hasznára vannak ugyanis az embernek a könyves tudományok. Megmutatják, merre van a vezeklés és bölcsesség útja. A könyvek a bölcsesség forrásai, a világmindenség bővizű folyói.”

Miről van szó a forrásmű-részletekben? Miért gondolják úgy a történészek, hogy a krónikában felsorolt tények a kereszténység felvételének a következményei?

A krónikarészletek segítségével támasszátok alá Nesztor alábbi szavait: „Apja Volodimir felszántotta a termőföldet és porhanyóssá tette azt... Jaroszlav nagyfejedelem elhintette bele a megismerés magvait, mi pedig learatjuk róla a tudás aránylan sárga kalászeit.”

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA)
A 10. SZÁZAD VEGEN – A 11. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

2. Hogyan mutatja be a krónikás a Barlangkolostor megalapítását?

A kijevi Barlangkolostor építése. Krónikalap

- A kolostor építésének mely pillanatait örökítette meg a miniatúra?

barátokhoz: „Az isteni gondviselés gyűjtött így össze titeket, testvéreim. Éljetek ezután egy közösségben. Kinevezek rendetek élére egy apátot. Én tovább megyek. Más hegyet keresek magamnak, hogy egyedül lehessenek és imádkozhassak, ahogy megszoktam.”

A barátok tovább éltek apátjukkal a barlangban. Mikor már túl sokan lettek és nem fértek, elhatározták, hogy kolostort építenek a barlangon kívül. Felkeresték Antonijt, hogy áldását kérjék tervükhöz, amit meg is kaptak.

Barlangkolostornak kezdték nevezni ezután ezt a helyet, mivel a barátok korábban a barlangban éltek. A Barlangkolostor a Szent Hegy áldásával jött létre.

C. Jaroszlav a Szent Szófia-székesegyházban a ruszics Ilariont tette meg Rusz metropolitájává. Nem sokkal ezután Ljubecsban megjelent egy ember, aki azt a sugallatot kapta Istentől, hogy menjen Görögországba, és keresse fel a Szent Athosz-hegy kolostorait. Útnak is indult. Megérkezett Hellászba és az egyik rendházban szállt meg. Nagyon megtetszett neki a kolostori élet, és arra kérte az apátot, hogy vegye fel őt a szerzetesrendbe. Az apát teljesítette kérését. Felvette őt a barátok közé és az Antonij nevet adta neki. Megtanította a szerzeteslét minden szabályára, majd útnak indította hazája felé. „Menj vissza Ruszba és vidd magaddal a Szent Hegy áldását, mert sok szerzetes fog téged követni. Béke veled!” – mondta és elváltak egymástól.

Antonij megérkezett Kijevbe. Nem volt hol laknia, ezért abba a barlangba költözött be, amelyet Ilarion ásott. Napjait imádkozással és elmélkedéssel töltötte. Sokan jöttek hozzá és együtt imádkoztak vele. Amikor szűkössé vált számukra a barlang, Antonij így szól a

Találjatok a krónikarészletben olyan szavakat, amelyek a keresztény egyházzal kapcsolatosak! Párosítsátok őket az alábbi meghatározásokkal!

1. A pátriárka után a legnagyobb egyházi méltóság, a metropólia vezetője.
2. Minden püspökség legfőbb vezetője a legtöbb keresztény egyházban.
3. A kolostorokat irányítja.

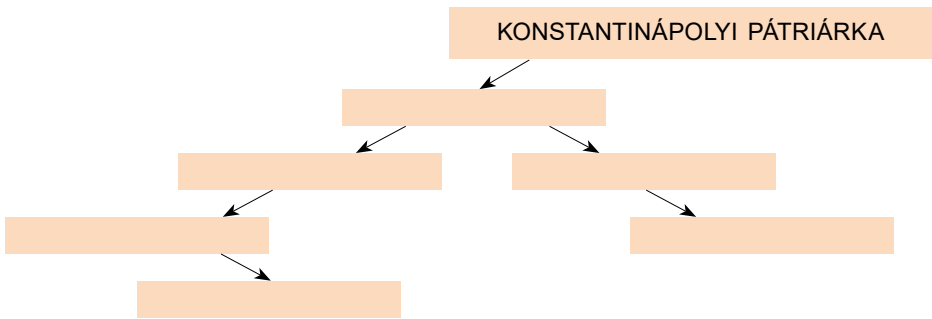
- 4. Hívek, akik lemondtak a világi életről, hogy az Urat szolgálhassák. Többnyire közösségekben éltek.
- 5. Isten háza, ahol imádkoznak és istentiszteleteket tartanak.
- 6. Fontos kultúr-felvilágosító és vallási központ (épületegyüttes), ahol szerzetesek (apácák) élnek és különböző szertartásokat végeznek.
- 7. Ennek a szövegnek a segítségével beszél az ember Istennel, Jézus Krisztussal, Szűz Máriával, a szentekkel.

Szerintetek miért kezdte a krónikás a Barlangkolostorról szóló elbeszélését a Szent Heggyel?

Önálló munka. 1. sz. feladat. Helyezzétek el az ábrán az alábbi fogalmakat az egyházban elfoglalt helyük sorrendjében: • püspök • apát • kijevi metropolita • szerzetes • egyházközségi tagok • papok és diakónok!

Önálló munka 2. sz. feladat. 1. Határozzátok meg a Kijevi Rusz egyházi életének milyen eseményeiről van szó a krónikarészletekben! 2. Mikor történtek ezek az események? Szerkesszeteik időtengelyt, és helyezzétek el az eseményeket időrendi sorrendben! 3. Válasszatok ki egy forrásrészletet, elemezzétek azt a tanult módon!

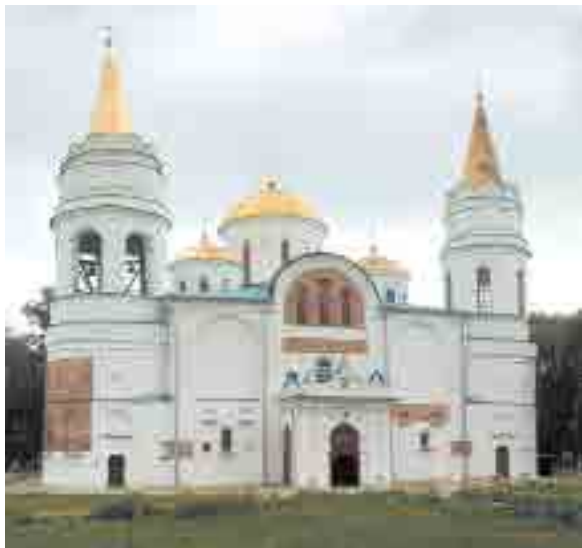
3. Milyen szerepet játszott a keresztény egyház az orosz társadalom életében?

Az alábbi műemlékek alapján határozzátok meg a keresztény vallás és egyház jelentőségét az orosz társadalom életében!

Önálló munka. 3. sz. feladat. A krónikarészletek és műemlékek felhasználásával alkossatok 5–6 mondatot arról, hogyan változott meg az óoroszlav társadalom élete a kereszténység államvalláskénti felvétele után!

Értékeljétek az órán végzett munkátokat az alábbi követelmények alapján! Az 1–3. feladat megoldásáért 1–3 pont jár. Szintén 1-től 3 pontig értékelhető a párban végzett munka is (max. 12 pont).

Véleményetek szerint volt-e alternatívája a kereszténység felvételének Nagy Volodimir számára? Miért használta a krónikás elbeszélésében a *hit megválasztása* fogalmat?

TÉMAZÁRÓ

DÁTUMOK ÉS ESEMÉNYEK

1. Hány év telt el a kereszténység államvalláskénti felvétele és Bölcs Jaroszlav nagyfejedelemmé koronázása között? Hány évvel ezelőtt történtek ezek az események. Szerkessztek időtengelyt, és tüntessétek fel rajta a dátumokat és számításokat!

2. Kortársak voltak-e?

- A. Msztyiszlav Volodimirovics és Bölcs Jaroszlav
- B. Nagy Volodimir és Olga fejedelemasszony
- C. Aszkold és Nagy Volodimir
- D. Oleg és Bölcs Jaroszlav
- E. Bölcs Jaroszlav és Átkozott Szvjatopolk

FOGALMAK ÉS SZAKKIFEJEZÉSEK

3. A felsoroltak közül milyen fogalmakat és szakkifejezéseket lehet felhasználni a kereszténység megszilárdulásáról szóló elbeszélésben, és milyeneket a

kultúra és oktatás fejlődéséről szólóban: • *bilinák* • *szláv ábécé* • *graffiti* • *ditinec* • *püspök* • *ikon* • *miniatúra* • *metropolita* • *mozaik* • *kolostor* • *fejedelmi paloták* • *prédikációk* • *pap* • *székesegyház* • *freskó* • *templom* • *szertes?* Választásokat indokoljátok meg!

TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK

4. Készítsetek rövid értekezést Nagy Volodimirról és Bölcs Jaroszlavról a következő vázlat alapján! **1.** Mikor éltek, mikor voltak hatalmuk csúcspontján, és hogyan szerezték meg a nagyfejedelmi trónt? **2.** Jellemeztétek őket külső és belső tulajdonságaik alapján! Mi hatott leginkább a jellemük fejlődésére? **3.** Hogyan viszonyultok hozzájuk? (Milyen tetteik váltanak ki bennetek elismerést, és melyek nem? Hogyan viszonyultok azokhoz az eszközökhöz, amelyekkel elérték céljukat?)

TÖRTÉNELMI MŰEMLEKEK

5. Tekintsétek meg az alábbi műemlékeket! Hol, mikor, milyen körülmények között, miért (ki vagy mi számára, kinek vagy minek a tiszteletére) keletkeztek ezek az építészeti és képzőművészeti remekművek? Mit tudtok a rendeltetésükről? Milyenek voltak ezek az épületek kívülről, belülről? Milyen következtetést lehet levonni a kultúra fejlődésének színvonaláról?

1

2

3

4

5

TÖRTÉNELMI TÉRKÉP

6. Nézzétek meg a történelmi térképrészleteket! Ukrajna történetének melyik korszakát ábrázolják? Beszéljétek röviden mindegyikről! Találjatok címet a térképeknek! Keressétek meg rajta a Kijevi Rusz nagyvárosait, és határozzátok meg földrajzi fekvésüket a fővároshoz képest!

OKOK, LÉNYEG, KÖVETKEZMÉNYEK

7. Vizsgáljátok meg az illusztrációkat! A korszak mely eseményeit mutatják be? Milyen események előzték meg a képeken látható történéseket? Képzeljétek el, hogy filmet forgattok Ukrajna történetéből a 7. osztályosok számára. Készítsétek el a film szövegvölgnyvét!

8. Határozzátok meg az okokat és következményeket!

- A. A kereszténység államvalláskénti bevezetése
- B. Bölcs Jaroszlav dinasztikus házasságai

9. Nevezetek meg a Kijevi Rusz 10–11. századi történetéből két-három olyan eseményt, melyet sorsdöntőnek ítélték meg! Választásotokat tömören indokoljátok!

TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

10. Kiről van szó a forrásmű-részletekben?

A. *„És elsiratták őt a bojárok, mint a védelmezőjüket. A szegények táplálójukat és oltalmazójukat gyászolták benne... A Nagy Róma új Konstantinja volt ő.”*

B. *„Nagyon szerette a könyveket. Éjjel-nappal olvasott. A földművesekhez hasonlóan vetette el a tudás magvait a felszántott földbe.”*

11. Miről van szó a krónikarészletben? Kommentáljátok az eseményeket!

A. *„Egyedül kezdett uralkodni Kijevben Volodimir. A bálványokat egy teremben gyűjtötte össze: Perunt, az ezüstfejűt, aranybajszút, Horszt, Dazsbogot, Sztribogot, Szimarglát és Mokost. Az emberek áldozatokat mutattak be nekik, sokszor gyermekük életét is feláldozták ezeknek az ördögöknek, megszentelítve ezzel atyáik földjét.”*

B. *«A bojárok így válaszoltak neki: „Ha olyan gonosz lett volna a görögök törvénye, nagyanyád, Olga sohasem keresztelkedett volna meg. Pedig őt tartják minden idők legbölcsebb emberének”. Volodimir pedig a következőket mondta erre: „Akkor hol vegyük fel a kereszténységet?” „Ahol szeretnéd” – volt a válasz.”*

C. *«Amikor megkeresztelkedett Volodimir Korszunban, a papok így adták át neki a keresztény hitvallást: „Soha ne kísértsenek meg téged egyes eretnekek mézes-mázás szavai. Hited legyen szilárd, és így imádkozz: Hiszek Egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében.”*

D. *„Maga pedig Kijevbe sietett, ledöntötte a pogány bálványokat. Perunt ló farkához köttette és végig vonszoltatta a városon a Hegytől egészen a Boricsev lejtőig. Tizenkét férfi verte bottal útközben a testét.”*

2

E. „Msztyiszlav vadászat közben megfázott, megbetegedett és belehalt betegségébe. Az Urunk Színeváltozása-székesegyházban (Preobrazsenszkij) temették el, amit maga alapított. A templom ekkor még nem készült el teljesen. Falának magassága akkora volt, hogy egy lovas könnyen elérte tetejét a lóva hátáról. Ezután Jaroszlav elfoglalta fivére birtokait és egyedül kezdett uralkodni Ruszban.”

F. „A besenyők támadásba lendültek. A városon kívül ütköztek meg a ruszicsokkal, ott ahol ma a Szent Szófia-székesegyház áll. Véres csata vette kezdetét. Jaroszlav végül megfutamodásra kényszerítette a besenyőket, akik fejvesztve menekültek az ütközet színhelyéről.”

12. Készítsetek rövid beszámolót valamelyik jelentősebb kijevi történelmi eseményről, vagy szervezzetek Bölcs Jaroszlav Kijevébe kirándulást! A kirándulás vezetője lehet maga a nagyfejedelem, de lehet valamelyik druzsinnyikja, vagy akár egy egyszerű kijevi polgár is.

3. fejezet

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA)

a 11. század második felében –
a 13. század első felében

Az *Ének Igor hadáról* című hősköltemény zseniális szerzője a következő szavakkal korholta a Rusz földi fejedelmeket:

*A fejedelmek már nem rontják a pogányt,
testvérhez testvér így szól:
„Enyém ez itt, amaz is enyém.”
Kis dologról a vezérek
„nagy dolog ez!” – így beszélnek.
Saját magoknak vizsályt kovácsolnak.
Pogányok pedig mindenfelől, pusztítva, győzve
rontottak rá az orosz földre.*

(Képes Géza fordítása)

A kortárs szemrehányásai sajnos igaznak bizonyultak. A fejezet paragrafusainak tanulmányozása során azonban nem csak a fejedelmek belháborúival ismerkedhettek meg. Kijev továbbra is Rusz fővárosa maradt. A részfejedelmek vágya pedig az volt, hogy egyszer Kijevben uralkodhassanak. Fővárosukat meg olyan hatalmasnak és gyönyörűnek akarták látni, mint minden Rusz földi városok anyját.

12. §. A KIJEVI RUSZ JAROSZLAV UTÓDAI IDEJÉN

„URALKODJON MINDENKI A MAGA ÖRÖKBIRTOKÁN (VOTCSINÁJÁN)...”

1054–1068 – Izjaszlav Jaroszlavics uralkodása Kijevben

1068 – a Rusz földi fejedelmek a Jaroszlavicsok vezetésével vereséget szenvednek az Alta folyó mellett a kunoktól. Felkelés Izjaszlav fejedelem ellen

1073 – a Jaroszlavicsok harcának kezdete a kijevi trón megszerzéséért

1097 – a fejedelmek ljubecki gyűlése

Játsszatok! **Történelem-levéltáros**-játék: képzeljétek el, hogy olyan régi okmány került a kezetekbe, amelynek csak néhány szava látszik. Vajon miről lehet szó a szövegben? 1) *Volodimir, Korszuny, Anna bizánci hercegnő*; 2) *Anna Jaroszlavna, evangélium, Franciaország*; 3) *Janka Vszevolodivna, nők, Szent András-kolostor*; 4) *Antonij, kolostor, Bölcs Jaroszlav*; 5) *Ábécé, Szent Szófia-székesegyház*; 6) *Msztyiszlav Volodimirovics, Csernyhiv, Urunk Színeváltozása-székesegyház*.

A függetlenség éve alatt Kijevben sikerült újjáépíteni a fejedelmi kor több templomát. Ide sorolhatjuk a Szent Mihály-székesegyházat, a Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyházát (Uspenszkij), a Pirogoscsi Nagyboldogasszony-templomot. Ezekkel az újjáépítésekkel nem mindenki ért egyet, mondván, az újonnan felépített templomok csak külső utánezatai az eredetinek és nincs semmi közös bennük. Ti hogy gondoljátok?

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) A 11. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN – A 13. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

1. A Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyháza (Uspenszkij). A Jaroszlavicsok idején épült. Rekonstrukció

2. A Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyházának (Uspenszkij) 2000-ben újjáépített mása a 17–18. századi kinézete alapján

1. Miként változtatta meg Bölcs Jaroszlav a trónutódlás elvét?

Még emlékeztek arra, milyen viszontagságos utat kellett megtennie Bölcs Jaroszlavnak a kijevi nagyfejedelmi trón megszerzéséig. Hogy megóvja fiait ezektől a nehézségektől, bevezette a trónutódlás új rendszerét, ami a

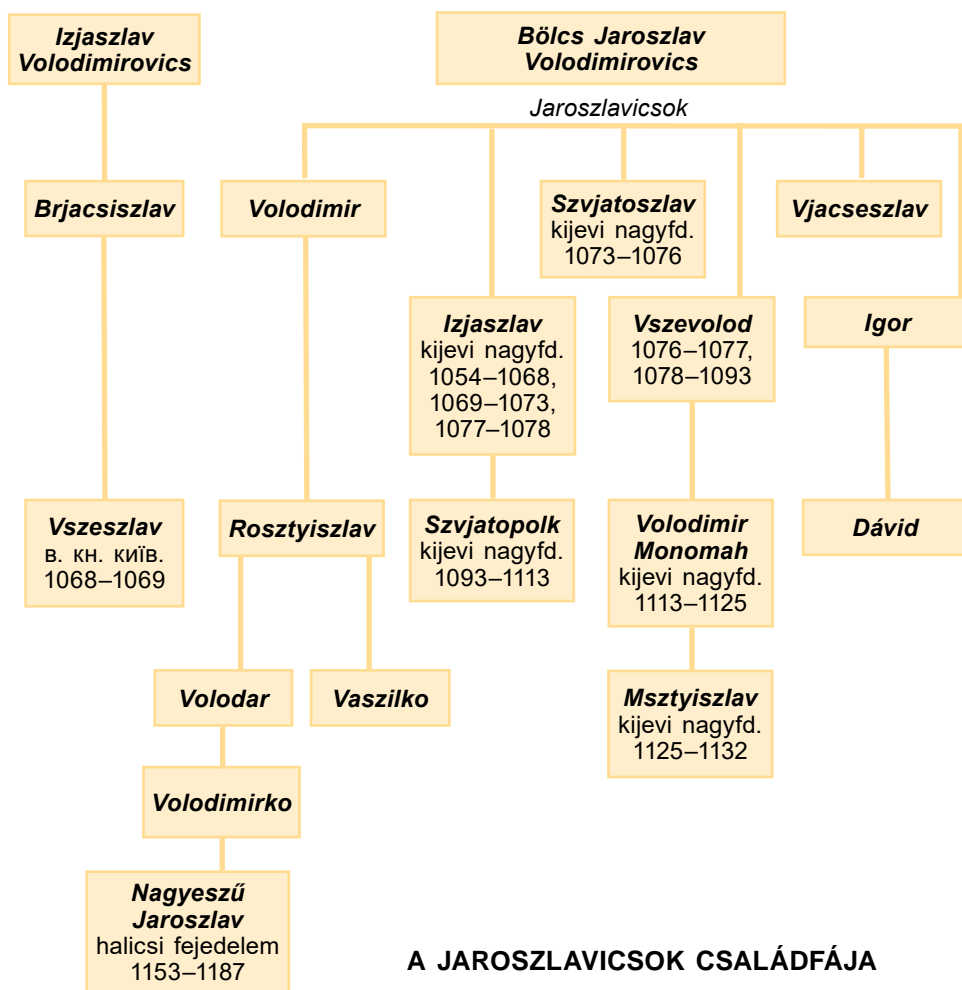

szeniorátus elvén alapult. Egy 1054-es krónika arról tudósít, hogy Jaroszlav Kijevet idősebbik fiának, **Izjaszlav**nak, Csernyihivet **Szvjatoszlav**nak, Perejaszlavot **Vszevolod**nak, Volodimir-Volinszket pedig **Igornak** adta. Szmolenszket **Vjacseszlav** kapta. Jaroszlav meghagyta fiainak, hogy uralkodjanak saját örökbirtokukon és ne „*kívánják el fivérük törvényes részét*”*. Bölcs Jaroszlav elképzelése szerint fiai egymást követték a nagyfejedelmi trónon. Először a idősebbek, majd pedig a fiatalabbak. Miután minden fiú meghalt, az unokák következtek úgy, hogy az idősebbek gyermekeit a fiatalabbak gyermekei váltották.

2. Hogyan gyakorolták hatalmukat a Jaroszlavicsok?

A legfontosabb tartományok földjei a három idősebb fivér, Izjaszlav, Szvjatoszlav és Vszevolod kezében összpontosultak. Kezdetben összehangoltan gyakorolták hatalmukat. Bár Izjaszlav volt a kijevi nagyfejedlem, minden fontosabb kérdésben kikérte két fiatalabb testvére véleményét.

A JAROSZLAVICSOK CSALÁDFÁJA

* Vagyis az a birtok, ami megilleti őket a fejedelmi örökségből

Harc a nomádok ellen. A Kijevi Rusz határait ebben az időben nomád törzsek támadták meg, a **torkok**, majd pedig a **kunok**, akik a 11. század első felében érkeztek a Fekete-tenger partvidékének sztyeppéire a Kaszpi-tenger partjáról. A kunokkal először a Perejaszlavi részfejedelemség nézett szembe **1055**-ben. Vszevolodnak még sikerült békésen megegyezni velük. Másodszor azonban már nem. A kun csapatok **1068**-ban ütköztek meg Izjaszlav, Vszevolod és Szvjatoszlav egyesített hadseregével az Alta folyónál. Ezt a csatát a Jaroszlavicsok elveszítették. A fejedelmek megfutamodtak. Vszevolod félt Perejaszlavban maradni, ezért Kijevbe menekült Izjaszlavhoz. A kijevieket felbőszítette a fejedelmek gyáva megfutamodása a harctérről, és fellázadtak Izjaszlav ellen.

A kijeviek felkelése 1068-ban. A kun ostrom előtt Kijev polgárai vicsére, népgyűlésre gyűltek össze és elhatározták, hogy harcolni fognak a betolakodók ellen. Ezután Izjaszlav palotájához mentek, fegyvert és lovakat követeltek tőle. A nagyfejedelem megtagadta kérésüket és elmenekült a fővárosból, magára hagyta népét. Az emberek kiszabadították a tömlőből* Vszeszlav polocki fejedelmet, Bölcs Jaroszlav unokáját, majd a kijevi fejedelmi székbe ültették. Vszeszlav fejedelemsége kicsivel több, mint hét hónapig tartott, de gyakorlatilag ismeretlen maradt a történészek számára.

Izjaszlav visszatérése Kijevbe. Izjaszlav sógorához, II. Boleszlav lengyel királyhoz sietett segítségért. Miután kiheverte a Kijevben elszenvedett megaláztatást, 1069-ben a lengyel csapatok élén visszatért Ruszba. Úgy tűnt, a fővárost csak harcok árán tudja visszafoglalni. Ekkor Vszeszlav hirtelen szedte a sátorfáját és hazautazott Polockba. A kijeviek megijedtek a lengyel hadseregtől, segítséget kértek Szvjatoszlavtól és Vszevolodtól. Az ifjabb Jaroszlavicsok azt követelték bátyjuktól, hogy kerülje el a vérontást. De az nem hallgatott rájuk. Kijevbe küldte fiát azzal a paranccsal, hogy álljon boszút a felkelés legaktívabb résztvevőin.

1

2

1. Kun lovas. 12–13. század. Rekonstrukció

2. Ruszics druzsinák hadjárata a kunok ellen. Krónika-miniatúra

* Vagyis a börtönből

A **hármak hatalmának helyreállítása**. Izjaszlav visszatért Kijevbe. Hogy megvédje magát a népharagtól, a piacteret, ahol a kijeviek vicseit tartották, áthelyeztette a **Hegyre***. A fejedelmi palotából ugyanis jobban szemmel tudta tartani népét. Megfizetett Vszeszlavnak is. Elűzte Polockból, és helyére a saját fiát ültette.

A **fejedelmek 1072-ben Vishorodban gyűltek össze**, hogy megvitassák Szent Borisz és Hlib újratemetését. A tanácskozáson a fejedelmek mellett többen is részt vettek. Ott volt a kijevi metropolita, megjelentek a püspökök és a nagyobb kolostorok apátjai is. A vishorodi fejedelmi gyűlésen fogadták el a **Jaroszlavicsok rendelkezéseit**, melyek Bölcs Jaroszlav cikkelyeivel együtt alkották a *Ruszka Pravdát*.

A krónikás tudósítása szerint **1072-ben került sor a fejedelmek első gyűlésére**. A Rusz földi uralkodók később is találkoztak egymással, bár nem rendszeresen és nem minden közös elhatározást hajtottak végre. Voltak azonban olyan kérdések, mint például a nomádok elleni harc szervezése, a törvénykezés, a földbirtoklás, a fejedelmek közötti belviszályok tisztázása, amelyek állami jelentőséggel bírtak.

Szerintetek, amikor a Rusz földi krónikások a belviszályok megszüntetését sürgették, miért példálóztak Borisz és Hlib sorsával a fejedelmeknek?

Tekintsétek meg P. Andrusziv *A ruszics fejedelmek gyűlése* című képét! Képzeljétek el, hogy ez a festmény az 1072-es vishorodi összejövétel fontos eseményét örökíti meg. Milyen társadalmi rendek képviselői láthatók a vásznon? Készítsetek rövid felszólalást valamelyik résztvevő nevében!

*A ruszics fejedelmek gyűlése.
P. Andrusziv
festménye*

* *Hegynek* nevezték Kijevben a ditinecet, vagyis a felsővárost

3. Hogyan harcoltak a Jaroszlavicsok a kijevi trón megszerzéséért a 11. század utolsó negyedében?

A nagy egyetértés a Jaroszlav fiúk között nem sokáig tartott. **1073**-ban *Szvjatoszlav* elűzte Kijevből *Izjaszlavot*, és megkaparintotta a trónt. Erőskezű uralkodó volt, aki a szigort nagylelkűséggel ötvözte. Sok földet szerzett családjá számára, és legyőzte az ellene fenekedő fejedelmi famíliákat. A lázongó barlangkolostori apátot, **Feodoszijt** úgy nyerte meg magának, hogy pénzt adott a Nagyboldogasszony-székesegyház megépítéséhez.

1. *Szvjatoszlav Jaroszlavics családja körében. Z. Vaszi-na rekonstrukciója egy 1073-as krónika-miniatúra alapján*

2. *Szvjatoszlav Jaroszlavics egy 1073-as miniatúrarészleten Svjatoszlav Izbornyikjából*

1076-ban Svjatoszlav hirtelen meghalt, így a hatalom az ifjabbik Jaroszlavics, *Vszevolod* kezébe került. Az elűzött *Izjaszlav* közben sógorától, II. *Boleszlav* lengyel királytól kért segítséget a Kijev elleni hadjáratához. Végül **1077**-ben megegyezett *Vszevoloddal*, aki visszaadta neki a kijevi trónt. A legidősebb Jaroszlavics harmadszor lett nagyfejedelem. Svjatoszlav fiai viszont nem nyugodtak bele Kijev elvesztésébe és harcot kezdtek örökségük visszaszerzéséért.

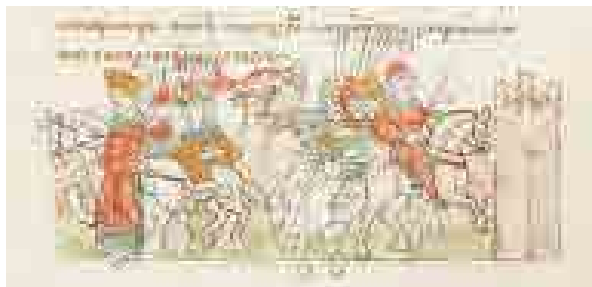
A Jaroszlavicsok belviszályába bekapcsolódtak a *kunok* is. **1078**-ban a csatározások során életét veszítette *Izjaszlav*, így **Vszevolod** lett újra a nagyfejedelem. Legfőbb belpolitikai feladatának a fejedelmek közötti viszályok megszüntetését tartotta, külpolitikájában pedig a *kunok elleni harcot* helyezte előtérbe.

A politika nem érdekelte, azt rábízta fiára, Volodimir Monomahra. Ő inkább a kultúrájának szentelte tevékenységét. Vszevolod „*otthon ülve megtanult öt idegen nyelvet*”. Nem véletlen, hogy ő az egyetlen a Jaroszlavicsok közül, akit a Szent Szófiában temettek el.

1093-ban Vszevolod meghalt. Fia, Volodimir Monomah azonban nem foglalta el a kijevi nagyfejedelmi trónt, hanem a szeniorátus rendje alapján átengedte azt Izjaszlav legidősebb fiának, **Szvjatopolk**nak. Az újabb testvérháború megelőzése érdekében Csernyihivet pedig **1094**-ben az elégedetlenkedő Oleg Szvjatoszlavicsnak adta. Ő maga Perejaszlav trónját foglalta el, amely üresen állt öccse, Rosztyiszlav tragikus halála óta. Húsz évig uralkodott ezután a déli végeken és állandó harcot folytatott a kunok ellen.

Az 1094-es eseményeknek szentelt krónikalap

- Vajon ki látható a képen a fejedelmek közül? Milyen gondolatot akar kifejezni alkotásával a művész? Válaszokat indokoljátok meg!

A krónikarészlet segítségével magyarázzátok meg, milyen következményekkel jártak a kunok hadjáratai Rusz ellen!

„1093-ban a kunok elfoglalták a várost és felégették azt. A város lakóit egy toronyba terelték össze, ahol már más településekről származó rabok is voltak. A hidegtől, éhségtől, szomjúságtól elkínzott emberek félig önkívületi állapotban kérdezték egymástól, ki honnan származik és melyik családnak a tagja. Könnyes szemüket a Mindenható felé fordították, aki minden titkok tudója.”

4. Miről tanácskoztak 1097-ben a fejedelmek Ljubecsben?

A 11. század végén a ruszics részfejedelemségek egyre többet szenvedtek a kunok támadásaitól. A fejedelemségek közt feszülő ellenségeskedés miatt azonban nem tudták megvédeni birtokaikat. Ezt megértette Volodimir Monomah, aki jó kapcsolatokat ápolt testvéreivel, unokatestvéreivel és **1097**-ben tanácskozásra hívta Ljubecsbe a fejedelmeket.

Olvassátok el a krónikarészletet! Milyen két kérdést vitattak meg a fejedelmek Ljubecsi találkozáson? Milyen döntéseket hoztak? Hasonlítsátok össze a fejedelmi örökbirtok (votcsina) elvét a trónutódlásnak azon módjával, amelyet Bölcs Jaroszlav hagyott meg fiainak! Mi a hasonló, és mi az eltérő a két elv között? Milyen problémát nem sikerült megoldani?

«1097-ben tanácskozni gyűltek össze Ljubecsben Szvjatopolk Izjaszlavics, Volodimir Vszevolodics, David Igorevics, Vaszilko Rosztyiszlavics, David Szvjatoszlavics, illetve fivére Oleg, hogy békét kössenek és a következőket mondták: „Míg egymás ellen harcolunk, a

3

kunok elpusztítják földjeinket. Ezért máától kezdve békességben élünk és mindenki a maga votcsináján uralkodik. Szvjatopolk Kijevben atyja, Izjaszlav votcsináján, Volodimir Perejaszlavban Vszevolod örökbirtokán, Dávid és Oleg atyjuk, Szvjatoszlav földjén Csernyihivben. Igor fiáé, Dávidé legyen Volodimir, Rosztyiszlav fiai pedig így osztozzanak votcsinájukon: Volodar uralkodjon Przemyszlben, Vaszilko pedig Terebovljában.” Ezután megcsókolták a keresztet és megesküdtek arra, hogy betartják ígéretüket.»

Votcsina vagy örökbirtok. A fejedelmi család egy adott ágának birtokában lévő földterület, melyet a közvetlen leszármazottak és az unokák örököltek.

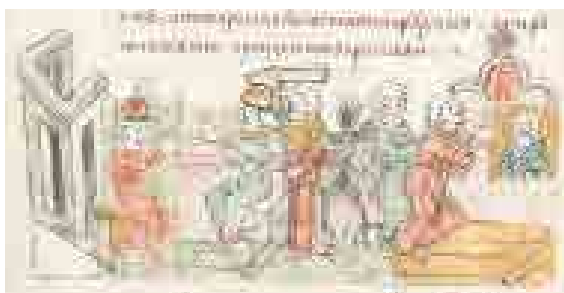
A ljubecsi gyűlésen elfogadták azt az **elvet**, hogy a fejedelmek atyjuktól örökölt örökbirtokukon, **votcsinájukon** uralkodjanak ezután. Az örökbirtokok így a hatalmon lévő dinasztia egy-egy ágának tulajdonába kerültek. Kijev Izjaszlav utódainak votcsinája lett Szvjatopolk Izjaszlavics fejedelem személyében, Csernyihiv a Szvjatoszlavicsoké, Perejaszlav pedig Volodimir Vszevolodovicsé (Monomahé). Ezáltal könnyebben elejét lehetett venni a belviszályoknak és a kijevi nagyfejedelem hatalma is megszilárdult.

A fejedelmek esküje ellenére a békességet nem sikerült sokáig megőrizni. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy a votcsina birtoklás joga Jaroszlav három legidősebb fiának, Izjaszlavnak, Szvjatoszlavnak és Vszevolodnak a leszármazottait illette. A többi fivérnek csak kisebb birtokok jutottak, amelyek közösségi tulajdonban voltak és az örökbirtokok tulajdonosai rendelkeztek velük. A „hoppn maradt” fejedelmek között volt Jaroszlav unokája, David Igorovics is, aki tevékeny részese volt a ljubecsi gyűlés után kirobbant háborúskodásoknak. A belviszályok áldozata lett Jaroszlav másik unokájának, Rosztyiszlav Volodimirovicsnak a fia, Vaszilko terebovljai fejedelem, akit David Igorovics és Szvjatopolk Izjaszlavics parancsára megvakítottak.

A fejedelmek esküje ellenére a békességet nem sikerült sokáig megőrizni. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy a votcsina birtoklás joga Jaroszlav három legidősebb fiának, Izjaszlavnak, Szvjatoszlavnak és Vszevolodnak a leszármazottait illette. A többi fivérnek csak kisebb birtokok jutottak, amelyek közösségi tulajdonban voltak és az örökbirtokok tulajdonosai rendelkeztek velük. A „hoppn maradt” fejedelmek között volt Jaroszlav unokája, David Igorovics is, aki tevékeny részese volt a ljubecsi gyűlés után kirobbant háborúskodásoknak. A belviszályok áldozata lett Jaroszlav másik unokájának, Rosztyiszlav Volodimirovicsnak a fia, Vaszilko terebovljai fejedelem, akit David Igorovics és Szvjatopolk Izjaszlavics parancsára megvakítottak.

Nézzétek meg a rajtot! Hol látható rajta a belháborúk lezárását jelentő eskütétel és David Igorovics összeesküvése? Hogyan ábrázolja alkotásán a művész a krónikás alábbi szavait: „És belebújt az ördög egyes férfiakba, akik azt suttozták David Igorovics fülébe, hogy Volodimir szövetekezett Vaszilkoval ellened és Szvjatopolk ellen?”

A ljubecsi gyűlés. Krónika-miniatúra

Valóban fontosak voltak-e azok a kérdések, amelyeket a ljubecsi gyűlésen vitattak meg? Miért gondoljátok így?

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Állapítsátok meg a helyes időrendi sorrendet:
  - a fejedelmek ljubecsi gyűlése
  - a Jaroszlavicsok veresége a kunoktól az Alta folyó partján
  - Bölcs Jaroszlav uralkodása!
2. Magyarázzátok meg a következő fogalmakat:
  - fejedelmi gyűlés
  - fejedelmi votcsina
  - a Jaroszlavicsok rendelkezései!
3. Magyarázzátok meg, milyen rokoni kapcsolatban állt egymással Izjaszlav, Szvjatoszlav, Vszevolod, Volodimir Monomah!

4. Válasszátok ki azokat a szavakat és szókapcsolatokat, amelyek a Jaroszlavicsok uralkodásával kapcsolatosak: • *fejedelmi belviszályok* • *Bizánc elleni hadjáratok* • *a kereszténység államvalláskénti bevezetése* • *a fejedelmek vishorodi gyűlése* • *a Deszjatinna-templom építése* • *kun veszély!*

5. Válaszoljatok a kérdésekre! • Mi volt a lényege a Bölcs Jaroszlav által bevezetett trónutódlási rendnek? • Hogyan kezdődött a Jaroszlavicsok uralkodása? • Milyen szerepet játszottak a Kijevi Rusz életében az Alta menti események 1068-ban? • Hogyan bontakozott ki a harc a kijevi trónért a Jaroszlavicsok között, milyen következményekkel járt? • Milyen kérdéseket vitattak meg a fejedelmek ljubecki gyűlésükön? • Mik voltak a következményei?

6. Támasszátok alá vagy cáfoljátok a történészek következő állítását: „A Jaroszlavicsok idején felerősödtek a belviszályok, meggyengült az egyeduralom, nőtt a helyi fejedelmek politikai szerepe”!

Mi a véleményetek a ljubecki gyűlés határozatairól? Miért nem vetettek véget a fejedelmi belviszályoknak?

13. §. A KIJEVI RUSZ VOLODIMIR MONOMAH ÉS FIA URALKODÁSA IDEJÉN

„HÍRNEVE BEJÁRTA AZ EGÉSZ FÖLDET”

1108–1113 – a Mihajlovszkij-kolostor Szent Mihály-székesegyházának építése
 1113 – Nesztor krónikás összeállítja a *Régmúlt idők krónikájának* első változatát
 1113–1125 – Volodimir Monomah uralkodása Kijevben
 1125–1132 – Msztyiszlav Volodimirovics uralkodása Kijevben

Játsszatok! **Igaz-hamis-játék:** készítsetek két-két kérdést a múlt óra anyagából, amelyek az alábbi szavakkal kezdődjenek: „*Igaz-e, hogy...*”. Az egyik kérdésre *igaz* legyen a válasz, a másikra pedig *hamis!*

Vizsgáljátok meg Volodimir Monomah arany amulettjét, melynek egyik oldalán Mihály arkangyal képe látható, a másikon pedig egy női fej, akinek kígyók vannak haja helyett! Vajon miért ez a két kép látható az amuletten, ha köztudott, hogy a kereszténység felvétele után a kereszt volt az emberek védelmezője? Milyen népek mítoszában szerepel a kígyó? Ismersz-e olyan krónikarészletet, amelyben egy kígyó végzetes szerepet játszik a fejedelem életében?

Volodimir Monomah arany amulettje

1. Hogyan lett Volodimir Monomah kijevi nagyfejedelem?

A 12. század első évtizedében kiéleződött a harc a kunokkal. A ruszics fejedelmek egyre több hadjáratot folytattak ellenük és gyakran győztek.

Volodimir Monomah graffiti-aláírása. „Uram irgalmazz fiad, Vaszilij bűnös lelkének. Istenem segíts meg engem.” Vaszilij – Volodimir Monomahnak a keresztségben kapott neve. A felirat mestermunka

ГНПОМОЗНРА
 БОУ СВОШЕМОУ
 ВАСНАКВН
 ГРѢШЕШОУ РОМШЗНК

Birtokaikat már jobban meg tudták védeni és népük sem volt olyan nagy veszélynek kitéve, mint korábban. A tatárellees háborúk egyik legjelesebb képviselője **Volodimir Monomah** perejaszlavi fejedelem volt. Fényes győzelmeivel kivívta magának Rusz föld védelmezőjének megtisztelő címét. **1113**-ban meghalt Szvjatopolk. Kijevben felkelés robbant ki a kereskedők és uzsorások ellen, akik a nagyfejedelem támogatásával sanyargatták a szegényeket. A gazdagabb városlakók vicsét hívtak össze és meghívták a trónra Perejaszlav fejedelmét, Volodimir Monomahot. Volodimir először elutasította a kérést, de mikor látta azt, hogy a felkelés tovább folytatódik, elfogadta az ajánlatot. Kijev Volodimir Monomahot „*nagy tisztelettel*” fogadta.

A *Monomah* nevet Volodimir anyai nagyapjától, Konstantin Monomah bizánci császártól örökölte. Már 13 éves korától „*kard volt atyja kezében*”, aki inkább olvasott és elmélkedett, mint harcolt. Apjához, Vszevolodhoz hasonlóan irodalommal is foglalkozott. Könyvet írt gyermekei számára **Intelmek gyermekeimnek** címmel.

Gyermekeinek példát mutatott arról, milyen egy tökéletes uralkodó. Miként kell viselkednie és élnie, hogy felnézzenek rá alattvalói. Monomah meggyőződése szerint a jó uralkodó gondoskodik népéről. Az állam ügyeit nem bízza szolgálaira, bojárjaira és intézőire, hanem maga foglalkozik velük. Nem engedi, hogy az erősebb bántsa a gyengébbet és azt sem hagyja, hogy a bűnösöket kivégezzék. Az *intelmek* második részében életének eseményeiről és különböző jó cselekedeteiről beszél. Elmeséli, hogyan adta át Olegnek önként Csernyihivet, hogyan küzdött a fejedelmi belviszályokkal. Szól a tatárok ellen vezetett 83 hadjáratáról és a 19 békeszerződésről is, amit velük kötött meg. Említést tesz továbbá arról is, hogyan engedte haza a hadifoglyokat.

Kódex-miniatúra a ruszicsok kunok felett aratott győzelméről 1107-ben

Vizsgáljátok meg a kódex-miniatúrát, és oldjátok meg a következő feladatot!

A miniatúrán látható eseményekről a krónikás a következőket írja: „*Még ugyanabban az esztendőben a kunok Bonyák, Öreg Sarukány és más fejedelmek vezetésével Lubno alá értek. A ruszics fejedelmek Szvjatopolk Izjaszlavics, Volodimir Vszevolodovics, Oleg Szvjatoszlavics, annak fia Szvjatoszlav, Msztyiszlav Vszevolodovics, Vjacseszlav és Jaropolk Volodimirovicsok szövetkeztek egymással és megindultak a kun hordák ellen. Átkeltek a Szula folyón és körülzárták a pogányokat. A kunok úgy megijedtek, hogy még a zászlójukat sem tudták felvonni és fejvesztett menekülésbe kezdtek. A ruszicsok ott vágták őket, ahol érték és a Horol folyóig kergették csapataikat.*”

• Miről tanúskodik az, hogy a kunok elleni hadjáratban részt vett a ruszics fejedelmek színe-java? Kapcsolatban van-e ez a ljubecki gyűlés határozataival? Miért ebben a sorrendben említi a krónika a ruszics fejedelmeket?

2. Milyen politikát folytatott Volodimir Monomah kijevi nagyfejedelemeként?

Volodimir Monomah legfőbb céljának a nagyfejedelmi hatalom megerősítését és Rusz állami egységének megszilárdítását tartotta. Óriási területek felett uralkodott. Perejaszlavon, Novgorodon és Kijeven kívül elfoglalta Volhíniát és a Turovo-Pinszki Fejedelemséget. Tekintélyét nem kérdőjelezte meg senki. Saját belátása szerint nevezte ki vagy váltotta le a részfejedelmeket. A ruszics földek egyesítéséhez a dinasztikus házassági politikát is felhasználta.

Világosan látta, hogy államát csak bölcs törvények segítségével irányíthatja. A beresztovói gyűlésen, amelyen druzsinnyikjain kívül részt vettek Kijev, Bilhorod és Perejaszlav katonai előkelőségei és a csernyihivi fejedelem képviselői, kibővítette a Ruszka Pravdát **Volodimir Monomah statútumával** (1113 – *a ford. megj.*). Törvénykönyvében korlátozta a bojárok jogait a zakupok (eladósodott szmerdek) felett, illetve megtiltotta az uzsorásoknak a magas uzsorakamatot. Ezzel megnehezítette az adósrabságot. Csökkentette továbbá a városlakók adóit, illetve a parasztok kötelezettségeit, korlátozta a rabszolgamunka alkalmazását. Kompenzálta azon kereskedők veszteségeit, akik háború vagy tűzeset miatt károsodtak.

Egyre jobban kiépült Kijev. Uralkodása idején, 1115-ben épült meg az első dnyeperi híd Vishorodnál.

Nagy elődjéhez, Bölcs Jaroszlavhoz hasonlóan Volodimir Monomah is szer-teágazó külpolitikai tevékenységet folytatott. Az idegen uralkodóházakkal kötött dinasztikus házasságok segítségével jó kapcsolatokat ápolt Bizánccal, Angliával, Svédországgal, Norvégiával, Dániával, a Német Birodalommal, Magyarországgal. (Eufémia lánya Könyves Kálmán magyar királyhoz ment férjhez. Kálmán azonban hamarosan házasságtörésen érte, és várandósan hazaküldte Kijevbe, ahol Borisz nevű fia született. A gyermeket Kálmán soha nem ismerte el törvényes fiának, és kizárta a trónöröklésből – *a ford. megj.*)

Kijevi fejedelemként több hadjáratot vezetett a kunok ellen. A kunok ekkor már nem voltak olyan félelmetesek és gyakran sikerült velük békésen meg-egyezni. Több dinasztikus házasság megkötésére is sor került velük. Érdekes, hogy Volodimir Monomah nevét megőrizte a kun folklór is. Dalok, históriás énekek születtek róla és az ürmfőzetről szóló krónikatörténet is az ő emlékét őrzi.

3. Mi határozta meg Msztyiszlav Volodimirovics politikáját?

Volodimir Monomah 1125-ben halt meg. Nesztor így emlékezett meg róla a *Régmúlt idők krónikájában*: „Ez a jámborlelkű, hívő fejedelem, mint a Nap úgy ragyogta be Rusz egét. Sugarai körülölelték a Világmindenséget. Hír-neve bejárta az egész Földet.” A Szent Szófia-székesegyházban temették el. A kijevi nagyfejedelmi trónon legidősebb fia, **Msztyiszlav** követte.

Msztyiszlav méltónak bizonyult apjához. Uralkodása hét éve alatt (1125–1132) megpróbálta egyben tartani az országot. Sokszor lépett fel döntőbíróként az egymással acsarkodó fejedelmek közötti vitákban. Többször vezetett sikeres hadjáratot a kunok ellen, akik Monomah halála után új erővel támadták Ruszt. Ezután béke és nyugalom honolt a déli végeken. Nyugaton viszont harcot indított Litvánia ellen. Msztyiszlav uralkodása idején rakták le az alapkövét Kijevben a Pirogoscsi (a pirogoscsi – kifejezés két részből áll: a piro 'búzá', a goscsa 'kereskedőt' jelent. Valószínűleg búzakereskedők pénzén épült fel a templom – *a ford. megj.*) Nagyboldogasszony- és Szent Fedor-kőtemplomoknak. Ekkor szentelték fel a Janka-kolostor Szent András templomát. Nem véletlenül érdemelte ki az utókortól a megtisztelő **Nagy** előnevet, hisz ő volt az utolsó kijevi fejedelem, aki az egész ország felett uralkodott. 1132-ben bekövetkezett halála után a Kijevi Rusz felbomlott. Elkezdődött a **hűbéri széttagoltság időszaka**. „És szétesett egész Rusz földje” – írja keserűen a krónikás.

Msztyiszlav evangéliumának kézirata és fedele. 12. század

- Szerintetek van-e alapja annak az állításnak, hogy a fenti kézirat díszítése hasonlít az Osztromir evangéliuméhoz?

- Mutassátok meg a térképen azon fejedelemségeket, amelyek a Kijevi Ruszhoz tartoztak a 12. század közepétől a 13. század közepéig!
- Hasonlítsátok össze területüket a keleti szláv törzsszövetségek szállásterületével!
- Milyen fejedelemségek voltak a mai Ukrajna területén?
- Hogyan hatottak a természeti viszonyok és a földrajzi fekvés a fejedelemségek politikai-gazdasági fejlődésére a hűbéri széttagoltság idején?

A Rusz földi fejedelemségek a 12. század közepétől a 13. század közepéig

4. Mit értünk széttagoltság alatt, és mi volt az oka?

A 12. század közepétől a 13. század közepéig terjedő korszakot a Kijevi Rusz történetében a **széttagoltság időszakának** nevezzük. Felhívjuk a

figyelmet arra, itt elsősorban nem a fejedelmek között dúló belháborúkról van szó. Belviszályok korábban is voltak, de a Kijevi Rusz **központosított monarchia** maradt. A 12. század közepétől kezdve az országot a legbefolyásosabb **részfejedelmek** kezdték irányítani. A *ljubecsi kongresszus* (1097) által szentesített votcsinájukon (örökbirtokukon) a részfejedelmek annyira megerősödtek, hogy nem tűrték tovább a nagyfejedelem atyáskodását és függetlenné akartak válni tőle. Az önállósuló részfejedelemségek végül szétrobbantották az egyközpontú országot. Ez volt a lényege a széttagoaltságnak.

Mint már tudjátok, a görög monarchia szó egyeduralmat jelent, vagyis olyan államformát, melyben a legfőbb hatalom az uralkodó kezében összpontosul és a dinasztián belül örökölődik. Azon monarchiákat, ahol az állam minden tartománya a királynak van alárendelve, központosított *monarchiának* nevezzük.

A **föderáció** több olyan önkormányzattal rendelkező kisebb-nagyobb tartományból áll, melyek részben megőrzik önállóságukat.

A mai történészek véleménye szerint a Kijevi Rusz ezzel nem szűnt meg, csak megváltozott a szerkezete és államformája. A hűbéri széttagoaltság idején a központosított monarchia átadta helyét a **föderatív monarchiának**, vagyis az egységes állam átalakult több részfejedelemség laza szövetségévé. A kijevi nagyfejedelem egész országra kiterjedő hatalmát felváltotta a legbefolyásosabb részfejedelmek együttes uralma, a **kollektív uralkodás (szüzerenitás)**.

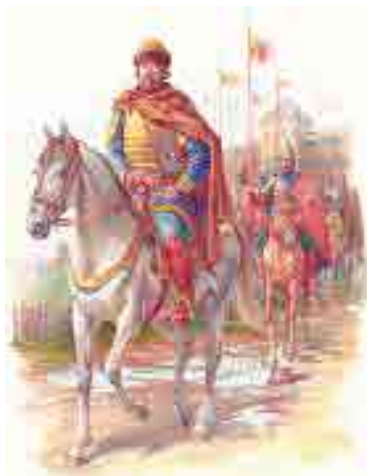
A kutatók többféleképpen magyarázzák a hűbéri széttagoaltság okait. Egyesek azt mondják, a Kijevi Rusz óriási területei lehetetlenné tették az egy központból való irányítást, mások a fejedelmi belviszályokat kárhozzátják. Vannak olyanok is, akik arról beszélnek, hogy a trónutódlás kérdésének megoldatlansága, a nomádok támadásai és a varégoktól a görögökig vezető kereskedelmi út hanyatlása vezetett a széttagoaltsághoz.

A széttagoaltság fő okát legtöbbször a *votcsinák (örökbirtokok) létrejöttében*

látják. A részfejedelmek nem voltak érdekeltek az erős nagyfejedelemi hatalomban. Ezt a hatalmat maguknak akarták megszerezni. A 12. század második felében 15 önálló részfejedelemség jött létre Rusz területén. 5 közülük a mai Ukrajna területén helyezkedett el: a *Kijevi, Csernyihivi, Perejaszlavi, Volinyi* és a *Halicsi*.

Ha összehasonlítjuk a részfejedelemségek területeit a keleti szláv törzsszövetségek területeivel az 5. század második felében és a 7. században, arra a következtetésre jutunk, hogy Rusz széttagoaltságának egyik oka a területek *eltérő etnikai összetétele* is lehetett. Kijevtől először a Polocki Fejedelemség szakadt el, ahol többségben voltak a beloruszok, majd az oroszok által lakott Novgorod és a Vlagyimir-Szuzdali Fejedelemség is különvált.

A részfejedelemségek önállósulási törekvései ellenére a Kijevi Rusz a 13. század közepéig egységes állam maradt, közös törvényekkel és

Fejedelem és druzsinája. 11 század. Rekonstrukció. O. Fedorov rajza

egyházi szervezettel. Kijev volt továbbra is a főváros, melynek trónjáért a különböző fejedelemségek uralkodói harcoltak. A részfejedelmek továbbra is megtartották gyűléseiket, ahol legtöbbször a kunok elleni közös fellépés kéréseit vitatták meg.

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Állapítsátok meg a helyes időrendi sorrendet:
  - a fejedelmek ljubecki gyűlése
  - Volodimir Monomah uralkodása Kijevben
  - a három Jaroszlavics veresége az Alta folyónál!
2. Milyen részfejedelemségek voltak a mai Ukrajna területén a hűbéri széttagoltság idején, és melyik részfejedelemség területei foglalták el a Dnyeper mindkét partját?
3. Válasszátok ki azokat a szavakat és szókapcsolatokat, amelyek Volodimir Monomah uralkodásával kapcsolatosak Kijevben:
  - Deszjatinna-templom
  - Ruszka Pravda
  - Intelmek gyermekeimnek
  - dinasztikus házasságok
  - hid a Dnyeperen!
4. Értelmezzétek a következő fogalmakat:
  - hűbéri széttagoltság
  - részfejedelemségek
  - kollektív uralkodás (szüzerenitás)
  - föderatív monarchia!
5. Válaszoljatok a kérdésekre!
  - Hogyan szilárdította meg hatalmát Volodimir Monomah Kijev trónján?
  - Mi volt uralkodásának célja?
  - Hogyan állította helyre Volodimir Monomah és fia Msztyiszlav a Kijevi Rusz hatalmát?
  - Mi a lényege, és mik az okai a széttagoltságnak?
6. Miért volt a hűbéri széttagoltság új földek megszerzésének, új városok létrehozásának, a kézművesség és kereskedelem fellendülésének, a kultúra és az írásbeliség felvirágzásának időszaka is?

Van-e történelmi alapjuk a krónikás Volodimir Monomahot jellemző szavainak: „Hirneve bejárta az egész Földet”? Melyik kijevi nagyfejedelemhez hasonlít Volodimir Monomah politikája? Fogalmazzátok meg a véleményeteket erről a fejedelemről!

14. §. A KIJEVI, CSERNYIHIVI ÉS PEREJASZLAVI FEJEDELEMSÉGEK POLITIKAI ÉS MŰVÉSZETI ÉLETE A SZÉTTAGOLTSÁG IDEJÉN

„ÉS SZÉTESETT RUSZ FÖLDJE...”

1185 – Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem hadjárata a kunok ellen, melyről az *Ének Igor hadáról* című hőskölteményben van szó

1187 – ekkor említi először a *Kijevi krónika* az **Ukrajna** kifejezést

Játsszatok! **Aranyhal**-játék: alkossatok két csapatot, és mérjétek össze tudásotokat a múlt órán tanult dátumokból! Még a verseny kezdete előtt vágjatok ki papírból halfigurákat, és írjatok a hátlapjukra dátumokat. A csapatok horgászai kifognak egy-egy halat, majd megmondják, milyen eseményt rejt a dátum. Ha igaz a válasz, a hal az izákjukba kerül, ha nem, tovább úszik a folyóban. Az a csapat nyer, amelyik több halat tud kifogni.

Gondolkozzatok el azon, vajon melyik történelmi esemény tiszteletére állították ezeket a szobrokat: *A kereszténység államvalláskénti felvétele (988)*, *A fejedelmek ljubecki gyűlése (1097)*, *az Ukrajna kifejezés első említése a krónikákban (1187)*, *Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem hadjárata a kunok ellen, melyről az Ének Igor hadáról című hőskölteményben van szó (1185)*! Vajon mit akartak kifejezni alkotásaikkal a művészek?

A Kijevi Rusz történelmi eseményeinek tiszteletére állított emlékművek

Nézzétek meg a 97. oldalon látható térképet! • Melyik részfejedelemségek voltak a Kijevi Rusz legnyugatibb és legkeletibb fejedelemségei a 12. század második felében – a 13. század első felében? • Melyik fejedelemség volt közvetlenül határos a kun sziyepével? • Melyik volt a Kijevi Fejedelemség szomszédja? Milyen területeket foglalt el? • A Dnyeper melyik oldalán terültek el a Perejaszlavi és a Csernyihivi Fejedelemségek? Milyen folyók medencéiben voltak ezek a földek?

1. Mi határozta meg a Kijevi Fejedelemség életét a 12. század második felében – a 13. század első felében?

A 12. században és a 13. század első felében a fejedelmek állandó harcot vívtak Kijevért. Úgy tartották, aki a fővárost birtokolja, egész Rusz felett uralkodik. Kijev 50 ezres népességével Európa egyik legnagyobb és leggazdagabb városának számított. Kijevben volt a metropolita székhelye, így vallási szempontból is jelentős szerepet játszott Ruszban. A Kijevi Fejedelemséget Rusz legsűrűbben lakott vidékeként tartották számon. A krónikások 80 várost sorolnak fel itt. A legjelentősebbek Kijev, Vishorod, Belhorod, Vasziljev, Iszkorosztyiny, Ovrucs, Horodszk, Turiv, Korszuny, Jurjiv voltak. Termékeny csernozjomos (feketeföldű) talaján virágzott a mezőgazdaság, ásványi kincsei pedig elősegítették a kézművesség fejlődését is. Kedvező földrajzi fekvése előmozdította a kereskedelem fejlődését. Folyói összekötötték a többi fejedelemséggel és a külföldi kereskedelmi központokkal is.

Mint már említettük, Kijevért sokan versengtek. A széttagoaltság idején a csernyihivi, volinyi, perejaszlavi, rosztov-szuzdáli, szmolenszki fejedelmek próbálták megszerezni a nagyfejedelmi trónt. A fejedelmek 6–8 évenként váltották egymást Kijev élén. Gyakoriak voltak az összeesküvések, melyekben részt vettek a bojárok is. Sokszor ők döntötték el, ki legyen a fejedelem.

Legtovább a csernyihivi **Szvjatoszlav (1177–1194)** és a szmolenszki **Rjurik (1180–1202)** közös uralkodása tartott, akik véget vetettek a belviszályoknak, közös hadjáratokat vezettek a kunok ellen, és kiszorították őket a Sziverszkij Donyecen túlra. Békét teremtettek a fejedelemségben.

Az örökösök idején azonban Kijev politikai szerepe egyre csökkent, további részfejedelemségekre bomlott.

Nézzétek meg a rekonstrukciót! Kijevnek melyik részét ábrázolja? Milyen részletek tanúskodnak arról, hogy Kijev volt a Kijevi Rusz legsűrűbben lakott városa, vallási és kereskedelmi központja? Mit gondolhatott a 12. századi krónikás, amikor a következőket írta: „*És ki ne szeretne Kijev fejedelme lenni?*”?

Gondolkozzatok el közösen azon, Kijev miért maradt továbbra is az állam központja, annak ellenére, hogy a nagyfejedelem elvesztette régi befolyását! Miért volt a kijevi metropolita hatalma egységes mindenki számára?

Kijev a 12–13. században. Körkép-részlet. Rekonstrukció

2. Mi jellemezte a Csernyihivi és Perejaszlavi Fejedelemséget a széttagoaltság idején?

A Csernyihivi Fejedelemség Rusz egyik legősibb tartományának számított. A hűbéri széttagoaltság idején több részfejedelemségre tagolódott. A legjelentősebb köztük a Novgorod-Sziverszkij Fejedelemség volt.

A krónikások 46 várost említenek a fejedelemség területén, a legjelentősebbek közülük Csernyihiv, Novgorod-Sziverszkij, Putyivl, Brjanszk, Kurszk,

3

Sztarodub. A fejedelemség fővárosa, Csernyihiv, Rusz legfontosabb gazdasági és politikai központja volt Kijev után.

A csernyihivi földeket Bölcs Jaroszlav **Szvjatoszlavra** hagyta. Szvjatoszlav halála után a fejedelemséget fiai örökölték, Oleg és Dávid. Olegtől származott az **Olegovics**- (a krónikás *Olgovicsnak* nevezi), Dávidtól pedig a **Davidovics**-dinasztia. Bár ezek a dinasztikák Csernyihivben uralkodtak, a vágyuk mégis Kijev trónjának a megszerzése volt.

Csernyihiv a 12. században és a 13. század elején. Rekonstrukció

Csernyihiv vidékével kapcsolatosak azok az események, melyekről az **Ének Igor hadáról** (*Igor-ének*) című hőskölteményben van szó. Az események főszereplője Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem, aki 1185-ben testvére Vszevolod, fia Volodimir és unokaöccse Szvjatoszlav druzsinája élén hadjáratot indított a kunok ellen. A hősköltemény szerzője következőképpen fogalmazta meg Igor hadjáratának célját: „*Akarok – mondá – kopját törni polovec mezők szélén; oroszok, véletek akarom ontani véremet, vagy sisakunkkal iszunk a Donból.*” A hadjárat azonban olyan szégyenletes vereséggel végződött, amelyet Rusz még nem látott. Négy fejedelem fogságba esett. Vajon miért tartotta fontosnak a hősköltemény szerzője megénekelni ezt a tragikus eseményt? Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem példáján keresztül egész Ruszhoz kívánt szólni. Hazájáért, annak keserű sorsáért fájt a szíve. Meg akarta mutatni azt, mihez vezethetnek a fejedelmek közötti belviszályok. Egységre szólított, mert csak így lehet megvédeni a szülőföldet.

A **Perejaszlavi Fejedelemség** területe viszonylag nem volt nagy. Keleten és délen a kun sztyeppel volt határos, ezért sokat szenvedett a nomád betörésektől. Mivel pajzsként védte Kijevet, illetve az egész ruszin földet a pusztai népek támadásaitól, ezért fontos stratégiai jelentőséggel bírt. Déli határai mentén a kijevi nagyfejedelmek megbízható erődítményrendszert építettek ki. Az egyik legbevehetetlenebb erődítmény Perejaszlav volt.

A Kijevhez való közelség felértékeltette a helyi fejedelmek jelentőségét. Úgy tartották, Rusz nagyfejedelmi székéhez Perejaszlavon keresztül vezet az út. Ezzel magyarázható többek között a részfejedelemség teljes függése Kijevtől.

Katonai védvár a Perejaszlavi Fejedelemség határán.
Körkép-részlet. Rekonstrukció

A Perejaszlavi Fejedelemség a széttagoltság korában **Volodimir Hlibovics** idején élte fénykorát. Volodimir Hlibovics bátor hadvezér volt, több csatában vett részt a kunok ellen. Mint Perejaszlav hős védőjéről nagy tisztelettel ír róla az *Igor-ének* szerzője. A dicső fejedelem **1187**-ben lelte halálát a kunok elleni harcok során. A kijevi krónikás ekképp emlékezett meg róla: „Nagyon szerette druzsináját. Nem gyűjtött magának aranyat, ezüstöt, mindent a katonáinak adott. Hős volt és tisztességes. Siratta őt sokáig Ukrajna.”

A Volodimir Hlibovics hősi haláláról szóló krónikarészletben találkozhatunk legkorábban, **1187**-ben, az **Ukrajna** kifejezéssel. Jellemző, hogy ezt az elnevezést a krónikás Kijev vidékével kapcsolatban használja. Ebben a tartományban jelent meg a Rusz név is.

Milyen természeti-földrajzi sajátosságok hatottak a Kijevi, Csernyihivi és Perejaszlavi Fejedelemségek politikai fejlődésre? Töltsétek ki a táblázatot!

Fejedelemség	Természeti-földrajzi feltételek	A fejedelmi közigazgatás sajátosságai	Legjelentősebb fejedelmek	Legfontosabb események
--------------	---------------------------------	---------------------------------------	---------------------------	------------------------

3. Hogyan fejlődött az építészet?

A 11. század második felében és a 12. század elején Kijevben és Rusz több városában templomok épültek, amelyek ugyan még magukon viselték a régebbi korok stílusjegyeit, de már új vonásokat is felfedezhetünk rajtuk. Az első ilyen épület a **Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyház (Uzspenzkij)** volt. Alapkövét Feodoszij barlangkolostori apát idején rakták le **1073** tavaszán. A Nagyboldogasszony-székesegyház mintájára építette meg **1108-1113** között Szvjatopolk-Mihajlo Izjaszlavics kijevi nagyfejedelem a **Mihajlivszkij-kolostor Szent Mihály aranykupolás-székesegyházát**. Hasonló templomok máshol is épültek Ruszban.

1. A Pirogosczi Nagyboldogasszony-templom Kijevben
2. A Borisz és Hlib-székesegyház Csernyihivben
3. A Pjaticckaja-templom Csernyihivben

Figyeljétek meg a képeken látható templomokat, melyek a 12. század 20–30-as éveiben és a század végén épültek! Milyen hasonlóságok és eltérések tűnnek szembe?

A 12. század 30–80-as éveitől kezdve Kijevben, Csernyihivben és Perejaszlavban erődítményekhez hasonló templomok épülnek, zömök formákkal, masszív falakkal, keskeny lőrészerű ablakokkal. Ilyen sajátosságú építmény a **Pirogosczi Nagyboldogasszony-templom Kijevben** (1132–1136) és a **Borisz és Hlib-székesegyház Csernyihivben** (1128).

A 11. század végétől és a 12. század elejétől kezdve Kijevben, Csernyihivben és később máshol is a kőfalakat fokozatosan felváltják a *téglafalak*. A 13. század elején megjelenik a maihoz hasonlatos téglá.

A 12. század végétől kezdve elterjedtek az egykupolás, négyszögletes templomok. Ilyen volt például a 12. század végén épült **Pjaticckaja-templom Csernyihivben**.

4. Mi határozta meg a képzőművészet fejlődését?

A templomokat a korábbi évekhez hasonlóan **mozaikkal, freskóval** és **ikonokkal** díszítették. Mozaikot egyre ritkábban alkalmaztak túlságosan drága mivolta miatt. A Szent Mihály aranykupolás-székesegyházat ékesítették utoljára freskóval és mozaikkal egyszerre.

A Kijevi Rusz idején jött létre az **ikonfestészet**. Az *ikon* görög eredetű szó, ciprustáblára festett képet jelent, amelyen Jézus Krisztus, Szűz Mária, szentek és a *Szentírásból* vett jelenetek láthatók. Az ikonok szigorú szabályok, kánon szerint készültek. Ezeket a szabályokat az ikonfestők mindig betartották, és soha nem tértek el tőlük. Alkotásaik ebben különböztek más festményektől.

Az első ikonokat Bizáncból hozták Ruszba. Vallásos imádat tárgyát képezte a **vishorodi Istenanya** ikonja, amely a 12. század 30-as éveiben került ruszics földre Konstantinápolyból. 1155-ig az ikon Vishorodban volt, a kijevi fejedelmek egyik székhelyén. 1155-ben Andrij Boholjubszkij vishorodi fejedelem a képet Vishorodból Szuzdalba szállította. Később, amikor a fejedelem

székhelyét a Kljazma menti Vlagyimirba tette át, oda vitte az ikont is. Azóta nevezik ezt a festményt *vlagyimiri Istenanyának*.

Eukarisztia mozaikkompozíció a Szent Mihály aranykupolás-székesegyházban. Kijev. 1108–1113

Ez a mozaik az apostolok áldozásának szimbolikus ábrázolása

A kereszténység után ikonfestő műhelyek alakultak Kijevben, Csernyihivben, Halicsban és Rusz-szerte sok helyen. A fejedelmi kor ikonjainak nagyobb része, sajnos, nem maradt fenn napjainkig és az ikonfestők nevének többségét sem ismerjük. A Barlangkolostor egyik ikonfestőjének neve azonban fennmaradt: **Alipijnak** (Alimpijnak) hívták, és festői iskolát teremtett művészetével. Ennek az ikonfestő közösségnek a különleges alkotása a **szvenszki-pecserszki Istenanya Antonij és Feodoszij Pecserszkijekkel** ikon.

A *miniatúrafestészet* egyik legértékesebb műve (történelmi forrásműve) pedig **Szvjatoszlav Izbornyikjának** azon miniatúrája **1073**-ból, melyen Szvjatoszlav fejedelem, Bölcs Jaroszlav fia látható családjával.

1. *A vishorodi Istenanya ikonja*

2. *A szvenszki-pecserszki Istenanya Antonij és Feodoszij Pecserszkijekkel ikon a 12. század elejéről*

3. *Szvjatoszlav Jaroszlavics fejedelem családjával. Az Izbornyik egyik miniatúrája 1073-ból*

3

Az ukrán képzőművészet történetében ez az első miniatúra, melyen csoportportré látható.

Miben hasonlít, és miben tér el a képzőművészet és építészet fejlődése a széttagoltság idején a korábbi korokhoz képest? Milyen jellemző jegyekkel bizonyíthatod ezt?

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Hány év telt el az *Ukrajna* kifejezés első említése óta? Mennyi idő választja el Volodimir Monomah fiának, Msztyiszlavnak kijevi trónra lépését Igor, a novgorod-sziverszkiji fejedelem kunok elleni hadjáratától?
2. Milyen fejedelemségek voltak határosak a kun sztyeppével a mai Ukrajna területén? Milyen tartományok határolták a Kijevi Fejedelemséget északon és keleten?
3. A felsoroltak közül melyik műalkotás született a 11. század második felében és a 13. század első felében: • a *Deszjatinna-templom Kijevben* • *Szvjatoszlav Izbornyikja* • a *Szent Szófia-székesegyház* • a *Szent Mihály aranykúpolás-székesegyház* • a *Borisz és Hlib-székesegyház Csernyihivben*?
4. Magyarazzátok meg, mi a hasonló és eltérő a felsorolt alkotások között: • *Oranta Istenanya alakja a Szent Szófia-székesegyházban* • a *vishorodi Istenanya ikonja* • a *szvenszki-pecserszki Istenanya Antonij és Feodoszj Pecserszkijekkel ikon!*
5. Válaszoljatok a kérdésekre! • A Kijevi Fejedelemség politikai életének milyen sajátosságai hatottak leginkább történelmi fejlődésére a 12. század második felében – a 13. század első felében? • Mi határozta meg a Csernyihivi és Perejaszlavi Fejedelemségek politikai életét? • Milyen sajátosságai voltak az építészet és képzőművészet fejlődésének a széttagoltság idején?

Gondolkozzatok el azon, hogy igaza volt-e a krónikásoknak abban, hogy a *széttagoltság* szónak eleve negatív kicsengése van, annak ellenére, hogy ebben az időszakban gyors fejlődésnek indultak a városok, a képzőművészet, a templomépítészet (csak Kijevben ekkor 19 kőtemplom épült), a kézművesség és kereskedelem? Meg tudták volna-e akadályozni Rusz szétesését az akkori uralkodók? Szükség volt-e erre?

15. §. A HALICSI ÉS VOLINYI FEJEDELEMSÉGEK A 12. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

„EGYSÉGBEN AZ ERŐ...”

1153–1187 – Nagyeszű Jaroszlav Volodimirovics uralkodása Halics földjén
1199 – a Volinyi és Halicsi Fejedelemségek egyesítése

Játsszatok! **Három fejedelemség-játék:** beszéljétek meg, melyik padosor fogja képviselni a *Kijevi, Csernyihivi és Perejaszlavi Fejedelemségeket!* Mindhárom csapat kap egy-egy lapot, melyen a széttagoltság idejéig összes fejedelemség történetével kapcsolatos szavak és szókapcsolatok vannak feltüntetve. A játékosoknak az a feladata, hogy kiválasszák a felsorolásból az ő fejedelemségükkel kapcsolatos kifejezéseket. Az a csapat győz, amelyik a leggyorsabban és leghelyesebben oldja meg feladatát.

Nézzétek meg az illusztrációt, amelyen a *Kard és Eke* emlékmű látható! Ez a kompozíció Halics nagyságát hivatott kifejezni. Vajon minek a szimbóluma a kard és az eke? Felhívjuk a figyelmeteket arra, hogy a kardba óorosz városok nevei vannak vésvé, az ekén pedig mitológiai hősök, óorosz harcosok és szántóvetők láthatók.

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) A 11. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN – A 13. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

A Kard és Eke emlékmű Krilosz községben, Ivano-Frankivszk megyében. P. Szopilnik alkotása. 1982

Nézzétek meg a 97. oldalon látható térképet! • Mely folyók medencéjében fekszik a Halicsi és Volinyi Fejedelemség? • Hol húzódtak ezeknek a területeknek a határai északon és keleten? • Milyen természetes határ választotta el a Halicsi Fejedelemséget szomszédaitól délnyugaton? • Milyen volt a Halicsi és Volinyi Fejedelemségek földrajzi fekvése Kijevhez képest?

Nézzétek meg az képeket! • A krónika-illusztrációk és szövegrészek segítségével jellemezzétek a Délnyugati Rusz földjeinek helyzetét a 12. század második felében!

1. Izjaszlav Msztyiszlavics kijevi nagyfejedelem és a magyar király megbeszélése 1152-ben Volodimirko Volodimirovics halicsi fejedelem sorsáról. Volodimirko Volodimirovics Nagyeszű Jaroszlav édesapja volt és támogatta Jurij Dolgorukij szuzdali és rosztovi fejedelmet, Volodimir Monomah fiát

2. Kijev elfoglalása 1169-ben Andrej Bogoljubszkij vlagyimir-szuzdali fejedelem által. Msztyiszlav (Jurij Dolgorukij fia) kijevi nagyfejedelem feleségének, Agnesnak fogságba ejtése

1. Mi határozta meg a Halicsi és Volinyi Fejedelemségek életét a Kijevi Rusz idején?

Halics-Volinyban régóta éltek keleti szláv törzsek, amelyek a 7. században közel kerültek államuk megalakításához. A keleti szláv állam azonban Kijev körül jött létre, melynek fejedelmei megpróbálták birtokaikhoz csatolni a nyugati végeken élő törzsszövetségek földjeit. A krónikákból tudjuk, hogy Oleg fejedelem harcolt az ulicsok és tivercek ellen, arra kényszerítve őket, hagyják el hazájukat és költözzenek át a Dnyeper-mellékről a Dnyeszter és Duna közötti vidékre. Volodimir fejedelem meghódította Cservenyt és Przemyslt, Bölcs Jaroszlav pedig Belzt.

A Volinyi Fejedelemség *Voliny* városáról kapta nevét, amely a Buh folyó partján feküdt. A 11. században Nagy Volodimir Volinyt a Kijevi Ruszhoz csatolta és megalapította az új fővárost, **Volodimirt**. Voliny a kijevi fejedelmek tulajdona volt. A hűbéri széttagoltság idején Volodimir Monomah unokájának, **Izjaszlav Msztyiszlavicsnak** lett az örökbirtoka (votcsinája). A helyi dinasztia kialakulása a 12. század közepétől vette kezdetét. Ezekben az években belviszályok kezdődtek itt, és a fejedelemség részfejedelemségekre hullott szét.

A Halicsi Fejedelemség a ljubecsi gyűlés után különült el végérvényesen Kijevtől. Élén a **Rosztyiszlavics**-dinasztia képviselői, Bölcs Jaroszlav leszármazottai álltak. A Rosztyiszlavicsoknak komoly fejtörést okoztak a helyi bojárok. A bojárok egyébként Rusz más vidékein a legbefolyásosabb druzsinnyikok közül kerültek ki, akik szolgálatuk fejében földbirtokot kaptak a fejedelemtől. Halicsban ez másképp történt. A helyi bojárok a törzsi előkelőségek leszármazottai voltak, akik földjüket nem a fejedelemtől kapták, hanem a nemzetségi közösség tulajdonában lévő területeket foglalták el. Ennek következtében függetlenek voltak a fejedelemtől és nagy hatalommal bírtak.

Jaroszlav Volodimirovics elképzelt portréja

2. Milyen események formálták a Halicsi Fejedelemség történelmét? Mi tette híressé Nagyészű Jaroszlavot?

Halics első fejedelmének, Rosztyiszlavnak három fia volt: *Rjurik*, *Volodar* és *Vaszilko*, akik a *Przemysli*, *Zvenyihorodi* és a *Terebovljai* földeket kapták örökségül ebben a sorrendben. A fivérek mindent megtettek annak érdekében, hogy megőrizzék örökségüket. Nagyon nehéz dolguk volt, ugyanis atyjukat a három idősebbik Jaroszlavics – Izjaszlav, Szvjatoszlav és Vszevolod kismizte és száműzetésbe kényszerítette.

A Rosztyiszlavicsok ezért arra kényszerültek, hogy rokonaik ellen harcoljanak. A ljubecsi gyűlés után a belviszályok áldozatává vált a terebovljai Vaszilko. Ha drága áron is, de a Rosztyiszlavicsoknak sikerült megvédeni jogukat Halics birtoklására. A fejedelemség ebben az időben nem volt egységes, több különálló tartományból állt:

a *Przemysli, Zvenyigorodi, Halicsi és Terebouljai földekből*. Volodar fia, **Volodimirko** (1141–1153) egyesítette őket. A fővárost **1141-ben Halicsba** tette át.

A Halicsi Fejedelemség Volodimirko fia, **Jaroszlav** idején ért fejlődésének csúcsára.

Hosszú uralkodása alatt (**1153–1187**) Jaroszlav Volodimirovics rászolgált a **Nagyeszű** névre, ugyanis bölcs, ékesszóló és nagy tiszteletnek örvendő fejedelem és hadvezér volt, akiről így emlékezett meg az *Igor-ének* szerzője:

*Nagyeszű halicsi Jaroszlav!
Magosan ülsz te aranyból kovácsolt trónodon,
megtámasztád a magyar hegyeket
vas hadaiddal, elzártad a király útját,
eltorlaszoltad a Duna kapuját,
hadakat küldve felhőkön át,
igazságot tettél egész a Dunáig.
Viharaid messze földekre zuhogtak,
kinyitád te Kijev kapuját,
atyai arany trónodról,
szultánokra nyilazol országokon át...*

(Képes Géza fordítása)

Ebből a rövid részletből nemcsak arról szerezhetünk tudomást, milyen óriási kiterjedésű volt a Halicsi Fejedelemség, hanem azt is megtudhatjuk, hogy Jaroszlav fejedelem megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel rendelkezett Európa-szerte. Az *Ének Igor hadáról* című hősköteményben megénekelte eseményekkel is közvetlen a kapcsolata. A mű főhőse Igor Jaroszlavics ugyanis a veje volt. Jaroszlavna pedig a Nagyeszű fejedelem lánya, aki „*Putyivolban sír a bátyán*” és azért imádkozik, hogy szerencsés legyen férje hadjárata a kunok ellen. A róla szóló részlet segítségével sikerült meghatározni a tudósoknak az *Igor-ének* keletkezésének idejét. A fejedelemhez a mű szerzője, mint élő emberhez beszél. Jaroszlav Volodimirovics pedig **1187-ben** halt meg.

Vizsgáljátok meg az illusztrációt! Emlékezzetek vissza azokra az eseményekre, amelyekről szó van a krónikákon. Milyen rokoni kapcsolatban volt Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem a halicsi uralkodókkal? Miről tanúskodik ez?

Nagyeszű Jaroszlav kiterjesztette országa határait a Dnyeszter torkolatáig. Jósomszédi viszonyban volt Magyarországgal, Lengyelországgal és Bizánccal, illetve a legbefolyásosabb ruszics fejedelmekkel.

Igor Szvjatoszlavicsot körülzárják a kunok. 1185. Krónikalap

Halála után a Halicsi Fejedelemségben ismét felütötte fejét az anarchia. Különösen kegyetlen méreteket öltött a belharc, amikor fia, Volodimir is örökre lezárta a szemét (1199). Ő volt az utolsó Rosztyiszlavics Halics trónján.

Volodimir Jaroszlavicsot tartják az *Igor-ének* szerzőjének. A halicsi fejedelem nem vett részt személyesen a szomorú kimenetelű hadjáratban. Miután Igor megszökött a kunok fogságából, Volodimir Kijevbe kísérte őt, ahol nagy ünnepséget rendeztek a megmenekülése tiszteletére. Ezen az ünnepségen mondta el a hőskölteményt, amit valószínűleg egy krónikás jegyzett le.

Halics politikai rendszerét a tudósok az **oligarchikus** államigazgatás (a görög *oligarchia* szóból) mintapéldájának tekintik, ahol gazdag és befolyásos emberek kis csoportja tartja kezében a hatalmat.

Vajon miről beszél a két druzsinnyik (az egyik Kijevből, a másik Halicsból származott) a fejedelmi banketten? Mivel dicsekedhettek, és miről panaszkodhattak?

Fejedelmi bankett. P. Andrusziov alkotása

3. Milyen események formálták a Volinyi Fejedelemség politikai életét?

A 12. század végén Voliny földjein *Izjaszlav Msztyiszlavics* utódai osztozkodtak. A legtekintélyesebb fejedelemségeknek a Volodimiri és a Lucki számított, de nem maradtak el mögöttük a Belzi, Cservenyi, Beresztyjai, Pereszopnicai és a Dorogicsini részfejedelemségek sem. A belviszályoknak Msztyiszlav fia, Roman vetett véget, aki atyja halála után elfoglalta a volodimiri trónt és lépésről-lépésre nekilátott örökül kapott országa egyesítéséhez. **Roman Msztyiszlavics** tevékenységéről kevés adat maradt fenn. Külföldi források tudósítanak arról, hogy részt vett a kunok elleni hadjáratokban, nyu-

A pereszopnicai földvár makettje. Pereszopnica község Régészeti-kulturális Központjának kiállítási tárgya (Rivne megye)

gaton pedig harcolt a jatvjágokkal. Jó kapcsolatokat ápolt Lengyelországgal és Bizánccal. **1199**-ben Nagyeszű Jaroszlav fiának, Volodimirnek a halála után birtokaihoz csatolta Halicsot.

Nem sokkal később sikerült megszereznie Kijevet, így koronája alatt egyesült a Kijevi Rusz területeinek nagy része. Roman Msztyiszlavics létrehozta a **Halics-Volinyi Fejedelemséget**. A ruszics államalkotói folyamatok központja a Dnyeper-mellékről áthelyeződött a halics-volinyi területekre. Roman Msztyiszlavics államát ezért Kijev örökösének is nevezik.

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Hány év telt el az *Ukrajna* kifejezés első említése és a Halics-Volinyi Állam létrejötte között?
2. Milyen fejedelemségek voltak határosak a Halics-Volinyi Állammal? Hol helyezkedett el Kijevhez képest?
3. A felsoroltak közül válasszátok ki a Halicsi Fejedelemség városait: ● *Belz* ● *Zvenyihorod* ● *Kolomija* ● *Kremenec* ● *Luck* ● *Przemysl* ● *Pereszopnica* ● *Terebovlja*!
4. Válaszoljatok a kérdésekre! ● Hogyan formálódtak a fejedelemségek a nyugat-ukrán földeken? ● Ki volt a megalapítója a volinyi és halicsi dinasztiáknak? ● Milyen sajátosságai voltak a Halicsi Fejedelemség politikai életének? Mi jellemezte a Volinyi Fejedelemség politikai életét? ● Mikor, és milyen körülmények között jött létre a Halics-Volinyi Fejedelemség?
5. Miért tartják Nagyeszű Jaroszlav uralkodásának idejét a Halicsi Fejedelemség fénykorának?
6. Hasonlítsátok össze a Volinyi és Halicsi Fejedelemség politikai életét! Mit gondoltok, miért Roman Msztyiszlavics volinyi fejedelemnek sikerült egyesíteni őket?

Szerintetek miért emelte ki a krónikás Roman következő szavait: „Együtt sokkal jobb. Mikor kevés fejedelem volt Rusz földjén és mindenki a legidősebbet hallgatta, akkor féltek tőlünk, tiszteltek bennünket. Nem támadtak meg minket. Nem úgy, mint most.”?

16. §. AZ ÓROSZ IRODALMI ALKOTÁSOK MINT TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

4. SZ. GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

1113 – Nesztor krónikás összeállítja a *Régmúlt idők krónikájának* első változatát, amely az eseményeket 860 és 1111 között tárgyalja

1185 – Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem hadjárata a kunok ellen

1187 – az *Ének Igor hadáról* című hősköltemény megjelenése

1113–1125 – Volodimir Monomah uralkodása Kijevben

Játsszatok! **Ismerek 5...**-játék: a tanulók megneveznek 5 fogalmat a múlt óra anyagából. • *Ismerek 5 fejedelemséget a széttagoltság korából...*, • *Ismerek 5 fejedelmet...*, • *Ismerek 5 épületet...*, • *Ismerek 5 várost a Kijevi Fejedelemség területéről ...*, • *Ismerek 5 dátumot vagy eseményt a Kijevi Fejedelemség történetéből...* stb. Az a tanuló győz, aki a legtöbb öt fogalmat sorolja fel.

1. Hogyan mesélnek az évkönyvek Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem kunok elleni hadjáratának kezdetéről?

1) 1185 április havának huszonharmadik napján, kedden elindult Igor Szvjatoszlavics Novgorod-Sziverszkijből testvérével Vszevoloddal, aki Trubeck városából jött, unokaöccsével Szvjatoszlav Olgovicccsal Rilszkból, fiával, a putyivli Volodimirrel és segítséget kért Jaroszlav Vszevolodovicstól...

2) És haladtak csendben a Rusz földi fejedelmek előre. Hatalmas sereget gyűjtöttek, sok-sok lóval. Amikor az esti órákban elérték a Donyec folyó partját, felnéztek az égre és azt látták, hogy a hold helyét elfoglalta a nap. Ekkor Igor így szólt druzsinnyikjaihoz és bojárjaihoz: „*Látjátok-e azt, amit én? Vajon mi ez a jel?*”. „*Ez, fejedelem, nagyon rosszat jelent*” – mondták társai lehajtott fejjel...”

Mit tudtok Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem kunok elleni 1185-ös hadjáratáról? Mi volt a hadjárat célja, és hogyan végződött? A hadjárat milyen részletei ismeretesek számotokra?

2. Miért értékes történelmi forrásmű számunkra az *Ének Igor hadáról (Igor-ének)* című hősköltemény?

Olvassátok el az *Igor-ének* alábbi részleteit, válaszoljatok a kérdésekre!

3) *Kezdjük hát bátran, a regét előlről,
Öreg Vlagyimirtól
A mi Igorunkig,
Ki megedzé eszét szilaj akarattal,
Erősítve szívét férfibátorsággal.*

*És mert harci szellem tölte el a lelkét,
Elvezeté bátran vitéz seregeit
Palócok földjére,
Oroszhon üdvére!*

(Szova Péter fordítása)

- 4) *Hisz kurszki vitézim mind híres lovagok,
Őket kürtszó mellett pályázta az anyjuk,
Sisak alatt altatgatta,
Kopjajegyről etetgette.
Jól ismerik az utakat,
A debréket is mind tudják.*
- 5) *A fejedelmek már nem rontják
a pogányt,
testvérhez testvér így szól:
„Enyém ez itt, amaz is enyém.”
Kis dologról a vezérek*
- 6) *Így vala ez régi harcok és hadak esztendeiben,
de ilyen harcról még nem hallottak!
Kora reggeltől napestig,
estétől hajnalig
repültek az edzett nyilak,
Sisakokon csörömpölnek a szablyák,
szikrázva recsegnek a kopják
ismeretlen mezőn,
polovec földek közepette.
A paták alatt a fekete földet csontokkal veték be,
megöntözték vérrel:
bánat kelt ki abból az orosz földön.*
- 7) *Mi zúg fülembé,
mi zeng fülembé
távolból korán, pitymallat előtt?
Igor visszafordítja seregét:
szánja vala édes bátyját,
Vszevolodot.*
- 8) *És felynög, vala, testvérek,
Kiev a kínoktól,
Csernigou a csapásoktól.
Az orosz földön előmlött a bánat;
az orosz földre bőséges bú árad.
A fejedelmek ők maguk kovácsolták
a vizsályt,
a pogányok pedig
az orosz földön pusztítva ügettek,
kapuk szerint adóba mókusbőrt
szedtek.*
- (Képes Géza fordítása)

- Keressétek meg az *Igor-ének* azon mondatait, amelyek leginkább kifejezik a kor szellemét!
- Megváltoztatta-e a ruszicsok veresége a mű szerzőjének Igorról alkotott véleményét? Mit gondoltok, mi ennek az oka?
- Miben látta az *Ének Igor hadáról* című hősköltemény alkotója Igor fejedelem vereségének fő okát?
- Hogyan fogadta Kijev és Csernyihiv lakossága a vereség hírért? Miért ezt a két várost említi a szerző?
- Hogyan jellemzi a szerző a fejedelmi druzsinnyikokat?

- Vajon miért énekel meg a hősköltemény szerzője egy olyan eseményt, amit részletesen tárgyalnak a krónikák, és nincs is vele mit dicsekedni?
- Melyik irodalmi emlék értékesebb történelmi forrás a krónika vagy a hősköltemény?
- Hasonlítsátok össze a krónikarészleteket a hősköltemény verssoraival! Miben hasonlítanak, és mi a különbség köztük?

Igor Szvjatoszlavics a polovecek elleni ütközet után.
V. Vasznyecov alkotása. 1880

- Az *Ének Igor hadáról* melyik szomorú történést örökítette meg a művész?

Önálló munka. 1. sz. feladat. Tömören foglaljátok össze, miről van szó a krónika-részletben és a hőskölteményből vett részletekben!

Önálló munka: 2. sz. feladat. Fogalmazzatok meg véleményeteket 4–5 mondatban arról, miért értékes forrásmű az *Ének Igor hadáról* című hősköltemény!
Véleményem szerint az *Ének Igor hadáról* azért értékes forrásmű a *Kijevi Rusz* történetében, mert...

3. A kor emberének milyen erkölcsi értékeiről szól Volodimir Monomah *Intelmek gyermekeimnek* című műve?

Olvassátok el az *Intelmek gyermekeimnek* részleteit, válaszoljatok a kérdésekre!

„Isten szent nevére kérek Titeket, ne legyetek restek.

Ne hagyjátok, hogy az erősebb bántsa a gyengébbet. Segítsétek a betegeket, árvákat és a szegényeket. Védelmezzétek az özvegyeket. Ne öljétek meg sem az ártatlant sem a bűnöst. Parancsot se adjatok rá. Kezetekhez keresztények vére ne tapadjon.

Az idősebbeket úgy tiszteljétek, mint az apátokat, a fiatalabbakat, mint a fivéreteket.

Ne iszákoskodjatok, ne paráználkodjatok, mert testetek és lelketek a pokolra kerül.

Úgy dolgozzatok otthon, hogy utánaatok semmit ne kelljen helyreigazítani.

Véssetek mindent jól az eszetekbe, és amit nem tudtok, ne restelljétek megtanulni. Szolgáljon példaképként az én édesapám, aki otthon ülve megtanult öt idegen nyelvet. Tisztelték is ezért messze földön. A lustaság minden rossznak a forrása. Ha mihaszna vagy, még azt is elfelejted, amit tudtál. Amit meg nem tudsz, meg se tanulod soha.

Ne legyetek restek jót cselekedni. Mindig keljetez korán, ne süssön a hatatokra a nap.”

Miről vált híressé Volodimir Monomah?

- Milyen emberi tulajdonságokról van szó az *Intelmek*ben? • Milyen emberi tulajdonságokat értékelték leginkább az ukránok ősei? • Az élet milyen szabályaira oktatja gyermekeit Monomah? Veszítettek-e ezek a szabályok jelentőségükből napjainkban? • Szerintetek történelmi forrásműnek tekinthető az *Intelmek*? Miért?

Önálló munka 3. sz. feladat. Válasszatok ki a nagyfejedelem intelmei közül hármat, amelyek ma is aktuálisak! Hogyan értelmezték őket?

Értékeljétek az órán végzett munkátokat az alábbi követelmények alapján! Az 1–3. feladat megoldásáért 1–3 pont jár. Szintén 1-től 3 pontig értékelhető a párban végzett munka is (max. 12 pont).

Milyen következtetést lehet levonni a társadalom fejlettségi szintjéről az órán feldolgozott forrásművek alapján? Miért tartjuk őket számon az emberiség kulturális kincsei között?

TÉMAZÁRÓ

DÁTUMOK ÉS ESEMÉNYEK

1. Hány év telt el a kereszténységnek, mint államvallásnak a felvétele és Volodimir Monomah trónra lépése között Kijevben?

2. Tüntessétek fel az időtengelyen a következő eseményeket!

- Volodimir Monomah uralkodása Kijevben
- A fejedelmek ljubecsi gyűlése
- Az *Ukrajna* elnevezés legkorábbi említése a krónikákban
- A Halics-Volinyi Állam megalakulása

3. Melyik általatok ismert fejedelem uralkodásának idején történt: 1. A Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyháznak a *felépítése*? 2. A Mihajlivszkij-kolostor Szent Mihály aranykupolás-székesegyháznak a *felépítése*? 3. A *Régmúlt idők krónikája* első változatának az *összeállítása*? 4. Az *Ének Igor hadáról* c. hősköltemény *megírása*?

TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK

4. Készítsetek értekezést a korszak egyik legjelentősebb történelmi személyiségéről az alábbi vázlat alapján: 1. Mikor élt, mikor volt hatalma csúcsán, és hogyan tett szert rá? 2. Írjátok le külső és belső tulajdonságát! Mi hatott leginkább jelleme fejlődésére? 3. Hogyan viszonyultok hozzá? (Milyen tettei keltenek bennetek csodálatot, és melyek nem? Hogyan viszonyultok azokhoz az eszközökhöz, amelyekkel elérte céljait?)

OKOK, LÉNYEG, KÖVETKEZMÉNYEK

5. Nevezetek meg a Kijevi Rusz történetéből 3 olyan sorsdöntő eseményt, melyek a 11. század második felében – a 13. század első felében történtek! Választásotokat indokoljátok meg!

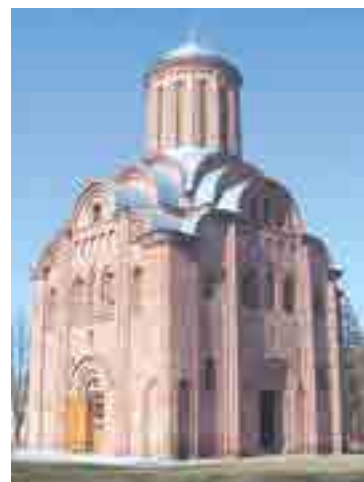

3

TÖRTÉNELMI MŰEMLÉKEK

6. A képeken látható műemlékek segítségével határozzátok meg Rusz föld kulturális vívmányait a 11. század második felében – a 13. század első felében!

A KIJEVI ÁLLAM (RUSZ-UKRAJNA) A 11. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN – A 13. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

TÖRTÉNELMI TÉRKÉP

7. Nézzétek meg a történelmi térképrészletet! Ukrajna történetének melyik korszakát ábrázolja? Milyen betűvel vannak jelölve a szétagoltság korának azon fejedelemségei, melyek földjei a mai Ukrajna területén találhatóak? Milyen betűvel vannak jelölve a szomszédos államok?

TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

8. Kiről van szó a forrásmű-részletekben?

A. „Ez a jámborlelkű, hívő fejedelem, mint a Nap úgy ragyogta be Rusz egét. Sugarai körülölelték a Világmindenséget. Hírneve bejárta az egész világot.”

B. „Nagyon szerette druzsináját. Nem gyűjtött magának aranyat, ezüstöt, mindent a katonáinak adott. Hős volt, és tisztességes. Siratta őt sokáig Ukrajna.”

C. „Magosan ülsz te aranyból kovácsolt trónodon, megtámasztád a magyar hegyeket vas hadaiddal, elzártad a király útját, eltorlaszoltad a Duna kapuját...”

9. Milyen eseményről vagy jelenségről van szó a forrásmű-részletekben?

A. „Míg egymás ellen harcolunk, a kunok elpusztítják földjeinket. Ezért mától kezdve békességben élünk és mindenki a maga votcsináján uralkodik.”

B. «A fejedelmek már nem rontják a pogányt, testvérhez testvér így szól: „Enyém ez itt, amaz is enyém.” Kis dologról a vezérek „nagy dolog ez!” – így beszélnek. Saját magoknak viszályt kovácsolnak. Pogányok pedig mindenfelől, pusztítva, győzve rontottak rá az orosz földre.»

C. „Mi zúg fülembbe, mi zeng fülembbe távolból korán, pitymallat előtt? Igor visszafordítja seregét: szánja vala édes bátyját, Vszevolodot. Dúlt a csata egy nap, dúlt a csata másnap, harmadnap, déltájt, Igor lobogói lehanyatlának.”

D. „A Nagybaldogasszony templomot 1073-ban kezdték építeni a hívő Szvjatoszlav fejedelem, Bölcs Jaroszlav fiának az uralkodása idején. Alapkövét ő maga rakta le.”

10. Melyik irodalmi műből vannak az idézetek?

A. „A poljánok azokban az időkben külön éltek. ... Élt köztük ekkor három fivér ... Az idősebb fivérnek egy Kijev nevű várost is emeltek. Ezek a fivérek bölcssek és értelmesekek voltak, a polján törzshöz tartoztak, s utódaik ma is Kijevben élnek.”

B. „Vésetek jól mindent az eszetekbe, és amit nem tudtok, ne restelljétek megtanulni. Szolgáljon példaképként az én édesapám, aki otthon ülve megtanult öt idegen nyelvet. Tisztelték is ezért messze földön. A lustaság minden rossznak a forrása. Ha mihaszna vagy, még azt is elfelejted, amit tudtál. Amit meg nem tudsz, meg se tanulsz soha. Ne legyetek restek jót cselekedni! Mindig keljétek korán, ne süssön a nap hasatokra.”

C. „Kezdjük hát bátran, a regét előlről, öreg Vlagyimirtól a mi Igorunkig, és mert harci szellem tölté el a lelkét, elvezeté bátran vitéz seregeit palócok földjére, oroszhon üdvére!”

D. „Nagyon jól tudott ikont festeni. Ezt a tudását nem azért akarta megszerezni, hogy meggazdagodjon, hanem, hogy az Istennek tetszen. Mindenkit megajándékozott művével: az apátot éppúgy, mint az egyszerű testvéreket és semmit sem kért munkájáért.”

11–12. Képzeljétek el, hogy egy komputerjáték segítségével időutazáson vesztek részt! A széttagoltság idején járunk, és ti bojárok vagytok. Melyik fejedelemségben szeretnétek megállni, miért? Készítsetek rövid beszámolót fantasztikus utazásotokról!

4. fejezet

4

A HALICS-VOLINYI ÁLLAM

A *Halics-Volinyi krónika* így jellemzi Roman Msztyiszlavicsot: „Egész Rusz föld uralkodója volt ő. Méltó követője dicső elődjének, Monomahnak. Bátor oroszlánként támadt a pogányokra és átrepült területükön, mint a sas. Bősz bölény módjára harcolt ellenük.” Őt tartják a Halics-Volinyi Fejedelemség megalapítójának. Annak az országnak, amely hosszú évszázadokon keresztül folytatta a Kijevi Rusz által elkezdett államalkotói folyamatokat. Halics-Voliny ősi ukrán földeken jött létre és határos volt több európai országgal. Ez a közelség elősegítette a nyugat-európai kultúra vívmányainak szétáramlását és az ukrán nép azonosságtudatának kialakulását.

1

2

3

5

17. §. A HALICS-VOLINYI ÁLLAM: MEGALAKULÁSÁTÓL A TATÁRVÉSZIG

„RUSZ EGYEDURALKODÓJÁNAK JOGARA ALATT”

1199 – a Halics-Volinyi Állam megalakulása

1199–1205 – Roman Msztyiszlavics uralkodása

1223 – a ruszics fejedelmek veresége a Kalka mentén a mongolokkal vívott csatában

1238 – Danilo Romanovics bevonul Halicsba

Játsszatok! **Asszociációs-játék:** alkossatok két csapatot! Az egyik csapat tagjai javasoljanak egy történelmi fogalmat az előző óra anyagából, például a *Halicsi Fejedelemség*. A másik csapat tagjai pedig írjanak 3–5 olyan szót vagy szókapcsolatot erről a fogalomról, ami hirtelen eszükbe jut. Az első csapat kommentálja ezeket az asszociációkat és értékelje 1–1 ponttal. Az első forduló után a csapatok cseréljenek szerepet. Az a csapat győz, amelyik több pontot szerez.

Tekintsétek meg az illusztrációt! Vajon mennyi lakosa lehetett Halics felső városának? Miből gondoljátok ezt? Van-e hasonlóság Kijev és Halics fellegvára között?

Halics óvárosának makettje a 12–13. századból. I. Pereklita alkotása. Ivano-Frankivszk megye. Krilisz község, Halicsi Nemzeti Park

1. Milyen volt a Halics-Volinyi Fejedelemség Roman Msztyiszlavics idején?

1199-ben új korszak kezdődött nemcsak **Roman Msztyiszlavics** volinyi fejedelem életében, akit az utódok *Rusz egyeduralkodójaként* tiszteltek, hanem az ukrán földek története is új irányt vett. Ebben az esztendőben jött létre a Halics-Volinyi Állam.

Az egyesített fejedelemség fővárosává Roman Halicsot tette meg. Legfőbb feladatának a bojárok ellenállásának megtörését tekintette. Ki akarta terjeszteni hatalmát a többi ukrán földre is. 1202-ben legyőzte Rjurik Rjurikovics kijevi fejedelmet, aki lemondott trónjáról. Egyes vélemények szerint Roman ezután a hozzá közel álló Igor Jaroszlavicsot ültette Kijev trónjára, más kutatók meg úgy tartják, hogy egy helytartót. Kijev uralkodójaként hadjáratokat vezetett a Perejaszlavot és Kijevet veszélyeztető kun hordák ellen.

Roman Msztyiszlavics elképzelt portréja

Annak, hogy Roman Msztyiszlavics nem telepedett le Kijevben, a történészek feltételezése szerint, több oka is volt. Először is, nem bízott a halicsi bojároknak, ezért nem mert eljönni Halicsból. Másodszor pedig fejedelemként aktív szerepet vállalt az európai politikában. Belekeveredett a lengyel fejedelmek belviszályába, 1205-ben pedig a német Hohenstauffen-, illetve Welf-dinasztiák között dúló háborúskodásba. A Hohenstauffenek oldalán hadjáratot indított Lengyelországon keresztül Szászországba, melynek során útját állták régi szövetségesei – Fehér Leskó és Konrád lengyel hercegek. Roman Msztyiszlavics 1205-ben a Visztula melletti Zavihvosztnál vesztette életét egy csatában.

Korai halála miatt számos terve maradt megvalósítatlan. A Halics-Volinyi krónika szerzője a következőképpen emlékezett meg róla: „Egész Rusz föld uralkodója volt ő. Méltó követője dicső elődjének, Monomahnak. Bátor orosz-lánként támadt a pogányokra és átrepült területükön, mint a sas. Bósz bölény módjára harcolt ellenük.”

A Halics-Volinyi Fejedelemség létrejötté fontos mérföldkő volt az ukrán államiság történetében. A soknemzetiségű Kijevi Állammal ellentétben Halics-Voliny azon törzsszövetségek területén alakult ki, melyek később az ukrán nép magvát alkották.

2. Hogyan alakult Roman Msztyiszlavics fiainak sorsa apjuk halála után?

Roman Msztyiszlavics halálát követően a krónikás szavaival élve „nagy zűrzavar vette kezdetét Rusz földjén”. A fejedelmi trónt apjuk után kiskorú fiai örökölték: a négyéves Danilo és a kétéves Vaszilko. Édesanyjuk, Anna volt mellettük a régens. A halicsi bojárok azonban Voliny fővárosába, Volodimirba száműzték őket. A hatalmat Nagyészú Jaroszlav unokáinak, Jaroszlavna és Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem fiainak kínálták fel. 1206-ban az Ihorovics fiúk felosztották egymás között Halicsot. Meg akarták kaparintani Volinyt is. Anna és a fejedelemfik halálos veszélybe kerültek. Hogy megmentse életüket, Lengyelországba menekültek tovább. A belviszályba beavatkozott a magyar király is. Megígérte Annának, hogy segíti őt a trón visszaszerzésében, a kis Danilót magával is vitte Magyarországra. Az idegen segítség még bonyolultabbá tette az amúgy sem egyszerű halics-volinyi hely-

zetet. A lengyel és magyar királyok elsősorban a maguk pecsenyéjét sütögették, amikor segíteni próbáltak. Haliccsal szemben nekik is voltak területi igényeik. 1208-tól kezdve a harc még kegyetlenebbé vált, mivel az Ihorovics fiúk egymásnak ugrottak.

Az atyai örökség visszaszerzésének folyamata Roman fiai számára formálisan akkor vette kezdetét, amikor *Vaszilko* jogot kapott a *Beresztben való uralkodáshoz*. Ez úgy történt, hogy a beresztiek megelégték a belzi fejedelmek uralmát, és arra kérték a lengyel királyt, hogy engedélyezze Vaszilko fejedelemfi visszatérését Volinyba. Anna és kisebbik fia ekkor a lengyel király

- Milyen fejedelemségek területei tartoztak Roman Msztyiszlavics államához?
- Milyen országokkal volt határos a fejedelemség nyugaton és északon?
- A térképen látható városok közül melyik volt a legnyugatibb fekvésű?
- Milyen volt a földrajzi fekvése Halics fővárosának Kijevhez képest?
- Hasonlítsátok össze a Halics-Volinyi Állam határait a mai Ukrajna határaival!

A Halics-Volinyi Fejedelemség. Tatárjárás az ukrán földeken

udvarában élt. Nem sokkal ezután Danilo is hazaérkezett. Igaz nem önszántából, hanem a magyar király terveinek megfelelően. *Magyarország uralkodója* ugyanis *elfoglalta Halicsot* és hogy törvényes látszatát keltse országlásának, azt mondta, Danilo nevében gyakorolja a hatalmat. Mivel Danilo ekkor még csak 10 éves volt, Halicsba érkezett édesanyja is. A halicsi bojárok azonban nem kértek Roman özvegyéből, ezért ismét elűzték. Anna ekkor magával vitte Volinyba nagyobbik fiát, Danilót is. Csak nyolc esztendő elteltével kezdte el Danilo az atyai örökséget rendezni.

3. Hogyan fejeződött be Danilo Romanovics harca a Halics-Volinyi Fejedelemség újraegyesítéséért?

Danilo és Vaszilko Volinyban fokozatosan megerősödtek és készek voltak küzdeni az atyai örökségükért. A halicsi trón visszaszerzéséért folytatott harcukban elsősorban a volinyi bojárookra és városokra támaszkodtak. Sikerült jó kapcsolatokat kiépíteni **Sikeres Msztyiszlav** novgorodi fejedelemmel is, akit a magyarok ellen fellázadt halicsi bojárok hívtak meg a trónra. Danilo szövetségre lépett a novgorodi uralkodóval és katonai segítséget nyújtott neki. A szövetség megerősítéseként feleségül vette Msztyiszlav lányát. Msztyiszlav azonban nem érezte magát elég erősnek, ezért nem sokkal halála előtt visszaadta Halicsot a magyaroknak. Danilo Romanovicsnak így nem sikerült harc nélkül visszafoglalni szülővárosát. Testvérével, Vaszilkóval kiterjesztette hatalmát egész Volinyra, szövetségre lépett Litvániával, a lengyel fejedelmekkel. A 13. század 30-as éveitől kezdve többször ostrom alá vette az apja által létrehozott fejedelemség fővárosát, ahol magyar helyőrség állomásozott, de megtartani nem tudta a helyi bojárok konoksága miatt. Ez csak **1238**-ban sikerült neki. Danilo *elfoglalta Halicsot*, írta a krónikás.

Ugyanebben az évben (1238) sikerült visszaszerezni a volinyi **Dorohicsint** a Dobrini Testvérek Rendjétől. „*Nem helyes dolog, hogy keresztések uralkodnak atyánk földjén*” – magyarázta Danilo a lovagok elleni hadjáratának okát, amivel jelentősen megerősítette a Halics-Volinyi Fejedelemség északnyugati határait.

Atyai örökségének a visszaszerzése során elfoglalta Kijevet is. Nem költözött azonban ide, hanem Dmitro vajdát nevezte ki helytartóvá.

A Romanovics fiúk a 13. század 30-as éveinek végére helyreállították atyjuk birodalmát. Danilo ezután Halicsban uralkodott, öccse Vaszilko pedig Volinyban.

Órosz sisak a 12. század második feléből – a 13. század első feléből

A fejedelem druzsinynyikjai körében. 13. század. Z. Vaszina rekonstrukciója

4

Danilo a Halics-Volinyi Fejedelemség székhelyét Halicsból az újonnan alapított **Holmba** tette át. A krónikás tudósít azokról az építkezésekről, amelyek ezekben az években kezdődtek. Holm köré például magas falakat emeltek, melyek biztos védelmet nyújtottak a sztyeppék felől érkező **mongolokkal** szemben.

Vizsgáljátok meg M. Figol *Fejedelmi Halics 1221-ben* című alkotását! Ki látható a kép előterében? Miért gondoljátok így? Találjátok más címet a festménynek, választásokat indokoljátok meg! Hasonlítsátok össze a festményt Halics tervrajzának rekonstrukciójával a 12–13. századból, és derítsétek ki, hol játszódnak a festményen ábrázolt események!

A fejedelmi Halics. M. Figol alkotása

Halics tervrajzának rekonstrukciója a 12–13. századból

4. Kik voltak a mongolok? Hogyan kezdődött a tatárjárás Rusz földjén?

„Végigsöpört a tatár hurrikán Rusz szent földjén” – így tudósít a krónikás a Rusz földi fejedelmek és a **mongolok** első csatájáról. A 12. század végén Közép-Ázsia sztyeppéin megalakult a Mongol Állam. 1206-ban minden mon-

golak kánja Temüdzsin lett, akit **Dzsingisz kán**ként ismert meg a világ, ami mongolul nagykánt jelent. Dzsingisz kán hódító háborúkat indított más népek ellen. Így jött létre a 13. században a világtörténelem egyik legnagyobb birodalma.

Nézzétek meg az ősi miniatúrákat, amelyek egy mongol katonát és Dzsingisz kánt ábrázolják! • Milyen találmányokat alkalmaztak a mongol harcosok a városok ostrománál? Miért volt nehéz a védők dolga a mongol ostrom alatt? • Szerintetek miért ruházták fel „minden uralkodók uralkodóját” a Felkelő Nap országa császárnak vonásaival?

1. Bagdad ostroma. Perzsa miniatúra a 14. századból

2. Minden mongolok kánja Dzsingisz kán sólyomvadászaton. 13 századi miniatúra

Dzsingisz kán harcosai magukat *mongoloknak* nevezték, a Rusz földi krónikák pedig *tatóroknak*. Tatóroknak nevezték a mongolokat Kínában és Európában is. A 19. századi történészek előszeretettel használták a *mongoltatórok* kifejezést, amit napjainkban már egyre ritkábban alkalmaznak.

1222-ben a mongolok átkeltek a Kaukázuson. Betörték a fekete-tengeri sztyeppékre és a Donnál legyőzték a kunokat. Kötöny kun vezér visszavonta csapatait a Dnyeper mögé, majd segítséget kért a Rusz földi fejedelmektől. A fejedelmek Kijevben úgy határoztak, hogy közösen fognak harcolni a kunokkal a mongolok ellen. **1223** áprilisában a Rusz földi druzsinák Msztyiszlav Romanovics kijevi, Sikeres Msztyiszlav Msztyiszlavics halicsi és Msztyiszlav Szvjatoszlavics csernyihivi fejedelmek vezetésével megindultak a mongolok ellen.

A mongolok és a Rusz földi csapatok a **Kalka folyó** (ma Kalmiusz) mellett ütköztek meg egymással. A Rusz földieknek nem volt haditerve, nem rendelkeztek egységes parancsnoksággal és a fejedelmek között sem volt egyetértés. Sikeres Msztyiszlav és Danilo Romanovics a kunokkal együtt átkeltek a Kalkán és megtámadták a mongolokat. A kunok azonban elárulták őket, elhagyták a csatateret, amivel nagy zűrzavart okoztak a Rusz földiek táborában. A mongolok ezt kihasználták és megsemmisítő csapást mértek rájuk. Ezután körülvették Msztyiszlav Romanovics kijevi fejedelem táborát, aki mit sem tudott Sikeres Msztyiszlav valamint Danilo taktikai húzásáról, a folyó jobb partján maradt és nem vett részt az ütközetben. Három napig tartó ostrom után a tatárok fegyverszünetet ajánlottak neki. A fejedelem elfogadta annak feltételeit és megkezdte az elvonulást. A mongolok azonban megtámadták a fejedelmet és druzsináját.

A Kalka menti csatának beláthatatlan következményei voltak Rusz földjére nézve, de a mongolok is megsínylették. Nem folytatták tovább hadjáratukat Rusz belsejébe, hanem hazafelé vették útjukat.

- Olvassátok el a krónikarészletet!
- A csata mely részleteit taglalja a forrásmű? Miért szentel olyan nagy figyelmet a krónikás Danilo Romanovics személyének? Miben látja a krónikás a ruszicsok vereségének okát?
- Elemezzétek a forrásmű-részletet a korábban elsajátított módszerek segítségével!

„A Kalka folyó partján néztek egymással farkasszemet a tatárok, a Rusz földi és kun seregek. Msztyiszlav Msztyiszlavics halicsi fejedelem ekkor azt tanácsolta Danilónak, hogy keljenek át a folyón és támadják meg a kutyafejűeket. A másik két Msztyiszlavnak, Romanovicsnak és Szvjatoszlavicsnak azonban nem szólt, mert olyan nagy volt szívében az irigység. Azok, mivel nem tudtak semmit, a táborukban maradtak. A csata idején Danilo mindig elől vágatott, két oldalán Szemen Olujovics és Vaszilko Gavrilovics vajdákkal. Vaszilko Gavrilovicsot eltalálta egy tatár nyíl és leesett a lováról. Danilo pedig megsebesült a mellén, de fájdalmat nem érzett, mivel fiatal volt, bátor, tizennyolc éves és erős. Keményen küzdött, sok tatárt lekasabolt, és csak akkor vette észre sebéit, amikor a csata hevében megszomjazott. Vereséget szenvedtek hát a Rusz földi fejedelmek, mert nem volt egység közöttük és irigyek voltak egymásra..., rátartóságukért és gögjükért megbüntette őket az Isten.”

Kalka. P. Rizsenko alkotása (1996)

- Hogyan ábrázolja a művész a Kalka menti csata eredményeit?
- Mivel ért véget ez a csata? Mi tanúskodik erről a képen?

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Hány év telt el a Halics-Volinyi Állam létrejötte és Halics visszafoglalása között Danilo Romanovics által?
2. Milyen volt a Halics-Volinyi Állam területe a 13. század elején?
3. Válasszátok ki azokat a krónikarészleteket, amelyek Roman Msztyiszlavicsra vonatkoznak:
  - „... egész Rusz föld uralkodója volt ő”
  - „... magosan ülsz te aranyból kovácsolt trónodon”
  - „... méltó követője dicső elődjének, Monomahnak”
  - „... siratta őt sokáig Ukrajna”
  - „... Rusz egyeduralmodója”!
4. Válaszoljatok a kérdésekre!
  - Milyen lépéseket tett Roman Msztyiszlavics Halics-Voliny megerősödése érdekében?
  - Miként változott meg a belpolitikai helyzet a Halics-Volinyi Fejedelemségben Roman Msztyiszlavics halála után?
  - Mit tett Danilo Romanovics a Halics-Volinyi Fejedelemség visszaszerzése érdekében?
  - Hogyan foglalta el újra Danilo Halics trónját?
5. Kik voltak a mongolok? Miért használják velük kapcsolatban a *mongoltatár* kifejezést? Miért beszél szomorúan a krónikás a Kalka menti csata eredményeiről? Miért mondja azt, hogy a vereség Isten büntetése?
6. Bizonyítsátok, hogy a Halics-Volinyi Állam létrejötte fontos mérföldkő volt az ukrán állami-ság történetében!

Milyen események hatottak rátok a legjobban a mai órán? Miről szeretnétek részletesebben tudni?

18. §. TATÁRJÁRÁS AZ UKRÁN FÖLDEKEN

„ELÖZÖNLÖTTÉK RUSZ FÖLDJÉT BATU HORDÁI..”

1239 – a tatárok felégetik Perejaszlav és Csernyihiv vidékét

1240 – Kijev ostroma és felégetése Batu hordái által

1241 – a mongolok betörnek Halics-Volinyba

Játsszatok! **Állítsd helyre a sorrendet!**-játék: alkossatok több csapatot! Az egyik csapat készítsen kártyákat a 12. századi Kijevi Rusz történetének eseményeiről! Keverje azokat össze, és adja át a másik csapatnak! A másik csapat feladata helyreállítani a sorrendet. Az a csapat nyer, amelyiknek ez hamarabb sikerül.

Nézzétek meg az illusztrációkat! Hogyan haladtak előre a mongol csapatok? Milyen eszközöket alkalmaztak a várak ostrománál? Miért nem sikerült a kunokkal folytatott harcokban megedződni ruszicsoknak megállítani a tatárokat?

*A mongol hadsereg mozgása és a tatárok hadifelszerelése.
Rekonstrukció*

Nézzétek meg a 122. oldalon lévő térképet! • Keressétek meg azon fejedelemségeket, amelyeket először égettek fel a mongolok 1239-ben! • Milyen városokon keresztül vezetett a tatárok útja Kijev lerombolása után? • Milyen szomszédos államok váltak a tatárok áldozatául 1241-ben?

1. Hogyan végződött Batu hadjárata Perejaszlav, Csernyihiv és Kijev ellen?

Dzsingisz kán halála után örökösei nem mondtak le a világ meghódításáról. A Rusz elleni hadjárat élére unokája, **Batu** állt. 1237 végén 140 ezer fős hadserege élén megindult Északkelet-Rusz ellen.

A mongolok Perejaszlavot ostromolják. Körkép-részlet. Rekonstrukció

1239 tavaszán Batu délnyugatra, *Perejaszlav* felé vette az irányt. Hordái elfoglalták, lerombolták, majd felégették a várost, bár a ruszicsok hősiessen védekeztek. Nem kerülhette el sorsát *Csernyihiv* sem. 1239 végén a mongol-tatár lovasság a kunokat követve betört a Krím-félszigetre és nagy részét elfoglalta.

1240 végén Batu csapatai megközelítették *Kijevet* és körülzárták a várost. Rusz fővárosa ebben az időben Danilo Romanovics kezén volt, ezért védelmét Danilo ezredese, **Dmitro** vajda szervezte, illetve irányította.

Ilyen nagy hadsereggel Batu nem ostromolt egyetlen várost sem. Az ostrom idejéről eltérő módon tudósítanak a krónikák. Az egyik azt írja, hogy Kijev Szent Miklós napján, 1240. december 6-án esett el. Máshol meg az szerepel, hogy az ostrom tíz hétig és négy napig tartott. A forrásművek alapján egyet biztosan tudunk, Kijev ostroma elhúzódott és a város komoly veszteségeket szenvedett.

1. Jaroszlav város erődítménye és a Lengyel-kapu. Rekonstrukció
2. Kijev ostroma. Rekonstrukció

Olvassátok el a krónikarészletet, és elevenítsétek fel Kijev ostromának eseményeit az alábbi mondatok kiegészítésével!

A fő csapást Batu déli irányból Kijevre a ..... -nál mérte.

Éjjel-nappal ..... ostromolta a ..... míg rést nem ütött rajtuk.

A kijeviek ..... meg magukat, és a ..... tovább harcoltak. Ezután megerősítették a ..... környékét. A ..... kerestek maguknak védelmet, de annak ..... és összeomlott.

„...Abban az esztendőben óriási erővel érkezett Batu kán Kijev alá. Körülzárta a várost és a Dnyeper partja feketévé vált az óriási tömegtől. Az ember még a saját szavát sem értette a lovak nyerítésétől, a tevék bőgésétől... Batu a Lengyel-kapunál faltörő kosokkal ostromolta a városfalakat, míg rést nem ütött rajtuk. A kijeviek nem adták meg magukat és a romokon is tovább harcoltak. Törtek a lándzsák, szikráztak a pajzsok, a tatárok nyílzápora eltakarta a védőktől a napot. Sokan meghaltak. Dmitro is megsebesült. A kutyafejűek végül levették a védők ellenállását. A kijeviek ezután megerősítették a Miasszonyunk Deszjatinna-templom környékének a védelmét. De a tatárok itt is utolérték őket. Nagy csata kerekedett közöttük. A védők a templomban kerestek maguknak végső menedéket, de annak boltozata nem bírta a hatalmas tömeget és összeomlott. A sebesült Dmitro vajdát Batu kán elé vezették. Életét meghagyták, hősiessége jutalmaként.”

Kijev ostroma. V. Satalin alkotása

Csoportban dolgozzatok! Vizsgáljátok meg V. Satalin alkotását Kijev ostromáról! A város védelmének melyik epizódját örökölte meg a képen a művész? Keressetek a krónikarészletben ide illő sorokat! Meséljétek el az egyik résztvevő nevében 1240 őszének, pontosabban Kijev ostromának történetét!

2. Milyen következményei voltak a tatárjárásnak Halicsra és Volinyra nézve?

1241 elején Batu hordái elindultak *Volodimir* és *Halics* felé. A többi mongol egység Kijev környékén maradt és tovább pusztította a vidék városait. A Vis-horodban, Bilhorodban, a Teteriv, Szlucs, Horiny és a Déli-Bug mentén végzett ásatások során feltárt leletek elkeseredett harcokról, véres ütközetekről mesélnek. Felégetett házak, romok, tömegsírok, fegyverek maradtak a tatárok után mindenütt. Hosszú és elkeseredett harc bontakozott ki Volodimirért. Az ellenség csak nagy nehézségek árán tudta elfoglalni a várost. Halics alá a tatár hordák egyesített erővel érkeztek. Háromnapos ostrom után sikerült megtörniük a ruszicsok ellenállását és bevonulni a városba.

1241-ben a mongolok elérték Rusz nyugati határát. A tatárok egy része Lengyelország felé indult. Batu fő erői azonban Magyarországot szemelték ki maguknak. 1242-ben Batu kán hirtelen befejezi nyugati hadjáratát és Bosznian, Szerbián, Bulgárián és a fekete-tengeri sztyeppéken keresztül visszaindult a Volga mentére. A visszavonulás ürügyéül Ögödej nagykan halála

szolgált. Batu azért indult haza, hogy részt vegyen a nagykán választáson. A valódi ok azonban nem ez volt. Batu kánnak a valóságban már nem maradt elég ereje ahhoz, hogy uralma alatt tartsa a meghódított kelet- és közép-európai országokat, csapatai kimerültek, meg a veszteségei is túl nagyok voltak.

Párban dolgozzatok! Vitassátok meg a következő történelmi tényt, és érvekkel támasszátok alá véleményeteket! Volt-e esélyük a ruszics fejedelmeknek a tatárokkal szemben? Soroljátok fel az az összes pro és kontra bizonyítékot! Melyek a legmeggyőzőbbek? Hogyan gondolkodnak erről a padtársaitok? Megváltozott-e a ti véleményetek az érvek súlya alatt?

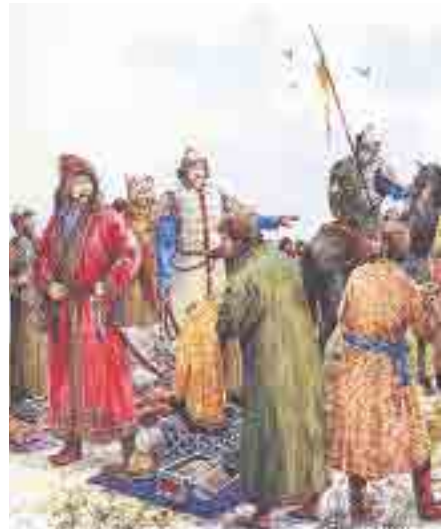
3. Mi a lényege, és milyen következményei voltak az Arany Horda igájának?

A Mongol Birodalmat négy részre (uluszra) osztották. Batu kán fennhatósága alá a legnyugatibb rész, **Dzsocsi ulusza** tartozott. A Fekete-tenger végeláthatatlan sztyeppén, Kelet-Európa, Közép-Ázsia és Nyugat-Szibéria területén jött létre az **Arany Horda**, fővárosa Száráj volt.

A délnyugati Rusz földjei nem tartoztak az Arany Hordához. Az itt élő népek nem kerültek közvetlenül mongol közigazgatás alá, hanem adót fizettek a kánoknak. A krónikák elbeszélése szerint a mongoloknak a vagyon és a megtermelt élelmiszer tizedrészét kellett odaadni. A legszörnyűbb adónem az „*emberi tized*” volt, amit azoktól követeltek, akik nem adóztak időben, ezért a szabadságukkal fizettek. Az adót a népen a **bászkák** hajtottak be, akik fegyveres csapatokkal járták a falvakat és városokat. Megerősített földvárakban állomásoztak. Bászkák-városkák-nak nevezték ezeket.

A legnagyobb pusztítást a mongolok Perejaszlav környékén végezték. Uralkodójuk halála után a Perejaszlavi Fejedelemség teljesen szétesett. Romokban hevert a Csernyihivi Fejedelemség is. A 13. század végén és a 14. század első felében két részfejedelemségre tagolódott. Mivel a kijevi trón üresen állt, ezért a vlagyimir-szuzdáli fejedelmek gyakorolták felette a hatalmat, akiket Szárájban, a Horda fővárosában neveztek ki. A kán engedélyező okiratot, úgynevezett **jarlikot** adományozott annak a fejedelemnek, akit a trónon kívánt látni. Kijevet azonban egyik uralkodó sem kereste fel. Először a mongolok fennhatóságát

A tatárjárás következtében a Kijevi Rusz megszűnt létezni.

Bászkákok. Sz. Ivanov festményének részlete. 1909

Csernyihivi Mihajlo az Arany Hordában. Festmény a 19. századból

mártírként kezdték tisztelni. Hamarosan szentté is avatták őket.

A mongol iga következményeiről szólva nem elég csak az 1239–1241-es évek pusztító hadjáratairól beszélni. A tatár kánok több száz éves uralma ahhoz vezetett, hogy az ukrán földek fejlődésükben jelentősen lemaradtak Nyugat-Európa államaihoz képest.

4. Miben nyilvánult meg a Halics-Volinyi Fejedelemség függése az Arany Hordától?

Mongol katona az elfoglalt városban. Rekonstrukció

Jaroszlav Vszevolodovics ismerte el **1243**-ban, amiért megkapta a Kijev és Vlagyimir feletti uralkodáshoz engedélyt adó jarlikot. A földig rombolt Kijevet elkerülte és a várost egy helytartóra bízta. Jaroszlavot „Kijev és Rusz föld élén” halála után fia, **Alekszandr** követte, akit a krónikák **Nyevszkijként** említenek. Ő sem uralkodott Kijevben. Később pedig már a Horda nem engedte, hogy Kijevnek erős uralkodója legyen.

A mongolok állandóan beavatkoztak a Rusz földi fejedelemségek ügyeibe. Gyakran kivégezték azokat a jelölteket, akik a Szárájba érkeztek jarlikért. **1246**-ban például Batu kán színe elé rendelték **Mihajlo Vszevolodovics csernyihivi fejedelmet**. Mivel a fejedelem nem volt hajlandó pogány isteneknek áldozni, ezért Fedor bojárral együtt kivégezték. Rusz földjén Mihajlo fejedelmet és Fedor bojárt ezután

Halics-Voliny távolabb helyezkedett el az Arany Hordától, ezért viszonylag jobb helyzetben volt, mint a többi Rusz földi fejedelemség. A Romanovicsok újjáépítették országukat, erődítményeket emeltek. Megpróbálták elejét venni egy újabb tatárjárásnak.

Ez nem tetszett Batu kánnak, ezért azt követelte Danilo Romanovicstól, hogy induljon az Arany Horda fővárosába. **1245 októberében Danilo útra kelt Batu főhadiszállása felé.** Útközben betért a kijevi Vidobicsi kolostorba, ahol elmondott egy imát szerencsés hazatéréseért. A krónikások értesülése szerint Danilo az Arany Hordában 25 napot töltött. A kán megerősítette őt a Halics-Volinyi Fejedelemség élén. Danilo ugyan elismerte maga felett az Arany Horda

fennhatóságát, de adót nem fizetett és egyetlen feladata az volt, hogy részt vegyen a tatár seregek hadjárataiban. Így Danilo Romanovics időt nyert, s hazatérve készülhetett a mongol hódítók elleni további harcra.

Töltsétek ki a *Tatárjárás és az Arany Horda igája az ukrán földeken* című táblázatot!

Fejedelemség	Esemény	Dátum	A mongoloktól való függés megnyilvánulása
--------------	---------	-------	---

Ellenőrizték tudásotokat!

- Állapítsátok meg a helyes időrendi sorrendet: • a Kalka menti csata • Kijev ostroma és lerobolása Batu által • a Halics-Volinyi Állam megalapítása Roman Msztyiszlavics által!
- Melyek voltak Batu hadjáratainak főbb irányai 1239–1242-ben?
- Magyarazzátok meg a következő fogalmakat: • *horda* • *Arany Horda igája* • *bászkák* • *jarlik* • *ulusz*!
- Válaszoljatok a kérdésekre! • Mik voltak Batu kán hadjáratának főbb eseményei Rusz területén? • Hogyan foglalták el a tatárok Kijevet? • Miben nyilvánult meg a Rusz földi fejedelemségek függősége az Arany Hordától?
- Annak, hogy a mongolok elfoglalták Ruszt elsősorban az volt az oka, hogy a kijevi nagyfejedelem szimbolikus hatalommal rendelkezett, a részfejedelmek pedig csak magukra gondoltak és nem vették figyelembe az összállami érdekeket. Rusz földnek nem volt egységes hadserege és a mongolok számbelileg is felülmúlták a ruszicsokat. A tatároknak modernebbek voltak a fegyvereik és a harcászathoz is jobban értettek. Véleményetek szerint, a felsoroltak közül melyik ok a leglényegesebb!

Milyen tények tanúskodnak arról, hogy Batu hadjárata végzetes kárt okozott Rusznak? Miben rejlik a Kijevi Rusz történelmi jelentősége?

§ 19. DANILO ROMANOVICS KÜLPOITIKÁJA A TÖRTÉNELMI FORRÁSOK ALAPJÁN 4. SZ. GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

KORONÁS FŐ
PÁPAI
SEGÍTSÉGGEL

1245 – Danilo Romanovics útja az Arany Hordába
1253 – Danilo Romanovicsot megkoronázzák

Játsszatok! **Szólán**c-játék: gyűjtsetek minél több olyan szót, amely Rusz földi tatárjárással kapcsolatos a 13. század 20-40-es éveiben. Az győz, akié a leghosszabb a szólán. A győztes alkosson elbeszélést az összegyűjtött szavakból!

1. Milyen részleteit ismerhetjük meg a történelmi forrásokból Danilo Romanovics arany hordai útjának?

«Batu követeket küldött Danilo és Vaszilko udvarába, akik ekkor Dorohuszk városában tartózkodtak. „Adjátok fel Halicsot!” – követelte a kán. Danilo nagyon elszomorodott, hisz még nem készült fel arra, hogy ellenszegüljön Batunak.

Megtanácskozta testvérével a teendőket, és elindult Batuhoz. Útközben betért Kijevben a Vidobicsi kolostorba és arra kérte az apátot és a szerzeteseket, hogy imádkozzanak érte. Ezután csónakba ült és átkelt a Dnyeperen. Perejaszlavban kötött ki.

Útja ezután Batu főhadiszállására vezetett a Volga partjára. Miután megérkezett az udvarba, Batu elé vezették. „Danilo, miért nem jöttél el hozzánk ilyen sokáig?” – Ezekkel a szavakkal fogadta a fejedelmet Batu. – „Örülünk neked, hogy itt vagy. Igyál hát velünk fekete tejet, kumiszt.” „Én még ilyet soha sem fogyasztottam – mondta a halics-volinyi fejedelem –, de ha úgy kívánod, megkóstolom.” „Mától kezdve te is tatár vagy, idd hát a mi italunkat” – felelte erre a legendás Dzsingisz kán unokája. Batu ezután borral kínálta, hogy igyon Danilo azt is.

Oh, nincs szörnyűbb a tatár megtiszteltetésnél! Lám Danilo valamikor egész Ruszt birtokolta Kijevvel, Volodimirrel és Haliccsal együtt, ma meg térden állva szolgának nevezi magát!

Húsz és öt napon keresztül élvezte a fejedelem a kán vendégszeretetét, majd hazaengedték. Batu megerősítette őt földjei élén. És hazaérkezett Danilo. Otthon Vaszilko és annak fiai várták. Egymás nyakába borultak és sokáig sírtak. A megaláztatás könnyei voltak ezek, de az öröm és megkönnyebbülés könnyei is, mivel egészségesen tért vissza a halál torkából.»

- Miért utazott Danilo Romanovics az Arany Hordába? • Megtehetette volna-e azt, hogy nem utazik el? • Készítsétek el Danilo útvonalát az Arany Hordába! • Hogyan találkozott Batuval?

- Danilo Romanovics jellemének mely vonásairól tanúskodik az, hogy rászánta magát erre az útra? • Értékeljétek útját külpolitikai jelentősége szempontjából!

Önálló munka. 1. sz. feladat. Véleményetek szerint, vajon miért fejezi be a krónikás tudósítását Danilo Romanovics eredményes és gyakorlatilag veszélytelen arany hordai útjáról a következő szavakkal: „Oh, nincs szörnyűbb a tatár megtiszteltetésnél!”

2. Mit mesélnek a történelmi források Danilo Romanovics és a magyar király találkozásáról?

«...Követeket küldött IV. Béla magyar király Danilóhoz, mondván „Vegye feleségül a te Lev fiad az én lányomat”. 1252-ben újabb követek érkeztek Halics-Volinyba, akik katonai segítséget kértek IV. Béla számára a németek elleni harchoz. Danilo csapatokat küldött a magyar uralkodó megsegítésére és találkozott is vele Pozsonyban (*ma Bratislava, Szlovákia fővárosa*). A király a fejedelmet a német követek társaságában fogadta. A németeket elkápráztatták Danilo kíséretének tatár fegyverei. Ruszics szokás szerint Halics-Voliny fejedelme a király mellett lovagolt gyönyörű paripáján, nyerge arannyal volt bevonva, mindenki csodálatára. Nyílveesszőit és szablyáit is arannyal meg más díszekkel ékesítették, palástja széles aransujtásokkal és csipkével volt hímez-

ve, zöld kecskebőr csizmája arannyal kivarrva... Sokan nézték, sokan megcsodálták, s a király így fordult hozzá: „Ezer ezüstöt sem sajnálnék megadni azért, hogy atyáid ruszics szokása szerint jöttél el hozzám.”»

- Danilo külpolitikai tevékenységének mely lépcsőiről van szó a krónikarészletben?
- Milyen megfontolásból segített Halics ura a magyar királynak?
- Hogyan jellemzi ez Danilo Romanovics külpolitikáját?
- Danilo jellemének mely vonásait ismerték meg a forrásműben?
- A mindennapi élet milyen megnyilvánulásairól szereztek tudomást a krónikarészletekből?

Danilo Romanovics. Z. Vaszi-
na műve. Rekonstrukció

- Nézzétek meg az illusztrációt! A krónika mely részleteit használta fel a művész a fejedelem alakjának rekonstrukciója során? Mit akart üzeni mongoltár fegyverzetével Danilo Romanovics az európai uralkodóknak? Miről tanúskodott ruszics szokás szerinti öltözete?

3. Hogyan meséli el a krónikás Danilo Romanovics megkoronázását?

«A pápa követei átadták Danilónak a koszorút, a koronát és a jogart, mondván: „Fogadd el tőlünk a koronázási jelvényeket.” Közben Opizo pápai követ megsúgta neki, hogy a koronázási jelvényekkel a pápa segítségét is elnyerte a pogányok (*mongolok*) elleni harchoz. Danilo nem akarta ezt. Anyja, Anna és a lengyel fejedelmek meg főurak beszéltek rá. Ígértek neki mindent, csak fogadja el Incétől a koronát.

És elfogadta Danilo a koronát az Istentől, az apostoli egyháztól, Szent Péter örökösétől, Ince pápától és minden érsektől meg püspöktől. A koronázásra Dorohicsin városában került sor, amikor Danilo a jatvjágok elleni háborúra készült fiával Levvel és Szomovit lengyel fejedelemmel.»

- Hogyan függ össze Danilo Romanovics megkoronázása a ruszicsok részvételével az európai országok keresztes hadjáratában a tatárok ellen?
- Miként viszonyul a krónikás ezekhez az eseményekhez? Miért?
- Véleményetek szerint miért nem került sor az európai államok keresztes hadjáratára a mongolok ellen?
- Milyen szerepet játszott Danilo Romanovics külpolitikájában az Arany Horda és a római pápa?

Hogyan befolyásolta a Halics-Volinyi Állam felvirágzását Danilo megkoronázása? Véleményetek szerint, azzal, hogy a római pápa koronát küldött Danilo Romanovicsnak, elismerte-e tekintélyét és aktív részvételét a nemzetközi politikában?

Önálló munka. 2. sz. feladat. A Halics-Volinyi krónika forrásrészletei alapján határozzátok meg Danilo Romanovics külpolitikájának fő irányait!

4

Önálló munka. 3. sz. feladat. Válasszátok ki az egyik krónikarészletet, és elemeztétek!

Értékeljétek az órán végzett munkátokat az alábbi követelmények alapján! Az 1–3. feladat megoldásáért 1–3 pont jár. Szintén 1-től 3 pontig értékelhető a párban végzett munka is (max. 12 pont).

Milyen események jellemzik legbeszédesebben a Halics-Volinyi Állam külpolitikáját? Próbáljátok megfogalmazni egy mondatban!

§ 20. A HALICS-VOLINYI ÁLLAM DANILO ROMANOVICS ÉS UTÓDAI IDEJÉN

A ROMANOVICSOK RUSZ FÖLDI KIRÁLYSÁGA

1238–1264 – Danilo Romanovics uralkodása

1245 – a jaroslavi csata. Danilo Romanovics csapatai megütköznek az egyesített magyar-lengyel hadsereggel

1301–1308 – I. Jurij Lvovics uralkodása

1325–1340 – II. Jurij Boleszlav uralkodása

1340 – III. Kázmér lengyel király hadjárata Lviv ellen

Játsszátok! **A végén csak egy maradhat**-játék: az első padsor tanulói gyors egymásutánban kérdéseket tesznek fel a második padsor tanulóinak *A Halics-Volinyi Állam Roman Msztyiszlavics és fiai idején* témakörből. Ha a felelet várat magára, vagy helytelen a válasz, a tanuló kiesik a játékból és a padtárs válaszol. Ugyanez érvényes a kérdezős jogára is. Az nyer, aki egyedül marad a játékban, mert a végén csak egy maradhat.

Tekintsétek meg ezeket a mai emlékműveket! Miért éppen ezekben a városokban állították fel őket? Milyen eszmét jelenítenek meg a fejedelem-király szobrai? Melyik szobor tetszik nektek jobban? Miért?

Danilo Romanovics szobra Halicsban és Lvivben

A 122. oldalon lévő térképen mutassátok meg Danilo Romanovics államát a tatárjárás előtt! Hasonlítsátok össze a Halics-Volinyi Állam területét a Kijevi Rusz területével annak virágkorában!

1. Miért vált híressé Danilo Romanovics király?

„Danilo király jóságos, bátor és bölcs fejedelem hírében állt. Sok várost és templomot épített, arannyal-ezüsttel ékesítve fel őket. Jó testvér is volt, hisz forrón szerette öccsét, Vaszilkót...” Ezekkel a szavakkal jellemzi a krónikás a fejedelem-király jellemét és tevékenységét. Danilo Romanovics a 13. század 20-as éveiben kezdett uralkodni Volinyban. Halics trónját 1238-ban szerezte meg, miután úrrá lett az apja, Roman halálát követő ellenségeskedésen. A belháborúból aktívan kivették részüket a halicsi bojárok is. Uralkodása idején egyszerre kellett szembenéznie a külső és belső ellenséggel. Keletről a mongolok veszélyeztették országa biztonságát, nyugatról pedig a litvánok, lengyelek és magyarok. Otthon az engedetlen bojárok okoztak állandó fejfájást neki, akik Halics trónján a csernyihivi *Rosztjiszlav Mihajlovicsot* és szövetségeseit szerették volna látni.

Az ő nevéhez kötik **Lviv**, valamint **Holm**, az új főváros (Nyugat-Voliny, ma Lengyelország területén van) alapítását. **Lviv** a nevét fiáról, Levről kapta. (A középkori Magyarországon Ilyvóként emlegették, latinul Leopolisnak, németesen meg Lembergnek nevezték – *a ford. megj.*)

Az elmúlt órákon már megismertétek Danilo Romanovics külpolitikai tevékenységét. Melyek voltak a fő irányai? A fejedelemnek ezekben az években meggyűlt a baja Rosztjiszlav csernyihivi fejedelemmel, aki titkon támogatta az ellene fenekedő halicsi bojárokat. **1245-ben a jaroslavi csatában** Danilo döntő vereséget mért a Rosztjiszlav által behívott magyar csapatokra. Ennek a győzelmének köszönhetően végérvényesen megtörte a bojárok ellenállását és megszilárdította hatalmát Halics trónján, illetve elvette a magyarok kedvét a Halics-Voliny ügyeibe való beavatkozástól. Sikeres hadjáratokat folytatott a litvánok és jatvjágok ellen. 1243-ban elfoglalta Lublint és a lublini földeket. A Babenbergeknél oldalán beavatkozott az osztrák koronáért folytatott harcba. Eljutott egészen Csehorszáig és Sziléziáig. Jól házasította ki a gyerekeit. Roman hitvese például II. Babenberg Figyes lánya volt, Gertrúd. Így került be a képbe az osztrák örökség. *Lev Danilovics* pedig IV. Béla lányát vette feleségül (akit Konstanciának hívtak. Férjének vad, féktelen természetétől a fiatal hercegnő sokat szenvedett. 1266-ban özvegyen maradván a sandrai zárdában apáca lett. Itt halt meg 1276. május 8-án. 1674-ben avatták boldoggá – *a ford. megj.*), *Svarno* meg a litván fejedelmi Mindaugas családba házasodott be. Lányát, Perejaszslavát Zemovit mazóviai fejedelemhez adta nőül.

Danilo Romanovics külpolitikájának egyik fontos iránya volt a mongol uralkodókhoz fűződő viszony. A halicsi fejedelem útjáról Batu főhadiszállására a múlt órán már részletesen beszéltetek, diplomáciai lépéseiről szintén.

*Lviv Danilo Romanovics idején.
Rekonstrukció*

Danilo Romanovics koronájának mai rekonstrukciója, amelyet az ékszerészek Danilo unokájának, I. Jurijnak a pecsétje alapján készítettek el. A pecséten a korona teljes alakos képe látható. A drágakövekkel és gyémántokkal díszített korona súlya eléri a három kilogrammot

Miután visszatért Batu udvarából, a fejedelem tárgyalásokat kezdett egy esetleges mongolelles szövetség létrehozásáról. Ezzel a céllal felvette a kapcsolatot Lengyelországgal, Magyarországgal és a Vlagyimir-Szuzdali Fejedelemséggel. Kedvezően fogadta a római pápának azt a javaslatát, hogy a ruszicsok vegyenek részt a mongolelles keresztes hadjáratban. A keresztes hadjáratból végül nem lett semmi az európai uralkodók részéről megnyilvánuló teljes érdektelenség miatt.

Danilo a későbbiekben szövetségesek nélkül folytatta tovább a harcot a mongolok ellen. A harci események 1254–1255-ben bontakoztak ki, amikor is *Kuremsza beglerbég* hadjáratot indított Dél-Voliny ellen, de csúfos vereséget szenvedett a fejedelemtől, illetve fiaitól, Levtól és Svarnotól. A krónikás ezt írja ezekről az eseményekről: „*Danilo többször megütközött Kuremszával, de sohasem ijedt meg tőle. A beglerbég egyáltalán nem árthatott neki.*” Ezután **Burundaj** támadta meg a Halics-Volinyi Államot. Danilo kénytelen volt leromboltatni Lviv, Volodimir és Luck erődítményeit. Csak Holm maradt épségben.

A 13. századtól kezdve a nyugati források a Halics-Volinyi Államot Rusz föld királyságának nevezik annak ellenére, hogy uralkodói nem használták ezt a titulust. A Halics-Volinyi Állam utolsó uralkodója II. Jurij 1339-ben az egyik okmányban *Rusz királyság fejedelmének* nevezi magát.

Fogalmazzatok néhány kérdést *A Halics-Volinyi Állam Danilo Romanovics idején* témakörben, majd hallgassátok meg egymás válaszait!

Elevenítsetek fel egy eseményt Danilo Romanovics életéből! Készítsetek vázlatot a *Danilo Romanovics király – Ukrajna-Rusz történelmének kiemelkedő alakja* című értekezéshez! A vázlat egyik pontját dolgozzátok ki, és ismertessétek az osztállyal!

2. Mi határozta meg Danilo Romanovics utódainak politikáját?

Danilo halála után királysága felbomlott. Öccse Vaszilko Romanovics hatalma Nyugat-Volinyra és annak fővárosára, Volodimirre korlátozódott. *Atya és uraságként* tisztelték alattvalói. Fia, **Volodimir** Északnyugat-Voliny fejedelmeként vált ismertté.

1. Lev Danilovics fejedelem. Luka Dolinszkij alkotása. A 18. század vége
2. Lev Danilovics palotája Lviiben. Rekonstrukció

Danilo fiai közül a legenergikusabbnak **Lev** bizonyult. Országához csatolta a lublini földeket és Munkácsot annak környékével. 1272-ben a fővárost Holmból Lvivbe költöztette.

Aktív diplomáciai kapcsolatokat ápolt Lengyelországgal, Csehországgal és a Teuton Lovagrenddel. Nem hanyagolhatta el a hordával kapcsolatos kötelezettségeit sem. Akarata ellenére részt vett a tatárok oldalán a Lengyelországba és Litvániába vezetett hadjáratokban.

A Halics-Volinyi Állam következő uralkodója Lev fia és Halicsi Danilo, illetve IV. Béla magyar király unokája, **I. Jurij Lvovics** (1301–1308) volt. Uralkodása idején a lengyelek ugyan elhódították tőle a lublini földeket, a magyarok meg Kárpátalját, de az országban nyugalom honolt, a gazdaság pedig gyors fejlődésen ment át. A krónikás azt írja róla, hogy „*bölcs és jóságos férfiú, az egyház pártolója, segítője, uralkodása idején Ruszban béke és bőség honolt*”. A fővárost Lvivből Volodimirba (ma – Volodimir-Volinszkij) helyezte át. Nagyapjához, Danilóhoz hasonlóan ő is viselte a *Rusz királya* és *Volodimir fejedeleme* címet.

1303-ban a konstantinápolyi pátriárka beleegyezésével megalapította a **halicsi pravoszláv metropóliát**. Egy újabb metropólia megalapítására azért volt szükség, mivel Makszim kijevi metropolita 1299-ben rezidenciáját a Kljazma menti Volodimirba tette át. Később a konstantinápolyi pátriárka egyesítette a kijevi és halicsi metropóliát. Az új metropolita Petro Ratenszkij lett, aki 1308-ban a Kljazma menti Volodimirban telepedett le. Röviddel később a kijevi metropólia központját Moszkvába helyezték.

I. Jurij Lvovics portréjának rekonstrukciója a pecsétje alapján

Nézzétek meg a 14. század első feléből származó pecsétlenyomatot! Miért ábrázolják rajta Danilo Romanovics utódját trónon ülve, palástban, koronával a fején, jogarral a jobb kezében? A pecséten a következő latin szöveg látható: „S. DOMINI GEORGI REGIS RUSIE” (Őfelsége Jurij, Rusz királya) és „S. DOMINI GEORGI DUCIS LADOMERIE” (Őfelsége Jurij, Volodimir fejedelme). Hasonlítsátok össze a feliratokat a pecséten látható uralkodó képével! Milyen következtetést lehet levonni?

I. Jurij Lvovics
pecsétje

3. Milyen volt az utolsó halics-volinyi uralkodók politikája?

I. Jurij trónját fiai, **Andrij** és **II. Lev** örökölték, akik 1308–1323 között uralkodtak és *Rusz fejedelmeinek* nevezték magukat. Legfőbb céljuknak az Arany Horda elleni háborút tekintették, ezért jó kapcsolatokra törekedtek a Teuton Lovagrenddel és Lengyelországgal. A mongolokkal harcolva veszítették életüket is. A lengyel király római pápához írt levelében 1323 májusában a „*tatórok elleni áttörhetetlen pajzsának*” nevezte őket. Mivel egyik fejedelemnek sem volt fiúgyermek, ezért 1323-ban a Romanovics-dinasztiának kihalt a fiú ága.

1325-ben a bojárok Andrij és Lev nővérének, Máriának a fiát, **II. Jurij Boleszlavot** hívták meg a trónra, akit „*Isten kegyelméből Rusz királyság földesuraként és fejedelmeként*”, illetve „*Kis Rusz Isten kegyelméből született fejedelmeként*” említenek a krónikák. II. Jurij Boleszlav 1325 és 1340 között uralkodott. Nagyapja, I. Jurij pecsétjét használta. Az új fejedelem szövetségre lépett a Teuton Lovagrenddel Lengyelország ellen. Tatór segítséggel 1337-ben megpróbálta visszahódítani a lublini földeket. Baráti kapcsolatokra törekedett Litvániával, feleségül vette Gedimínás fejedelem lányát. Boldognak uralkodását nem nevezhetjük, ugyanis 1340-ben merénylet áldozata lett, megmérgezték. A gyilkosságnak vallási oka volt. Boleszlavot kiskorától kezdve katolikusnak nevelték, ezért fejedelemsége idején „*túlságosan jó viszonyt ápolt a latinokkal és el akarta terjeszteni a katolikus hitet Rusz földjén*”.

A Teuton Lovagrend lovagja és egy számszerűjász. 12–13. század.
Rekonstrukció

A fejedelem halála után a bojárok **Ljubartot**, Gedimínás litván nagyfejedelem fiát hívták meg a trónra, aki Andrij Jurijovics lányának volt a férje. Hatalmát csak

Volinyra tudta kiterjeszteni. Halics csak névlegesen tartozott a fennhatósága alá. A halicsi földek valódi ura **Dmitro Degyko** bojár volt, aki Ljubart helytartójaként uralkodott itt 1340–1344 között. A Halics-Volinyi földek feletti uralkodásért folytatott harcba beavatkozott **III. Kázmér** lengyel király. Még 1340-ben megtámadta Lvivet, amikor tudomására jutott Jurij fejedelem halála. A Lengyelország, Magyarország és Litvánia között dúló évszázados harc a halics-volinyi területekért azzal végződött, hogy Halicsot Belzel és Holm-vidékével Lengyelország kaparintotta meg, Volinyt pedig Litvánia.

Mi a hasonló, és mi az eltérő Danilo Romanovics utódainak politikájában? Kit nevezhetünk Danilo politikai örökösének az utódok közül?

Csoportban dolgozzatok! Határozzátok meg a Halics-Volinyi Állam hanyatlásának legfőbb okát! A tudósok a következő okokat emelik ki: az államiségukat kiépítő nyugati és északi szomszédok támadásai, az Arany Horda szomszédsága és gyakori „látogatása” a fejedelemség területére, a Romanovicsok közötti belviszályok és a dinasztia kihalása, a bojárok befolyásának növekedése és a haza megvédésének képtelensége.

4. Milyen változásokra került sor Halics és Voliny társadalmi életében a 13. század második felében – a 14. század első felében?

A 13. század végén fokozatosan helyreállt a Halics-Volinyi Államban a bojárok befolyása.

Különösen nagy hatalommal a *halicsi bojárok* rendelkeztek, ugyanis Halicsban a bojári birtokok *örök-birtokok* voltak, míg Volinyban *szolgálati birtokok*. A halicsi bojárok ezért sokkal magabiztosabban, igazi gazdák módjára viselkedtek a szülőföldjükön. A bojárok körében tapasztalható gyakori villongások gyengítették a fejedelmi hatalmat. A Romanovicsoknak nem sikerült megbaboláznni őket, ezért a fővárost Halicsból Volodimirba helyezték át. Az előző órákon már tanultatok arról, hogyan viselkedtek a bojárok azokban az években, amikor az uralkodó dinasztianak magva szakadt. A 14. század közepétől kezdve a bojárok támogatták a lengyel és magyar királyok harcát a halics-volinyi korona birtoklásáért. Cserébe továbbra is megőrizhették előjogaikat.

A **bojár** kifejezés a forrásokban a következő formákban fordul elő: a *fejedelmi családhoz közel álló személy* vagy *hivatásos katona*.

A 13. század közepén Danilo Romanovics megreformálta a hadsereget. Létrehozta a **páncélosok** és az **íjászok egységét**, akik különböző taktikai feladatokat hajtottak végre. A nagyfejedelem druzsinnyikjai először öltöttek magukra páncélt, amit Nyugat-Európában már régen használtak. Az íjászoknak egyetlen fegyvere volt, a számszerjű.

Lev Danilovics druzsinnyikja a katonai reform után

A társadalom életében egyre nagyobb szerephez jutnak a városok. Mivel az Arany Horda viszonylag távol volt a fejedelemség határaitól, ezért a kereskedelem is kedvezőbb feltételek között fejlődhetett. Ez vonzóvá tette a tartományt a bevándorlók számára. A történelmi források szerint Lviv lakossága a 13. század utolsó negyedében és a 14. század első felében nagyon sokszínű volt. Éltek itt *ukránok, németek, örmények, zsidók, tatárok*. A bevándorlók magukkal hozták az új hazába szokásaikat, tudásukat, hitüket. Nekik köszönhetjük a magdeburgi jog (vagyis városi önkormányzat, a következő téma tanulmányozása során fogtok többet róla megtudni) elterjedését is és a céhek létrejöttét. Idővel a külföldiek meghatározó szerephez jutottak az ország életében.

Ellenőrizték tudásotokat!

- Helyezték az eseményeket időrendi sorrendbe: • III. Kázmér lengyel király hadjárata Lviv ellen, a Halics-Volinyi Állam földjeiért folytatott harc kezdete • I. Jurij Lvovics uralkodása • II. Jurij Boleszlav uralkodása!
- Válasszátok ki azokat a földrajzi megnevezéseket, amelyek Danilo Romanovics uralkodására vonatkoznak: • Holm • Arany Horda • Dorohicsin • Dorosztol • Halics • Magyarország • Lublin • Litvánia • Kazár Kaganátus • Bizánc • Lviv • Kijev • Khersonészosz!
- A felsorolt történelmi személyiségek közül kik gyakorolták a legnagyobb hatást a halicsi és volinyi földek fejlődésére a 14. század közepén: • Batu • Danilo Romanovics • Dmitro Degyko • Igor Szvjatoszlavics • III. Kázmér • Ljubart • Roman Msztyiszlavics!
- Válasszátok ki azon városok neveit, amelyek a Halics-Volinyi Állam fővárosai voltak: • Volodimir • Halics • Lviv • Przemysl • Szanok • Holm • Csernyihiv!
- Válaszoljatok a kérdésekre! • Miben különbözött a Halics-Volinyi Állam politikai élete Danilo Romanovics utódai idején az előző időkhez képest? • Hogyan próbálták megőrizni Danilo Romanovics utódai a Halics-Volinyi Állam hatalmát? • Milyen körülmények között kezdett uralkodni Volinyban Ljubart? Meddig terjedt a hatalma? Ki volt Dmitro Degyko? • Hogyan ért véget a Halics-Volinyi területekért folytatott harc Lengyelország, Magyarország és Litvánia között a 14. század 40–80-as éveiben? • Milyen változásokra került sor Halics és Voliny társadalmi életében a 13. század második felében és a 14. század első felében?
- Melyik fejedelemhez tudnátok hasonlítani Danilo Romanovicsot? Kihez hasonlított a jelleme? Bizonyítsátok be, hogy Danilo Romanovics bölcs politikus, bátor hadvezér és tehetséges diplomata volt!

Milyen szerepet játszott a Halics-Volinyi Állam az európai politikában? Volt-e alapjuk az ukrainai krónikáknak és az európai évkönyveknek Halics-Volinyt Rusz földi királyságának nevezni?

§ 21. AZ OKTATÁS, KRÓNIKAÍRÁS, ÉPÍTÉSZET ÉS KÉPZŐMŰVÉSZET FEJLŐDÉSE A HALICS-VOLINYI ÁLLAMBAN

„A KRÓNIKÁK – KŐBŐL FARAGOTT HAJÓK”

1157 – a halicsi Nagyboldogasszony-székesegyház (Uspenszkij) építése
1160 – a volodimiri Nagyboldogasszony-székesegyház (Uspenszkij) építése
1200 – a Szent Pantelejmon-templom Sevcsenkove községben Halics közelében

Játsszatok! **Barkochba**-játék: a műsorvezető egy történelmi személyiségre gondol. Az osztály kérdéseket fogalmaz meg ezzel a személlyel kapcsolatban, amire a válasz: *Igen, Nem* vagy *Részben* lehet. Ki kell találni a történelmi személyiség nevét. Maximum 5 kérdés hangozhat el néhány másodperc különbséggel.

Tekintsétek meg Mihály és Gábrriel arkangyalok teljes alakos ábrázolását Daljava (ma Lengyelország területe) község Szent Paraszkéva templomában! Az ikonok sajátossága az, hogy hőseit egész alakban ábrázolja (az alsó rész elveszett), ami nem jellemző a bizánci festészetre, bár a Kijevi Rusz művészete rokon vonásokat mutat vele.

• Milyen sajátosságai voltak a halics-volinyi ikonfestészetnek a 13. században és a 14. század első felében?

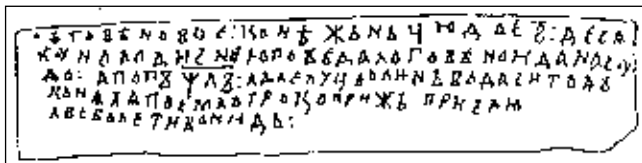

1. Hogyan fejlődött az oktatás és a krónikaírás a Halics-Volinyi Államban?

A Halics-Volinyi Fejedelemségben, hasonlóan a Kijevi Ruszhoz, az oktatás központjai a templomok és kolostorok voltak. Olvasni, írni, számolni tanultak itt a gyerekek. Elsajátították az ószláv írást és az egyházi énekeket is. A Volinyból származó Petro Ratenszkij metropolita életrajzából tudjuk, hogy szülei hétéves korában adták iskolába, hogy elsajátítsa a „*könyves tudományokat*”. Iskolák nyíltak a fejedelmi udvarokban is.

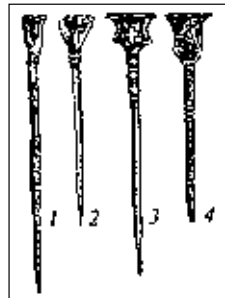

A bal oldali képen: nyírfakéregre írt okirat Zvenyihorodból. 1110–1137

A jobb oldali képen: viasztáblára véső íróeszközök a 12–13. századból. Belz (1,4), Zsidacsiv (2), Lviv (3)

A régészek által feltárt nyírfakéregre írt krónikák, a különféle bronzból és csontból készült íróeszközök arról tanúskodnak, hogy nemcsak az előkelőségek tudtak írni, hanem az egyszerű nép körében is sok volt a művelt írástudó. Zvenyihorodban és Bresztben nyírfakéregre írt értékes okiratok kerültek elő,

Halicsban, Lvivben, Zvenyihorodban, Przemyslben és Osztrohban pedig viasztáblára véső íróeszközök.

A Halics-Volinyi földeken sok kódex született. Jelentős könyvmásoló műhely működött Danilo király unokaöccse, **Volodimir Vaszilkovics** udvarában, amely fontos tudományos és oktatási központ is volt egyben. Volodimir Vaszilkovicsot könyves és filozófus fejedelemnek nevezték a **krónikások**, „akihez nem volt és nincs hasonló”. A fejedelem gazdag ajándékokkal, aranykötésű könyvekkel halmozta el volodimiri, breszti, belzi, kamjaneci templomait és sok más templomot is.

A Volinyi Fejedelemség határőrvárosának, Kamjanecnek a fellegrvára (ma Belorusszia). Itt található az az öregtorony, amely Volodimir Vaszilkovics utasítására épült

Olvassátok el a Halics-Volinyi krónika egyik részletét Volodimir Vaszilkovics fejedelemről! A fejedelem milyen jellemvonásai nyugtázták le a krónikást?

„A jámbor lelkületű Volodimir fejedelem magas növésű ember volt, széles vállú, szép arcú. Hosszú szőke göndör haját viselt és nyírta a szakállát. Világosan, egyszerűen beszélt, szavai közé fűzve a Szentírás gondolatát. A kortársai filozófusként tisztelték. Ügyes és bátor vadász hírében állt. Szelíd, békés, gyengéd, igazságos, igazmondó ember volt. Gyűlölte a gonosz-tetteket, az iszákosságot, maga sem fogyasztott alkoholt. Szerette embertársait, különösen a testvéreit. A kereszt imáadásánál mindig tiszta szívvel és bűnbánó lélekkel állt. Bőkezűen támogatta a kolostorokat, szerzeteseket, apátokat. Sok új kolostort építtetett. Egyformán atyja volt mindenkinek: szerzetesnek, apácának, szegénynek, elesettnek.”

• Emlékezzetek vissza, hogyan ábrázolta a krónikás Danilo Romanovicsot, mint hadvezért és diplomatát! Hasonlít-e Volodimir Vaszilkovics és Danilo Romanovics alakja? Elmondhatjuk-e azt, hogy a két fejedelem ideális uralkodó volt?

2. Hol, és mikor íródott a Halics-Volinyi krónika?

A Halics-Volinyi Állam legjelentősebb történelmi alkotása a **Halics-Volinyi krónika**. A többi kódextől eltérően itt nem találkozhatunk az események évenkénti felsorolásával. Ez az évkönyv a hadjáratokról és történe-sekről szóló rövid elbeszélések gyűjteménye. A krónika két részből áll. Az első rész *Danilo Romanovics* fejedelemségének történetét taglalja 1205 és a 13. század 50-es éveinek a vége között. A kódexből megismerhetjük Roman Msztyiszlavics árváinak keserű sorsát, Danilo Romanovics harcának történetét Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem és Jaroszlavna, Nagyeszű Jaroszlav lányának fiai ellen. Megtudhatjuk azt is, hogyan küzdött a fejedelem a halicsi bojárokkal, a lengyel és magyar urakkal atyja trónjának visszaszerzéséért. Danilót a krónikás „jó, bátor és bölcs fejedelmként” jellemzi, „*akinek a nagyságát Szvjatoszlav Igorovicséhoz és Szent Volodimiréhez lehet csak hasonlítani*”.

A krónikás az erkölcsi tanításokat sokszor a nép életéből vett legendákkal támasztja alá. Ilyen például az örömfőzetről szóló történet. Miután Volodimir Monomah legyőzte Otrók kánt, a kunok vezére elszakadt társaitól és a Kaukázusban telepedett le. Testvére, Szircsán egy dalnokot küldött hozzá, hogy az általa előadott énekek ne hagyják kihunyni benne a hazai sztyeppék iránti vágyat. A kunok keserű történetei azonban nem érintették meg a kán lelkét. Csak akkor sóhajtott fel keservesen, amikor megszagolta az örömfőzetet, ami az otthonára emlékeztette. „*Jobb otthon örömteát inni, mint idegenben dicsőségben élni*” – mondta.

A krónika második része Voliny történetével és annak fejedelmeivel foglalkozik a 13. század közepétől a végéig. A kutatók úgy tartják, hogy *Volodimir Vaszilkovics* udvarában íródott életének utolsó éveiben.

Miben hasonlít, és miben különbözik a *Halics-Volinyi krónika* a Kijevi Rusz krónikáitól?

3. Milyen sajátosságai vannak Halics-Voliny építészetének?

A halics-volinyi építészetnek volt egy sor sajátossága. Míg Volinyban elsősorban a Dnyeper menti építészeti szokások érvényesültek, addig Halicsban éreztette hatását a Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban terjedő *román stílus*.

A halicsi kőművesek előszeretettel alkalmazták a helyben bányászott mészkövet. A gondosan megformált mészkő blokkokat pedig a vékonyan felvitt mészkőhabarcsra helyezték. Ez az építészeti technika volt a román stílus egyik jellegzetessége.

Griffmadarat ábrázoló kerámialap a halicsi Nagyboldogasszony-székesegyház (Uzspenzkij) padlózatából

Építészetiük jellemző sajátossága volt még az épületek sokszínűsége és sokfélesége. A falakat griffmadarakat, mértani alakzatokat és növényi motívumokat ábrázoló domborművek ékesítették.

A halicsi földek építészete a 13. században élte a fénykorát a Romanovicsok idején. A székesfővárosokban ekkor kőből készült fejedelmi paloták, templomok, erődítmények épültek.

A korabeli építészet legkiemelkedőbb alkotása a 12. század közepén épült **halicsi Nagyboldogasszony-székesegyház (Uzspenzkij)**. A régészeknek az 1930-as években sikerült feltárni az alapjait. Valamivel kisebb volt, mint a Szent Szófia-székesegyház. A templomot oszlopcsarnok övezte, falait

pedig különböző domborművek díszítették. Grandiózus méreteivel méltán hirdette a Halicsi Fejedelemség nagyságát és uralkodójának, *Nagyeszű Jaroszlavnak* a bölcsességét. A feltárt talapzatban a régészek megtalálták a dicső fejedelem szarkofágját is.

A 13. század közepén meghatározó építészeti központtá nőtte ki magát Holm. Sajnos ebből az időből egyetlen műemlék sem maradt fenn napjainkig.

Halics egyetlen máig fennmaradt korabeli temploma a **Szent Pantelejmon-templom** Sevcsenkove községben Halics közelében. A templomot először világossárga kőből építették. Szép külsőt kölcsönzött az épületnek a gondosan kivitelezett kőművesmunka. A simára csiszolt falak mentesek voltak minden díszítéstől.

Voliny máig megmaradt építészeti emlékei közül a legrégebbi a **volodimiri Nagyboldogasszony-székesegyház (Uzspenzkij)**, amely Msztyiszlav Izjaszlavics idején épült. Keresztkupolás rendszerű építmény, hasonlatos Kijev és Csernyihiv templomaihoz a 12. századból. Mintájául a barlangkolostori Nagyboldogasszony-székesegyház szolgált, bár a falai keskenyebbek voltak és különböztek az arányok is.

1. A Szent Pantelejmon-templom Sevcsenkove községben Halics közelében. 1200 körül épült. A falain található graffitik arra engednek következtetni, hogy Roman Msztyiszlavics fejedelem megrendelésére készült

2. A Szent Pantelejmon-templomnak megmaradt a főbejárata (nyugati portálja). Kőfaragásai román stílusjegyeket hordoznak

A volodimiri Nagyboldogasszony-székesegyház (Uszpenszkij). Msztyiszlav Izjaszlavics fejedelem idején épült, aki akkor Voliny, később pedig, 1167-től (1168) Kijev nagyfejedelem volt. Roman Msztyiszlavics édesapja. A templomot 1160-ban szentelték fel. A 13. század 70–80-as éveiben Volodimir Vaszilkovics pártfogolta. Ott is van eltemetve.

A 13. századtól kezdve Nyugat-Volinyban kőből és téglából új erődítményeket, **öregtoronyokat** emeltek. A volinyi öregtoronyok építésével veszi kezdetét Halics-Volinyban a soktornyos erődítmények hagyománya, ami nyugat-európai irányzat volt. A máig fennmaradt holmi öregtorony (Sztovp községben található a mai Lengyelország területén) mészkőből épült, a kamjaneci (ma Belorusszia) pedig volinyi téglából.

Ezek az öregtoronyok általában őrtoronyok voltak, de ha kellett, nagy távolságokra el tudtak lőni a felső szintekről. A középső emeletet lakórészként használták. A **sztovpi öregtorony** ötödik emeletén pedig kápolna volt.

*1. A kamjaneci öregtorony. Volodimir Vaszilkovics idején épült
2. A sztovpi öregtorony a 13. század 40-es éveiből. Ebben az időben alapította meg Danilo Romanovics Holmot*

Olvassátok el a *Halics-Volinyi krónika* egyik részletét, és válaszoljatok a kérdésekre!

- A krónikás szavai közül melyek tanúskodnak arról, hogy Danilo Romanovics részt vett a székesegyház építésében? Miért törődött ennyire a templomok művészi díszítésével?

„Felépítette Danilo a szép és elegáns Aranyuszájú Szent János-székesegyházat. Az épületnek négy boltozata volt. Minden szögletében egy-egy boltívvel, melyet négy emberi fej tartott, ezek ismeretlen kőfaragó művei. Három ablakát római üveghomlokzatok díszítették. A bejárat és oltár között két egész kőből készült oszlop egy boltívet tartott kupolával, rajta arany színű csillagokkal. Padlózata rézből és tiszta ólomból készült és úgy fénylett, mint a tükör. Aranyozott mintázatát Avgyij mester készítette... A harangok egy részét a fejedelem Kijevből hozatta, a többi helyben öntötték...”

Miben hasonlít, és miben különbözik Halics és Voliny építészete más ukrán földek építészetétől a 12–13. században? Milyen tények tanúskodnak az európai stílus hatásáról?

4. Milyen képzőművészeti emlékek tették híressé a Halics-Volinyi Állam időszakát?

A hűbéri széttagoltság és tatárjárás idején a Rusz földi ikonfestészet fokozatosan szakít bizánci gyökereivel és a maga útját kezdi járni. Önálló ikonfestő iskolák alakulnak Kijev mellett Halicsban és Volinyban is.

Az *első ikonok* Ruszba Bizánctól érkeztek. A konstantinápolyi ikonfestészet csodálatos alkotása a **holmi Istenszülő Boldogasszony ikonja**, amely a 13. század 40-es éveiben került a Danilo Romanovics által alapított Holmba, és a 17. század óta emlegetik ezen a néven. Különben 2000 őszén bukkantak rá a tudósok Luckban (ma is ott látható). Nemcsak Ukrajna, hanem Európa legrégebb és legtökéletesebb ikonja is egyben.

A fejedelmi Ukrajna ikonfestészetének legjelentősebb alkotása a **dorohobuzsi Istenanya ikonja**. A 13. század utolsó harmadában készült Volinyban. Az ikonfestő mester jól ismerte az ikonfestészet modern módszereit és a bizánci hagyományokat is. Az ikonnak csak egy része maradt fenn Szűz Mária és Krisztus alakjával. Az eredeti festmény magassága 1,5 méter volt.

A dorohobuzsi ikonhoz hasonló szellemben született a 14. század első felében **Mihály és Gábrriel arkangyalok** teljes alakos ábrázolása *Daljava* (ma Lengyelország területe) *község Szent Paraszkéva templomában*. Az egészalakos ábrázolást ritkán alkalmazták a keleti keresztény festészetben. A tudósok a przemysli festőiskola alkotásának tartják.

A 13. századi halics-volinyi *miniatúrafestészet* legcsodálatosabb alkotásai a **Przemysli Püspöki Misekönyv** és az **Orsai evangélium** volt.

1. A holmi Istenszülő Boldogasszony ikonja
2. A dorohobuzsi Istenanya ikonja. A 20. század 80-as éveiben találtak rá Dorobuzs községben Riune vidékén a Mária Mennybemenetele-templomban
3. Aranyszájú Szent János. A Przemysli Püspöki Miskönyv miniatúrája. 1220–1225 között

Miben hasonlít, és miben különbözik Halics és Voliny festészete a korábbi korok festészetétől?

Csoportban dolgozzatok! Gondolkozzatok el azon, hogy beszélhetünk-e a Kijevi Rusz és Halics-Voliny versengéséről Bizánccal a politika és a kulturális élet terén!

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Helyezzétek az eseményeket időrendi sorrendbe: ● a Halics-Volinyi krónika létrejötte ● a Szent Szófia-székesegyház felépítése Kijevben ● a halicsi Nagyboldogasszony-székesegyház (Uspenszkij) felépítése!
2. Válasszátok ki azokat a műemlékeket, melyek Danilo Romanovics uralkodása idején épültek: ● Deszjatinna-templom Kijevben ● Aranyszájú Szent János-székesegyház Holmban ● Szent Pantelejmon-temploma Halicsban ● a Szent Mihály aranykupolás-székesegyház Kijevben ● a Halics-Volinyi krónika első része!
3. Melyik ikont tartják a fejedelmi Ukrajna ikonfestészete legjelentősebb alkotásának: ● vis-horodi Istenszülő Boldogasszony ikonja ● holmi Istenszülő Boldogasszony ikonja ● dorohobuzsi Istenanya ikonja?
4. Hol találhatóak a korszak legismertebb építészeti alkotásai?
5. Válaszoljatok a kérdésekre! ● Mi jellemezte a Halics-Volinyi Állam oktatását és krónikairását? ● Milyen sajátosságai vannak a Halics-Volinyi krónikának? ● Milyen építészeti és képzőművészeti műemlékek jöttek létre a Halics-Volinyi Államban? Melyek maradtak meg napjainkig? ● Miben különbözött a halicsi építészet más földek építészetétől Ruszban? Mivel magyarázható ez?
6. Miért volt az akkori művészek többsége egyházi személyiség? Magyarazzátok meg, milyen szerepet játszott az egyház a korabeli társadalomban!

Gondolkozzatok el a paragrafus jelképes címén! Van-e létjogosultsága ennek az elnevezésnek? Mik voltak a közös vonásai a Kijevi Rusz és Halics-Voliny oktatásának, krónikairásának, építészetének, képzőművészetének? Mi volt a közös és az eltérő bennük?

TÉMAZÁRÓ

4

DÁTUMOK ÉS ESEMÉNYEK

1. A Kalka menti csatáról szólva a krónikás megjegyzi, hogy „*Danilo pedig megsebesült a mellén, de fájdalmat nem érzett, mivel fiatal volt, bátor, tizen-nyolc éves és erős*”. Cáfoltátok meg a krónikás állítását, mivel ismeretes, hogy Danilo négyéves volt, amikor elvesztette az apját! A számítások elvégzése céljából szerkesszettek időtengelyt! Kik voltak Danilo Romanovics kortársai?

2. Milyen események köthetők az alábbi évszámokhoz a Halics-Volínyi Állam történetében: 1119, 1223, 1238, 1241, 1253, 1340, 1349?

FOGALMAK ÉS SZAKKIFEJEZÉSEK

3. Az alábbi fogalmak közül melyek jellemzik a tatárjárást: • *bászkákok* • *Arany Horda igája* • *mozaik* • *kolostor* • *horda* • *ulusz* • *freskó* • *kereszténység* • *jarlik*? Választásotokat indokoltátok meg!

OKOK, LÉNYEG, KÖVETKEZMÉNYEK

4. Nézzétek meg az illusztrációkat! A korszak milyen eseményeit ábrázolják? Mi előzte meg ezeket az eseményeket? Képzeljétek el, hogy egy internetes portál szerkesztői vagytok, és az *Ukrajna története a 13. században* oldalon ezekhez a képekhez kell magyarázatot írnotok. Milyen történelmi forrásműveket fogtok felhasználni hozzájuk? Képzeljétek el, hogy egy kiállításon vagytok, ahol nektek kell bemutatni kisiskolások számára az alábbi műemlékeket. A Kijevi Rusz történetének milyen eseményeivel kapcsolatosak? Készítsetek rövid elbeszélést a képen látható eseményekről és személyiségekről!

TÖRTÉNELMI MŰEMLÉKEK

5. A Halics-Volinyi Állam alábbi műemlékei alapján határozzátok meg Ukrajna kultúrájának vívmányait ebben a korban!

TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK

6. Töltsétek ki a *Halics-Volinyi Állam uralkodói* táblázatot!

A fejedelem neve	Életrajzi adatai	A fejedelmi hatalom megerősítése érdekében tett lépései	Kapcsolata szomszédaival	Uralkodásának eredményei

7. Készítsetek rövid értekezést Danilo Romanovicsról a következő vázlat alapján! 1. Mikor élt, mikor, milyen körülmények között tett szert a legnagyobb hatalomra? 2. Milyen volt a jelleme, mi hatott a leginkább annak kialakulására? 3. Mi a véleményetek erről a történelmi személyiségről (milyen tetteit csodáljátok, és melyeket nem, hogyan viszonyultok azon módszereihez, melyekkel a céljait próbálta elérni)?

TÖRTÉNELMI TÉRKÉP

8. Oldjátok meg az alábbi feladatokat a térképvázlatok segítségével!

- Milyen számmal vannak azon fejedelemségek jelölve, amelyeket Roman Msztyiszlavics egyesített 1199-ben? (1. térképvázlat)
- Egészítsétek ki az állításokat: *A Halics-Volinyi Állam a 14. század első felében térképvázlat segítségével azt lehet meghatározni/megnevezni, megmagyarázni, hogy...!* (2. térképvázlat)
- Mikor volt a térképvázlaton ábrázolt tatárjárás Rusz területén? (3. térképvázlat)

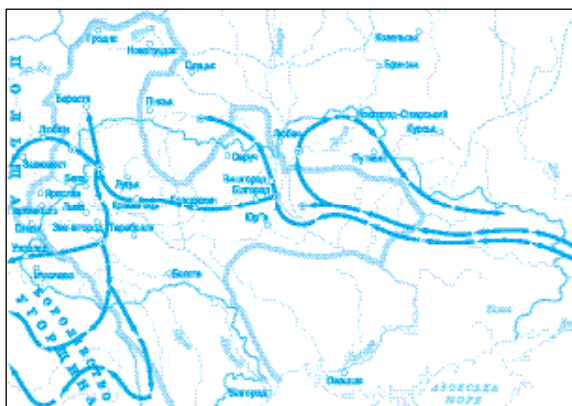
1. térképvázlat

2. térképvázlat

3. térképvázlat

4. térképvázlat

TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

9. Kiről van szó a forrásmű-részletben?

A. „Egész Rusz föld uralkodója volt ő. Méltó követője dicső elődjének, Monomahnak. Bátor oroszlánként támadt a pogányokra és átrepült területükön, mint a sas. Bősz bölény módjára harcolt ellenük.”

B. „Bátran harcolt a tatárok ellen. Jóságos és bölcs fejedelem hírében állt. Sok várost és templomot épített, arannyal, ezüsttel ékesítve fel őket. Jó testvér is volt, hisz forrón szerette öccsét, Vaszilkot...”

C. „A jámbor lelkületű fejedelem magas növésű ember volt, széles vállú, szép arcú. Hosszú szőke göndör haját viselt és nyírta a szakállát. Világosan, egyszerűen beszélt, szavai közé fűzve a Szentírás gondolatát. A kortársai filozófusként tisztelték. Bőkezűen támogatta a kolostorokat, szerzeteseket, apátokat. Sok új kolostort építtetett.”

D. „... túlságosan jó viszonyt ápolt a latinokkal, és el akarta terjeszteni a katolikus hitet Rusz földjén...”

10. Nevezzétek meg azokat az eseményeket, amelyekről a krónikás tudósít! Kommentáljátok az elhangzottakat!

A. „Román nagyfejedelem halálát követően nagy zűrzavar vette kezdetét Rusz földjén. Árván maradt két fia: a négyéves Danilo és a kétéves Vaszilko.”

B. „És akkor megérkezett Anna nagyhercegnő, hogy találkozzon fiával, Danilóval. A volodimiri és halicsi bojárok meg a magyar vajdák felültették a kisfiút az Istenszüdő templomában atyja Roman nagyfejedelem trónjára. Endre magyar király tehát nem feledte el azokat az érzéseket, melyeket fivére, Roman nagyfejedelem iránt érzett. Danilo pedig olyan kicsi volt, hogy még az anyját sem ismerte meg.”

C. „A Kalka folyó partján néztek egymással farkasszemet a tatárok meg a Rusz földi és kun seregek. Msztyiszlav Msztyiszlavics halicsi fejedelem ekkor azt tanácsolta Danilónak, hogy keljenek át a folyón és támadják meg a kutya-fejűeket. A másik két Msztyiszlavnak, Romanovicznak és Szujatoszlavicsnak azonban nem szólt, mert olyan nagy volt szívében az irigység. Azok, mivel nem tudtak semmit, a táborukban maradtak.”

D. „Abban az esztendőben óriási erővel érkezett Batu kán Kijev alá. Körülzárta a várost és a Dnyeper partja feketévé vált az óriási tömegtől. Az ember még a saját szavát sem értette a lovak nyerítésétől, a tevék bögésétől...”

E. „Batu a Lengyel-kapunál faltörő kosokkal ostromolta a városfalakat, míg rést nem ütött rajtuk. A kijeviek nem adták meg magukat és a romokon is tovább harcoltak. Törtek a lándzsák, szikráztak a pajzsok, a tatárok nyílzápora eltakarta a védőktől a napot. Sokan meghaltak. Dmitro is megsebesült.”

F. „Oh, nincs szörnyűbb a tatár megtiszteltetésnél! Lám Danilo valamikor egész Ruszt birtokolta Kijevvel, Volodimirrel és Haliccsal együtt, ma meg térden állva szolgának nevezi magát!”

1-12. Készítsetek a tatárjárás egyik eseményéről rövid értekezést egy mongol vagy Rusz földi krónikás nevében! Javasolt témák: *Kijev elfoglalása, Danilo Romanovics látogatása az Arany Hordába.*

5

5. fejezet

AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT

(a 14. század második fele – a 15. század)

1

A Halics-Volinyi Fejedelemség megszűnése után új korszak vette kezdetét az ukrán földek történetében, amelyet néha litván-lengyel időszaknak is neveznek. A Litván Nagyfejedelemség uralma alá került az ukrán területek többsége: Kijev vidéke, Voliny, Kelet-Pogyillja, Csernyihiv-Sziverscsina.

2

Lengyelország kiterjesztette hatalmát Halicsra, Holmscsinára, Belz környékére (1387-től) valamint Nyugat-Pogyilljára (1430-tól).

Bukovina a 14. század közepétől Moldvához, a kárpátaljai vármegyék pedig a 13. századtól Magyarországhoz tartoztak.

3

4

§ 22. AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG ÉS A LENGYEL KIRÁLYSÁG URALMA ALATT

„A RÉGIT NEM BÁNTJUK, ÚJAT NEM TEREMTÜNK”

1362 – Kijevcsina, Csernyihiv-Sziverscsina és Pogyillja a Litván Nagyfejedelemség kötelékébe kerül

1363–1394 –Volodimir Algirdas uralkodása Kijevben

1385 – krewói unió

1387 – Halicsot végleg bekebelezi a Lengyel Királyság

1470 – a Kijevi részfejedelemség megszűnése és átalakítása a Litván Nagyfejedelemség egyik vajdaságává (1471-től)

Játsszatok! **Logikai lánc**-játék: alkossatok csapatokat (csoportokat)! Az egyik csapat tagjai az előző fejezetből megismert tények, új fogalmak, történelmi személyiségek és emlékművek közül elevenítsenek fel néhányat. Gondoljanak ki három szót vagy szókapcsolatot és egyesítsék őket egy logikai sorba. A másik csapat feladata meghatározni a szavak és szókapcsolatok között lévő összefüggést. Az a csapat győz, amelyik három perc leforgása alatt a legtöbb logikai láncot tudja kitalálni, a legtöbb helyes feleletet adja.

Nézzétek meg a képen látható lucki várat, amely a litván korszakot jelképezi! Miben különbözik ez az erőd a Kijevi Rusz időszakának erődítményeitől? Milyen új építészeti részletek hívják fel magukra a figyelmet?

A 14. század második felében az ukrán földek nagyobb része a Litván Nagyfejedelemség kötelékébe került. Halics a Lengyel Királyság része lett. A történészek ezt a kort **litván-lengyel időszak**nak nevezik.

AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT

Az ukrán földek a Litván Nagyfejedelemség és más államok uralma alatt (a 14. század második fele – a 15. század)

Hasonlítsátok össze a térképen az ukránok által lakott területek határait a mai Ukrajna határaival! Határozzátok meg, milyen ukrán földek tartoztak a Litván Nagyfejedelemséghez a 14. század végén! Milyen államokkal volt határos a Litván Nagyfejedelemség nyugaton, északon és délen? Milyen országok kötelékébe tartozott Halics, Nyugat-Voliny, Nyugat-Pogyillja, Bukovina és Kárpátalja? Milyen közigazgatási egységek jöttek létre Halics és Nyugat-Pogyillja területén? Mikor történt ez?

1. Mikor, és hogyan került Kijevcsina, Csernyihiv-Sziverscsina és Pogyillja a Litván Állam kötelékébe?

1349-ben fellángolt a harc a Halics-Volinyi Fejedelemségért. III. Kázmér lengyel uralkodó unokaöccse, Nagy Lajos magyar király segítségével elfoglalta Luck kivételével az összes halicsi várost Voliny egy részével, majd a Lengyel Királysághoz csatolta ezeket a területeket. 1370-ben Kázmér meghalt. Az új lengyel király Anjou (Nagy) Lajos magyar uralkodó lett. A halicsi, belzi és a holmi területek 1377-ben egy 1350-ben megkötött megállapodás ellenére magyar fennhatóság alá kerültek, Voliny pedig Ljubart birtokában maradt. Az újonnan elfoglalt területek élére először magyar helytartót állítottak, majd a hatalom a magyar király rokonának, **Ulászló** sziléziai hercegnek a birtokába került, aki saját pénzt veretett „*Ruszin föld örökös földesurának és egyed-uralkodójának*” nevezve magát. A halicsi területek birtoklásáért a háború Lengyelország, Litvánia és Magyarország között 1377-ig tartott, és azzal végződött, hogy Halics a belzi és holmi földekkel magyar kézre került. 1387-ben Hedvig lengyel királynő, Nagy Lajos lánya, végleg kiűzte innen a magyarokat. Ezután Halics teljesen Lengyelország része lett.

A Lengyelországhoz tartozó ukrán földeken 1434-ben létrejött a Ruszin vajdaság Lviv központtal, 1462-ben a Belzi vajdaság Belz központtal, 1434-ben Nyugat-Pogyilljában a Pogyilljai vajdaság Kamjanec székhellyel.

Míg Halics és Voliny részleges birtoklásáért állandó harc folyt a litván fejedelmek, lengyel és magyar királyok között, addig a többi ukrán földet a litvánok viszonylag könnyen elfoglalták. A legtöbb ukránok által lakott terület **Gediminas fia, Algirdas** fejedelemsége idején került a Litván Nagyfejedelemség kötelékébe. Először *Voliny* vált litván birtokká, úgy hogy II. Jurij Boleszlav halála után Gediminas fia, Ljubart tulajdona lett. A **14. század 60-as éveire** már *Kijevcsina Perejaszlav vidékével, Csernyihiv-Sziverscsina és Kelet-Pogyillja* is Vilno (ma Vilnius, Litvánia fővárosa) ellenőrzése alá tartozott. A ruszin-ukrán földek meghódítása békés úton, mindkét fél számára előnyös feltételek mellett zajlott. A litván nagyfejedelem védelmet ígért a ruszinoknak, amiért pedig feltétlen engedelmességet várt. Több korabeli forrás a litván fejedelmi dinasztia hatalmának megszilárdulását a litván-ukrán csapatok és tatárok közötti csatával hozzák kapcsolatba **Szinyi Vodinál** 1362-ben (ma ez a Szinyuha folyó, a Déli-Bug baloldali mellékága). Ezek a területek

Algirdas portréja Alessandro Guagnini Az európai Szármátia krónikája című könyvéből. 1578

egy ideig még azután is adót fizettek az Arany Hordának, hogy Litvániához kerültek.

Dél-nyugati Rusz területeinek a megszerzése következtében a Litván Fejedelemség Európa egyik legnagyobb államává vált. A 14. században több részfejedelemség *föderációját* alkotta. Köztük volt a *Kijevi, Novgorod-Sziverszkiji, Volinyi, Pogyilljai* is. Mindegyik élén részfejedelem állt a litván **Gediminas-dinasztiából**. A Kijevi részfejedelemségben Algirdas fia, Volodimir uralkodott, a Novgorod-Sziverszkijiben öccse Koribut-Dmitro, Pogyillját pedig Algirdas fivérének, Koriatnak a gyerekei (Jurij, Olekszandr, Konstantin, Borisz és Tódor, vagyis a Koriatovics fiúk – *a ford. megj.*) igazgatták. Voliny élén Ljubart állt, majd annak halála után fia Fegyir. Az új uralkodók nagyon hamar a litván dinasztia ukrán fejedelmeivé váltak. Saját részfejedelemségeik korlátlan urai voltak. Függségük a litván nagyfejedelemtől abban nyilvánult meg, hogy adót fizettek neki, elismerték felsőbbbségét és részt vettek katonai hadjárataiban.

A korabeli Litván Államot **Litván Nagyfejedelemségnek** nevezték, bár **Litván-Ruszin Állam** néven is számon tartották jelentős ukrán és belorusz területei miatt (abban az időben az ukránok és beloruszok *ruszinoknak* nevezték magukat).

Fogalmazzatok meg néhány kérdést *Az ukrán földek a Litván Nagyfejedelemség és más államok uralma alatt (a 14. század második fele – a 15. század)* történelmi térképhez!

2. Milyen sajátosságai voltak az ukrán földek társadalmi-politikai fejlődésének a Litván Nagyfejedelemség keretei között?

A ruszin földek helyzete a Litván Nagyfejedelemség keretei között nagyon sajátos volt. Az ukránok és beloruszok alkották ugyanis az ország népességének 90%-át. A helyi lakosságtól vették át a litvánok a harcművészet és erődítmény-rendszerek kialakításának főbb szabályait. Nekik köszönhették az alapvető gazdálkodási alapismereteket is. Sok előkelő litván vette fel a *pravoszláv (bizánci) kereszténységet*, amit eleinte *ruszin hitnek* neveztek. A ruszin nyelv volt a nagyfejedelmi udvar és kancellária hivatalos nyelve. A két fejedelmi Gediminas- és Rjurikovics-dinasztia rokonságban állt egymással. A helyi ruszinok elfogadták az új hatalmat és nem idegenkedtek tőle. A 14. században tehát joggal beszélhetünk *Litván-Ruszin Államról*.

A ruszin előkelőségek helyzetének leglényegesebb sajátossága az volt, hogy a litvánok engedélyezték számukra fontos állami tisztségek betöltését. A fejedelmek és bojárok a litván nagyfejedelem szolgálatában álltak, amiért örökbirtokot kaptak. A litvánok belpolitikájukban azt az elvet követték, hogy *„a régít nem bántjuk, újat*

A Litván Nagyfejedelemség címere. 1435

nem teremtünk”. A 14. század végéig fennmaradtak a kisebb és nagyobb ukrán részfejedelemségek, amelyek a Kijevi Ruszban kialakult államiságnak a továbbvivői voltak. Ez a gyakorlat akkor változott meg, amikor a litván kormány módosította politikai orientációját és **unióra** (szövetségre) lépett Lengyelországgal.

Algirdas fia, Volodimir pénzérméi

A Kijevi Rusz hagyományainak továbbélését jelentette Algirdas utódainak uralkodása Kijevben. **1363**-ban Kijev fejedelme **Algirdas fia, Volodimir** lett. Pravoszláv vallású volt, ruszin szokások szellemében nevelkedett és élt. Jó kapcsolatokat ápolt a helyi bojárokkal. Több hadjáratot vezetett a délen élő nomádok ellen. A Fekete- és Azovi-tenger partvidékéig szorította őket vissza. Jó gazdaként viselkedett. Újjáépítette Kijev vidékét a tatárjárás után. Saját pénzt veretett. Önálló politikát folytatott, amiért szerették a ruszinok és *Isten kegyelméből kijevi fejedelemként* emlegették.

Az eddig megismert fejedelmek nevei alapján állítsátok össze a Gediminas-dinasztia családfáját! Ki gyakorolta közülük a legnagyobb hatást az ukrán fejedelemségekre?

3. Mi a lényege a krewói uniónak? Hogyan alakult a halicsi és volinyi földek sorsa az unió megkötése után?

Az ukrán földek helyzete **Algirdas fia, Jagelló** (Jogaila) trónra lépése után kezdett megváltozni. A lengyel mágnások felajánlották neki, hogy vegye nőül királynőjüket, Hedviget (Nagy Lajos királyunk lányát – *a ford. megj.*) és foglalja el országuk trónját: „*Követeket küldtek a polákok (ljjáhok) Krakkóból, hogy keresztelkedjek meg a római (vagyis katolikus) hit szerint, majd vegyem feleségül Hedvig királynőt, és legyek egész Polákföld királya Krakkóban.*” A két népnek ebben az időben közös ellensége volt, a Teuton Lovagrend, amely ellenőrzése alatt tartotta a Balti-tenger partvidékét. Jagelló ezért elfogadta Krakkó javaslatát és **1385**-ben Krewóban szövetségre lépett Lengyelországgal, ami **krewói unió** néven került be a történelembe. A szerződés értelmében Jagelló nagyfejedelem népével együtt áttért a keresztény hitre. Feleségül vette Hedviget, és egyesítette országát Lengyelországgal.

1386 februárjában Jagelló megkeresztelkedett a katolikus hit szerint, és nőül vette Hedviget. A keresztségben felvette az Ulászló nevet. Nem sokkal később Litvánia is áttért a keresztény hitre. A litván nemesek pedig egyenlőkké váltak jogaikban a lengyelekkel. (Ezzel létrejött a **Jagelló-ház**, amely 1572. július 7-ig uralta a lengyel trónt – *a ford. megj.*) Azt az álmát azonban, hogy „*A lengyel és litván földek minden időkre a lengyel koronához tartoznak ezután*” Jagelló nem tudta beteljesíteni, mivel szembe találta magát **Vitolddal**, nagybátyja **Kęstutis** fiával, a litván állami újjászületés elkötelezett hívével. **1392-**

Jagelló-Ulászló pecsétje

5

AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT

1. A Trakai-i vár – a litván nagyfejedelmek székhelye. Építése a 14. században kezdődött Kęstutis fejedelemsége idején

2. Vitold portréja Alessandro Guagnini Az európai Szármátia krónikája című könyvéből

ben megkötötte vele az **osztrovi egyezményt**, melynek értelmében Vitold örökös litván nagyfejedelem lett és visszakapta atyja birtokait a Trakai Fejedelemséggel együtt.

Vitold idején, 1392–1430 között több litván fejedelem elvesztette Rusz-Ukrajnában lévő birtokát, akik korábban kiskirályokként viselkedtek részfejedelemségeikben. Függségük a litván nagyfejedelemtől abban nyilvánult meg, hogy adót fizettek neki, elismerték felsőbbségét és részt vettek katonai hadjárataiban. A nagyfejedelemet nyugtalanították ezek a részfejedelemségek, mivel hatalmának ellenségeit látta bennük. Elhatározta, hogy megszünteti őket, fejedelmeiket rangban a bojárokkal teszi egyenlővé. 1393–1395-ben Vitold

1. Vitold. J. Matejko Grünwaldi csata c. festményének részlete

2. Jonas Mackevičius Nagy Vitold az uralkodók lucky gyűlésén c. festménye. 1935 1429 januárjában került sor az európai uralkodók Luxemburgi Zsigmond német-római császár, Jagelló lengyel király, a dán király, a moszkvai nagyfejedelem és a pápa követének lucky gyűlésére. Lucky vára ekkor Vitold litván nagyfejedelem birtoka volt. A gyűlésen határoztak Vitold megkoronázásáról, de a korona útközben elveszett. A litván nagyfejedelem pedig 1430-ban hirtelen meghalt.

megfosztotta hatalmától Dmitro-Koribut novgorod-sziverszkiji, Koriatovics Tódor pogyilljai és Algirdas fia, Volodimir kijevi részfejedelmeket.

1387-ben Halics Lengyelország része lett Rusz királysága (Regnum Russiae) néven. Területén 1434-ben megalakult a Ruszin vajdaság Lviv központtal, Nyugat-Pogyilljában pedig a Pogyilljai vajdaság. Fővárosa Kamjanyec volt. 1462-ben létrejött a Belzi vajdaság Belz központtal.

A tankönyv anyagának felhasználásával állapítsátok meg, miről van szó a krónika-részletben: „Algirdas hadjáratba indult a Vadmezőre a tatárok ellen. Vele tartottak unokaöccsei is, a Koriat fiúk. Amikor a Szinyi Vodi partjára értek, egy hatalmas tatársereget pillantottak meg. A pogány horda három alegségből állt, három-három fejedelemmel az élen...” „A lengyelek összehívták a széjmet, ahol úgy határoztak, hogy abban az esetben, ha Jagelló litván nagyfejedelem megkeresztelkedik a katolikus hit szerint és feleségül veszi királynőjüket, Hedviget, akkor Lengyelország uralkodójává választják...”

4. Milyen események határozták meg az ukrán földek helyzetét a Litván Nagyfejedelemség keretei között a 15. század 30–70-es éveiben?

1430-ban meghalt Vitold és nagyfejedelemmé Algirdas fiát, Švitrigailát kiáltották ki. Az új uralkodó célja a lengyel-litván unió felszámolása volt, illetve a Litván Nagyfejedelemség függetlenségének a helyreállítása. A lengyeleknek ez nem tetszett, harcot kezdtek ellene. Mivel Švitrigaila elsősorban a ruszin és belorusz előkelőségekre támaszkodott, ezért a litvánok is szembe fordultak vele. 1432-ben lengyel támogatással letaszították őt a trónjáról és Vitold öccsét, Zsigmondot választották litván nagyfejedelemmé. Ez az esemény felháborította a ruszin, belorusz bojárokat és fejedelmeket, akik felkelést robbantottak ki, majd „Švitrigailát a Ruszin Nagyfejedelemség trónjára emelték“.

A lengyel-litván előkelőségek nem nyugodtak bele a ruszin földek elvesztésébe és fegyveres harcot indítottak Švitrigaila ellen. 1435-ben a népek ütközetének is nevezett vilkomiri csatában az egyesített litván-lengyel csapatok vereséget mértek a Švitrigaila vezette ruszin-belorusz hadseregre. A hadiszerecnse elpártolt a ruszin-belorusz szabadságharcosoktól, akik csúfos vereséget szenvedtek. 42 ruszin fejedelem fogságba került, 13 pedig életét vesztette. A kedélyek megnyugtatósa érdekében a litván előkelőségek helyreállították a Kijevi és Volinyi részfejedelemségeket. A kijevi részfejedelem Olelko (Olekszandr), a Vitold által elűzött Volodimir fia lett, a volinyi pedig Švitrigaila. A ruszin részfejedelemségek megerősödését nem nézték jó szemmel a litvánok, ezért fel is számolták őket: a Volinyi részfejedelemséget Švitrigaila halála után 1452-ben, a Kijevit pedig 1471-ben Szemen Olelkovics halála után. A lengyel király ekkor Martin

Švitrigaila portréja Alessandro Guagnini Az európai Szármátia krónikája című könyvéből

AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT

Olelko Volodimirovics

Gasztold vajdát nevezte ki Kijev élére, így a részfejedelemség a Litván Állam vajdaságává alakult át.

Olvassátok el a krónikarészletet! Hogyan fogadták a kijeviek Martin Gasztold vajdává való kinevezését? Vajon mi volt az oka a vajda elutasításának? Hogyan ért véget a szembenállás?

„Mehalt Szemen Olelkovics kijevi fejedelem és Kázmér lengyel király nem a fiát ültette Kijev trónjára, hanem egy Litvániából származó polák vajdát, Martin Gasztoldot. Ezt azért tette, mert így akarta megszüntetni a Kijevi Fejedelemséget. A kijevieket elsősorban nem az háborította fel, hogy Gasztold nem fejedelem, hanem az, hogy polák. Később engedtek az erőszaknak és beleegyeztek a kinevezésbe.“

Istenanya Antonij és Feodoszj Pecserszkijekkel. Szárnyas oltárkép a 15. századból a Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyházából a székesegyház újjáépítésének dátumával Szemen Olelkovics által

Mutassátok meg a 156. oldalon lévő térképen a Litván Nagyfejedelemség azon területeit, amelyek elismerték Algirdas fia, Švitrigaila hatalmát és a Ruszin Nagyfejedelemség részévé váltak 1432–1435-ben! A Litván Nagyfejedelemség mely részfejedelemségei voltak a 14. század végén a mai Ukrajna területén, és melyek a 15. század közepén? Milyen tartományokra terjedt ki az Olelkovicsok hatalma a 15. század közepén? Milyen ukrán földek voltak a Lengyel Királyság és a Litván Nagyfejedelemség fennhatósága alatt a 15. század végén?

Több történész úgy tartja, hogy a fejedelmi korszak a Kijevi Rusz és a Halics-Volinji Állam megszűnésével véget ért. Milyen tények cáfolják ezt az állítást?

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Helyezték az eseményeket időrendi sorrendbe: ● a Kijevi részfejedelemség végleges megszüntetése ● krewói unió ● Algirdas fia, Volodimir uralkodása a Kijevi Fejedelemségben!

2. Csoportosítsátok az ukrán területeket aszerint, melyik országhoz tartoztak a 14. század végén!

Litvánia	Lengyelország
----------	---------------

- Halics • Nyugat-Voliny • Kijevcsina • Pogyillja • Kelet-Voliny • Perejaszlavcsina • Csernyihiv-Sziverscsina.

3. Válasszátok ki azokat a krónikarészleteket, amelyek az ukrán földekre vonatkoznak a Litván Nagyfejedelemség keretei között: • „A régít nem bántjuk, újat nem teremtünk” • „Abban az esztendőben óriási erővel érkezett Batu kán Kijev alá. Körülzárta a várost és a Dnyeper partja feketévé vált az óriási tömegtől. Az ember még a saját szavát sem értette a lovak nyerítésétől, a tevék bögsésétől” • „Oh, nincs szörnyűbb a tatár megtiszteltetésnél! Lám valamikor egész Ruszt birtokolta, ma meg térden állva szolgának nevezi magát!” • „Kijevben ma nem fejedelmek uralkodnak, hanem a vajdák” • „A lengyel és litván földek minden időkre a lengyel koronához tartoznak ezután”!

4. Válaszoljatok a kérdésekre! • Milyen sajátosságai voltak a ruszin földek helyzetének a Litván Nagyfejedelemség keretei között? • Miért tartották a kortársak Algirdas fia, Volodimir uralkodását a Rusz földi államigazgatási hagyományok folytatásának? • Miért jött létre a krewói unió? • Hogyan értékelték a krewói uniót a litván függetlenség hívei? • Milyen eredményei voltak az ukrán földekre nézve Vitold litván nagyfejedelem uralkodásának? • Miért robbant ki a litván-ruszin nemesség felkelése Švitrigaila vezetésével? • Hogyan zajlott ez a felkelés, és milyen következményekkel járt?

5. Jagelló lengyel királyá koronázása után is megőrizte litván nagyfejedelemi címét. Litvánia tehát *dinasztikus szövetségre* lépett Lengyelországgal. Magyarazzátok meg ezt a fogalmat, és gondolkozzatok el azon, hogy Lengyelország része lett-e ezáltal Litvánia?

6. Érveljétek tényekkel a történelmi szakirodalomban használatos *Litván-Ruszin Állam* mellett! Melyek közülük a legmeggyőzőbbek?

Igazuk van-e a történészeknek akkor, amikor a Halics-Volinyi Állam megszűnése utáni időszakot sötét századoknak, a hanyatlás éveinek és a Rusz földi államalkotói hagyományok elvesztésének nevezik Ukrajna történetében? Véleményeteket támasszátok alá történelmi tényekkel!

§ 23. KRÍM ÉS A FEKETE-TENGER ÉSZAKI (UKRÁN) PARTVIDÉKE. AZ UKRÁN FÖLDEK MAGYARORSZÁG, MOLDAVA ÉS A MOSZKVAI ÁLLAM KÖTELEKÉBEN

„ORSZÁGOK ÉS HATÁROK KÖZÖTT...”

1441 – A Krími Kánság megalakulása

1475 – a törökök betörnek a Krím félszigetre, elfoglalják Kaffát, több genovai erődítményt és Theodoro Fejedelemségét a félsziget déli részén

1478 – a Krími Kánság az Oszmán Birodalom vazallusa lesz

1526 – Kárpátalját felosztja egymás között Erdély és a Királyi Magyarország

Játsszatok! **Tiétek a válaszadás joga**-játék: alkossatok csapatokat! Válasszatok ki egy adott témát, például *Az ukrán földek a Litván Nagyfejedelemség fennhatósága alatt* vagy *A krewói unió és az ukrán földek a 14. század végén – a 16. század elején!* A csapatok tagjai a témával kapcsolatban tartalmilag összefüggő mondatláncot fogalmazzanak meg. Az a csapat győz, amelyiknek a mondata az elbeszélés végét fogja jelenteni.

5

Az alábbi képeken olyan műemlékek láthatók, amelyek a 15–16. században épültek a Krím félszigeten, Kárpátalján és Észak-Bukovinában. Gondolkozzatok el azon, melyik építményt tartják a krími tatárok nemzeti szentélyüknek!

Keressétek meg a 156. oldalon lévő térképen a Krím félszigeten található genovai gyarmatokat! Milyen területeket foglalt el az Oszmán Birodalom 1475-ben? Milyen területek tartoztak a Krími Kánsághoz a 15. század végén? Milyen országokkal volt határos nyugaton, északon és délen? Milyen országok részét képezte Kárpátalja és Bukovina?

1. Milyen volt a Krími Kánság társadalmi és államrendszere?

A Krím félsziget és a Fekete-tenger, illetve az Azovi-tenger partvidéke már évezredek óta emberek által lakott terület volt. Különösen kedvelték végeleáthatatlan rónaságait a legeltető állattenyésztéssel foglalkozó nomád népek, akik egymást váltották ezen a vidéken. A tatárjárás előtt a *kunok* éltek itt, akiket a mongolok legyőztek és beolvasztottak az Arany Hordába. A sztyeppe ezután az Arany Horda vagy **Tatárország** területe lett, mint *Krími ulus*. Az új hódítókat őseink *tatároknak* nevezték el. A 15. században az Arany Hordában trónviszályok kezdődtek. A Krími ulus kánjai is önállóságra törekedtek. A szerencse **Haddzsi-Girájra** mosolygott rá, aki 1441-ben kikiáltotta a **Krími Kánság** függetlenségét.

A Krími Kánság 1783-ig maradt fenn. A kán hatalma nemcsak a félszigetre terjedt ki, hanem a Fekete-tenger északi partvidékére, Azov- és Kubany-mentére is. Az ország területe bégségekre tagolódott, élükön a **béggel**. A kánság fővárosa Krím városa volt, más néven Solkhat, ma Új Krím város. 1532-ben az ország fővárosa **Bahcsiszeráj** lett.

1. Tamğa – a Girájok családi címere. Haddzsi-Girájtól kezdve a krími kánok hatalmának jelképe
2. Haddzsi-Giráj és utódainak monétái

Az állam élén a **kán** állt, aki a **Giráj**-dinasztiából származott. A trónt a nemzetség legidősebb tagja, a legidősebb fiú vagy fivér örökölte. Trónra lépése után a kán új pénzermét bocsátott ki saját tamğájával (címerével) és nevével. A kán után méltóságban a **kalgá** következett, az uralkodó első helyettese. Őt a **núreddin** követte. A kán helyettesei trónörökösök is voltak egyben, a Giráj család tagjai. A kán munkáját a **diván** segítette, az uralkodó személye mellett tanácskozó testület. A divánnak a kalgák, núreddinek, vezírek lehettek a tagjai és a **mufti**, a muzulmán főpap.

A társadalom befolyásos tagjainak számítottak a törzsi előkelőségek. Legnagyobb tekintéllyel négy krími család rendelkezett. Köztük is az első a *Şirin* klán, melynek tagjai feleségül vehették a Giráj-dinasztia örökösnoit. A *Şirin* család legidősebb képviselői részt vettek a *diván* munkájában. Mindegyik klán saját állandó területtel rendelkezett, állataikat is itt legeltették. Önálló hadsereget tartottak fenn.

A lakosság nomád állattartással és kereskedelemmel foglalkozott. Többnyire szarvasmarhával, lovakkal és egyéb állattartással kapcsolatos termékkel kereskedtek.

A Krími Kánság kultúrája nagyon sokszínű volt, ami a népesség sokféleségével magyarázható. Részben hasonlatos volt az eurázsiai sztyeppék nomád népeinek kultúrájához.

A krími tatár palotaépítészet egyetlen emléke a **bahcsiszeráji káni palota**. Több mint két és fél évszázadon keresztül volt itt a Krími Kánság politikai, vallási és kulturális központja. Ez alatt az idő alatt az épület külseje jelentősen megváltozott. Mindegyik uralkodó igyekezett megörökíteni nevét az utókor számára, ezért nagy figyelmet fordított újabb palotaszárnyak építésére, és a már meglévők rendben tartására. A bahcsiszeráji káni palota több épületegyüttesből állt és nagyon emlékeztetett a sztambuli szultáni palotára.

Mecset – az iszlám vallás imaháza, temploma, a „meghajlás, leborulás helye”.
A **minaret** a muszlim mecsethez épített vagy illesztett, esetleg különálló, nyúlánk, felfelé elkeskenyedő torony. Innen szólítja a müezzin imára a híveket.

AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSEĞ ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT

5

1. A bahcsiszerâji káni palota. Carlo Bossoli rajza. 1840–1842
 2. A palotakomplexum legelegánsabb épülete a nagy káni mecset, a Kán-dzsámi két minarettel

2. Mit tudunk a Krím félsziget genovai gyarmatvárosairól és a Theodoro Fejedelemségről?

A Krím félsziget évszázadokon keresztül több nép hazája volt. A 13. század második felében **Genova** megegyezett Bizánccal és az Arany Hordával, ennek eredményeként a mai Feodoszija helyén megalapította első gyarmatát, **Kaffát**. Ebben a kereskedővárosban viszonylag kevés itáliai élt, inkább örmények, görögök, zsidók, alánok, tatárok és ruszinok laktak itt. Rövid idő alatt ez a város a fekete-tengeri kereskedelem egyik legjelentősebb központja lett. Kaffa volt a genovai gyarmatvárosok közigazgatásának a székhelye. A 14. század végén Genova birtokolta Krím déli partvidékének nagy részét. Kaffán kívül jelentős genovai gyarmatok voltak még Csembalo (Balaklava), Szoldajja (Szudak) és a Dnyeszter folyó fekete-tengeri torkolatában Moncastro (Bilhorod-Dnyisztrovszkij).

Ekkor élte fénykorát a **Theodoro Fejedelemség**, amely a Krím félsziget délnyugati hegyvidéki területein alakult meg. A tudósok véleménye szerint a gótok, görögök, alánok és karajimok leszármazottai éltek itt. Az ország élén keresztény fejedelmek álltak, akik görögül beszéltek. Jó kapcsolatokat ápoltak Bizánccal és a Krími ulusszal, a későbbi Krími Kánsággal. Kaffával és a többi genovai gyarmattal viszont feszült volt a viszony a fekete-tengeri kereskedelem birtoklása miatt. Kaffa és Theodoro versengésének a török szultán vetett véget, aki 1475-ben elfoglalta Krím genovai gyarmatait.

3. Hogyan változott meg a Krími Kánság élete az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt?

Az elfoglalt gyarmatvárosok a törököket nem csak a kereskedelem miatt érdekelték. Felismerték azok harcászati jelentőségét is. A szultán parancsára megerősítették ezeket, és katonai helyőrségeket költöztettek falaik közé. Ezután újabb erődítmények építésébe kezdtek. **Mengli-Giráj** krími kán bölcs uralkodó volt. Megértette azt, hogy az Oszmán Birodalommal jobb az együtt-

1. I. Bajazid szultán fogadja Mengli-Girájt moldvai hadjárata idején 1484-ben. Ez a miniatúra a tatár kán első ismert ábrázolása a 16. századból
2. Tatár íjász. Rekonstrukció

működés, ezért **1478**-ban elismerte magát Törökország vazallusának. Függsége abban nyilvánult meg, hogy köteles volt részt venni a szultán hadjárataiban. Az oszmán uralkodónak pedig jogában állt kinevezni és leváltani a krími kánokat.

A krími hordák ezután hadjáratokat indítottak a ruszin-ukrán területek ellen. Az első nagy hadjáratra Mengli-Giráj vezetésével **1482**-ben került sor. A tatárok felégették Kijevet, templomait földig rombolták. Még Kijev vajdája sem menekült meg, családjával együtt lemészárolták őket. A tatárok ezután évente kétszer-háromszor megismételték támadásaikat. Kirabolták Kijev vidékét, Volinyt, Holmscsinát és Halicsot. A lakosságot fogságba ejtették, rabláncra verték, majd jaszírokként (így nevezték a törökök a foglyokat) eladták őket az Oszmán Birodalom **rabszolga-piacain**.

A rabságba került embereknek keserű volt a sorsa. Velük végeztették a legnehezebb munkákat az építkezéseken, a földeken. A férfiak általában a török **gályákon** (az ókor és a középkor legnagyobb evezős hadihajója – *a ford. megj.*) teljesítettek szolgálatot, a nők meg a lányok a szultánok háremébe (a muszlim vezetőik magánlakosztálya, ahol a feleségei laktak – *a ford. megj.*) kerültek. A szláv származású kisfiúkból **janicsárokat** (az oszmán-török seregben szolgáló zsoldos gyalogság katonája – *a ford. megj.*) neveltek, akik gyakran saját népük ellen harcoltak és sokkal kegyetlenebbek voltak a törököknél is.

Gyűjtsétek ki, és értelmezzétek a paragrafusban megismert új fogalmakat!

4. Mi határozta meg az ukrán földek helyzetét Magyarország, Moldva és a Moszkvai Állam keretei között?

Kárpátalja a történelem folyamán több állam kötelékébe is tartozott. A 14. század végén felkeltette még a litván fejedelmek érdeklődését is, bár ebben az időben Magyarország részét képezte. A Gediminas-dinasztia egyik leszármazottja, **Koriatovics Tódor** Vitold nyomására átadta pogyilljai birtokait a magyar királynak, amiért megkapta tőle Munkácsot. Koriatovics Tódor támogatta az egyház fejlődését. Az ő nevéhez fűződik a munkácsi kolostor és könyvtár megalapítása. Uralkodása idején megélenkült a vidék gazdasági élete. Nagy jelentőséggel bírt a munkácsi vásár, melyet a 15. század elejétől rendeztek meg évente. Az írásos és a régészeti források szerint Koriatovics Tódor idején épült ki a munkácsi vár tipikus lovagvárrá. (A diósgyőri királyi vár mintájára épült négybástyás, donjonos (lakótornyos) lovagvár nyomai ma is láthatók a munkácsi felsővárbán – *a ford. megj.*)

1526-ban a mohácsi vész után Kárpátalját felosztotta egymás között az Erdélyi Fejedelemség és a Királyi Magyarország, ahol a Habsburg-házból származó királyok uralkodtak, akik a Szent Római Birodalom császárai is voltak egyben.

A Halics-Volinai Állam megszűnése és a **Moldvai Fejedelemség** megalakulása után 1359-ben *Bukovina* és *Besszarábia* a moldvai hoszpodárok (fejedelmek) uralma alá került. A 14. század végén és a 15. század elején Észak-Bukovina területét (akkor Sipinci földeknek nevezték őket) több járásra osztották. A járások élén sztároszták álltak, akik kezdetben a helyi ukrán

1. A munkácsi vár több évszázadon keresztül nyerte el mai arculatát. A legrégebbi négybástyás, donjonos (lakótornyos) lovagvár Koriatovics Tódor idején épült a 14. század végén. A későbbi korok átépítései jelentősen megváltoztatták a vár arculatát

2. A koronatanács terme III. (Nagy) István (románul Ștefan cel Mare) hoszpodár idejéből. A Szucsavai Történelmi Múzeum anyaga

1. 1. Konstantin Ostrogski herceg Az orsai csata című festmény egyik részletén
2. Az orsai csata című festmény 1530 körül készült. Varsói Nemzeti Múzeum. A művészettörténészek feltételezése szerint a festmény alkotója a csata szemtanúja lehetett, ugyanis sikerült meglepő pontossággal visszaadnia az ütközet résztvevőinek ruházatát, fegyverzetét, arconásait, hajviseletét, kézmozdulatait, csatarendjét, az ütközet feszültségének hangulatát, méreteit

- Történelmi forrásként mekkora értéket hordoz a festmény?

bojárok közül kerültek ki. A sztároszták fontos szerepet töltek be Moldova politikai életében, tagjai voltak a bojári tanácsoknak. A Moldvai Fejedelemség egyik járásának **Hotin** volt a központja, mely a határvidék egyik legjelentősebb kereskedelmi központjává nőtte ki magát. Itt épült fel **III. (Nagy) István** (1457–1504) idején a fejedelemség legjelentősebb erődítménye (az erődítményről készült képpel a *paragrafus* elején ismerkedhettek meg). **1538**-ban a Moldvai Fejedelemséget meghódította az Oszmán Birodalom.

A **15. század 80-as éveiben** háború kezdődött Moszkva és a Litván Nagyfejedelemség között Rusz örökségének a megszerzéséért. A Moszkvai Állam hozzálátott az ukrán és belorusz földek megszerzéséhez. A moszkvai–litván határon egyik fegyveres konfliktust követte a másik. A 16. század elején Csernyihiv-Sziverscsina néhány részfejedelemsége önként csatlakozott **III. Ivan** államához. A fejedelemség területeinek többségét viszont fegyverrel hódította meg Moszkva. „Több várost és falut elfoglaltak, sok embert kardélre hánytak, másokat fogságba ejtettek” – olvashatjuk a krónikában. Az 1500–1503-as moszkvai–litván háború következtében Csernyihiv, Sztarodub, Putivl, Rilszk, Novgorod-Sziverszkij, Ljubecs az oroszok fennhatósága alá került.

1507-ben újabb háború vette kezdetét a két ország között. Az **1514-es** hadjárat idején az oroszok elfoglalták a belorusz Szmolenszket és megindultak **Orsa** irányába. Ennek a városnak fontos stratégiai jelentősége volt, hisz rajta keresztül vezetett az út Kijev, Minszk, Vilno és Moszkva felé. A 80 ezer fős

moszkvai hadsereggel a 30 ezer fős ruszin-belorusz-litván hadsereg nézett farkasszemet. A szövetséges csapatok élén **Konstantin Ostrogski herceg** állt, aki egy hadicselnek köszönhetően fényes győzelmet aratott a moszkvaiak lovassága felett. Ennek a győzelemnek fontos stratégiai jelentősége volt, sikerült ugyanis megállítani az oroszok előrenyomulását.

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Helyezték az eseményeket időrendi sorrendbe: • *orsai csata* • *a Krími Kánság megalakulása* • *a Krími Kánság az Oszmán Birodalom vazallusa lesz!*
2. Mutassátok meg a térképen, hogyan változott meg az ukrán földek sorsa a 14. század közepe és a 16. század eleje között!
3. Milyen történelmi tartományokkal és eseményekkel kapcsolatosak a következő földrajzi megnevezések: *Tatárország, Bahcsiszeráj, Munkács, Kaffa, Orsa?*
4. Magyarazzátok meg a következő fogalmakat: • *rabszolga* • *jaszír* • *janicsár* • *gálya* • *hetman* • *hoszpodár* • *kán* • *Kalga-núreddin* • *szultán!*
5. Válaszoljatok a kérdésekre! • Mikor kezdték alkalmazni a Fekete-tenger partvidékének türk nyelvű lakosságával kapcsolatban a *tatár* elnevezést? • Hogyan, és mikor jött létre a Krími Kánság? • Milyen körülmények között vált a Krími Kánság az Oszmán Birodalom vazallusává? • Mikor kezdődtek a krími tatárok ruszin földek elleni rabló hadjáratai? • Milyen következményei voltak ezeknek a támadásoknak az ukránokra nézve? • Hogyan alakult Bukovina és Kárpátalja sorsa? • Hogyan végződtek a 15. század végi és a 16. század eleji litván-moszkvai háborúk?
6. BeszéljeteK Haddzsi-Giráj, Mengli-Giráj, Koriatovics Tódor és Konstantin Ostrogski tevékenységéről!

Az órán elsajátított tananyag ismeretében milyen tények tanúskodnak a kultúra sokszínűségéről és a kulturális értékek megőrzéséről? Képes-e a kultúra megbékíteni a népeket?

§ 24. TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ÉLET

„KÜRTSZÓRA PÓLYÁZTÁK, SISA K ALATT ALTATTÁK...”

- 1356 – Lviv magdeburgi jogot kap
- 1435 – az első törvény az ukrán parasztság jobbágyosorba döntéséről
- 1458 – a Kijevi Metropólia végérvényes felosztása kijevire és moszkvaira
- 1460?– 1530 – Konstantin Ivanovics Ostrogski élete
- 1490 – parasztfelkelés Bukovinában és Halicsinában Muha vezetésével

Játsszatok! **Ki mit tud?**-játék: próbáljatok két perc alatt minél több fogalmat vagy tényt leírni egy adott témakörből, például a *Krími Kánság történetéből*. Az a tanuló győz, akinek leghosszabb a felsorolása.

Tekintsétek meg Konstantin Ostrogski portréját! A ruházatának mely részletei tanúskodnak arról, hogy ő a hatalommal és fegyverrel rendelkező társadalmi rend képviselője? Hasonlítsátok össze öltözetét a Kijevi Rusz fejedelmeinek viseletével! Gondolkozzatok el azon, hogy a ruszin földek társadalmi és gazdasági életét be-

mutató paragrafus mottójául miért szolgálnak az *Ének Igor hadáról* Vszevolod Szvjatoszlavicsot és bátor, önfeláldozó druzsinnyikjait jellemző szavai!

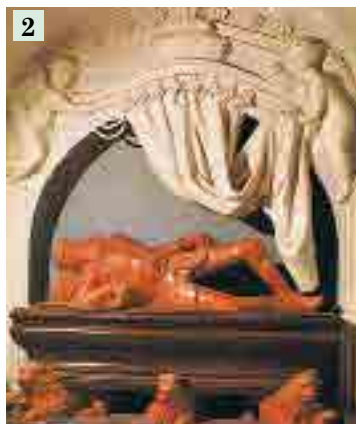

1. Kik tartoztak a társadalom kiváltságos rendjéhez Volinyban és Központi Ukrajnában a 15. század közepén? Miről híres Konstantin Ostrogski?

A Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi Állam hanyatlásával a ruszin arisztokrácia élete is rosszabbra fordult. A krewói uniót, de főleg az Algirdas fia, Švitrigaila vezette szabadságharcot követő időszakban a fejedelmek elveszítették birtokaikat és maga az uralkodói osztály is rétegződött. Kialakult az uralkodó fejedelmek és a szolgálatot teljesítő fejedelmek rendje. A 15. században a fejedelmek egyre közelebb kerültek a többi kiváltságos csoporthoz, létrehozva így a társadalom egységes hatalmi struktúráját, a **slachtát**. A 15. század közepén a ruszin földek többségének társadalmi elitje a következő részekből állt: **fejedelmek – pánok – slachta – zemjanok**. Ez a felosztás a 17. század közepéig maradt fenn. A fejedelmek kiváltságos helyzetben voltak. Még egy szegényebb fejedelemnek is sokkal nagyobb esélye volt fontos állami tisztséget betölteni, mint a gazdagabb slachticsnak. Ez különösen Volinyra volt érvényes, ahol az uralkodó réteget a helyi ruszin előkelőség alkotta. Az Ostrogskiak, Wiśniowieckiek (e.: visneveckij), Koreckiek, Czartoryscyiek (e.: csartorijszkiej), Zbarascyiek (e.: zbarazkij) fontos pozíciót töltöttek be a litván nagyfejedelemi udvarban, tagjai voltak a nagyfejedelemi tanácsnak, saját zászló alatt vonultak hadba a nagyfejedelem oldalán.

Konstantin Ivanovics Ostrogski portréja. Egy korábbi arckép másolata a 18. század közepéről

1. Konstantin Ostrogski fejedelem Az orsai csata című festmény egyik részletén

2. Konstantin Ostrogski síremléke a Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyházban

Ukrán előkelőségek öltözeke a 16. századból. A nők ingben és szoknyában, a férfiak bundában vannak és szőrmesapka van a fejükön. Z. Vaszina rekonstrukciója

A fejedelmi családok felosztották egymás között Volinyt, majd pedig egész Központi Ukrajnát. A fejedelmi birtokok saját törvénykezéssel, igazságszolgáltatással, adórendszerrel és hadsereggel rendelkeztek. Helyi szinten semmi sem változott. Olyan volt, mintha még mindig a fejedelmi korban éltek volna.

Rusz koronázatlan királyaként tartották számon **Konstantin Ivanovics Ostrogskit** (1460?–1530), aki sokat tett az ukrán kultúra fejlődéséért és támogatta a pravoszláv egyházat is. A történészek számítása szerint az ország negyedik leggazdagabb embere volt és 60 ezer alattvalóval rendelkezett.

A fejedelmek mellett a ruszin társadalom felső rétegét a **pánok** (földesurak) képviselték. A 16. században ez a kifejezés sajátos rangot takart, azokra értették, akik örökbirtokkal (votcsinával) rendelkeztek. Kijev és Braclav környékének 450 slachtics családjából a 16. század első

felében csupán 100 volt pán família.

A nemesség legszélesebb rétegét a kismemesi **slachta-zemjanok** alkották (a 15. századtól a *bojár* szó szinonimájaként használták). Ezek egy részének volt votcsinája, a többségük azonban csak katonai szolgálat fejében jutott birtokhoz. A zemjanok fő kötelessége az előkelőbb slachticsok szolgálata volt. A hadifelszerelés viszont sokba került, rendszeres felújítása a zemjanok elszegényedéséhez és a slachta-holoták megjelenéséhez vezetett.

A 15. század közepétől a halicsi bojárok azonos jogokat élveztek a lengyel slachtával. Ennek az lett az eredménye, hogy már a 16. században alig akadt olyan bojári család, amelyik ősei ukrán hagyományait követte volna.

Miben hasonlítottak, és miben különböztek Voliny és Központi Ukrajna kiváltságos rendjének képviselői a 15. század közepén és a 16. században? Bizonyítsátok be, hogy a 15. század társadalmi élete a korábbi évszázadok társadalmi életének folytatása volt!

Olvassátok el a római pápa lengyelországi követének 1514-ben írt levelét! Milyen tények tanúskodnak Konstantin Ostrogski hadvezéri tehetségéről? Mit vetett a követ a fejedelem szemére? Miért sikerült a hercegnek mégis fontos beosztásokat betöltenie a Litván Nagyfejedelemségben?

„Konstantin fejedelmet ... korunk legjobb hadvezérének nevezhetjük. Otthonában jóságosabb, mint Numa, hősiességben nem marad el Romulustól. Egy baj van csak vele, hogy skizmatikus (áttért a pravoszláv vallásra). Ha sikerülne őt visszatéríteni a római katolikus anyaszentegyházba, sok ember követné őt, olyan nagy a tekintélye a nép körében.”

- Elemezték a forrásmű-részletet a forrásművek elemzésének szabályai szerint!

2. Milyen volt a pravoszláv egyház és papjainak helyzete a Litván Nagyfejedelemségben?

Az ukrán társadalom egyik legmarkánsabb rétege a pravoszláv papság volt. Különállóságuk abban nyilvánult meg, hogy világi bíróság nem ítélkezhetett felettük.

A 14–16. században helyzetük fokozatosan megváltozott. A 14. században még vezető szerepet játszottak a litván társadalom életében. Pravoszláv hitre tért a legtöbb litván fejedelem, köztük Gediminas fiai *Ljubart*, *Koriat*, *Narimantas*, *Jaunutis* és *Algirdas*. Az egyház tekintélye meghatározó volt az egyszerű lakosság körében is. Az idők folyamán azonban változott a helyzet. Nőtt a katolikusok jelenléte Litvániában és a pápista Lengyelország oldaláról gyakorolt nyomás is érezte hatását. A krewói unió után a pravoszláv és pogány litvánok katolikus hitre tértek. A katolikus litván bojárok jogaikban egyenlőkké váltak a lengyel slachticsokkal. Az 1413-ben megkötött **horodlói unió** vallási alapon osztotta meg a társadalmat. Vezető kormányzati pozíciókat a nagyfejedelemségben csak katolikus litvánok tölthettek be ezután.

A Lengyelországhoz tartozó ukrán területeken még kilátástalanabb volt a pravoszlávok helyzete. A 15. század második felében Halics és Nyugat-Voliny két legnagyobb városában, Przemyszlben és Kamjanecben katolikus püspökségek jöttek létre.

A Litván Nagyfejedelemség vezető körei azt szerették volna, hogy a pravoszlávok Moszkvától független önálló egyházi szervezettel rendelkezzenek országuk területén. A kijevi metropolita ugyanis a 14. század 20-as éveiben áthelyezte székhelyét a Moszkvai Állam területére. A 15. század elején Litvánia, Moszkva és Konstantinápoly harcba szálltak a Kijevi Metropóliáért, amely a 15. század közepére végérvényesen kettészakadt kijevire és moszkvaira. A püspökök moszkvai zsinatán Konstantinápoly beleegyezése nélkül választottak metropolitát. Kijevnek megmaradt a saját egyházfője, aki a konstantinápolyi pátriárkának volt alárendelve. A krónikás szavai szerint „*ezután kettévált a metropólia*”.

Gondolkozzatok el azon, miről tanúskodik a horodlói unió szövegének 1413-ból származó részlete! „*Litvánia összes jelenlegi és jövőbeli egyháza papságával, kolostori, parókiális, közösségi földjeivel együtt jogaiban, kiváltságaiban, szokásaiban a Lengyel Királyságban kialakult szokásokat köteles követni.*”

- Miért volt elégedetlen a Litván Nagyfejedelemség pravoszláv lakossága a horodlói unió döntésével?

3. Mi határozta meg az ukrán parasztek életét?

A társadalmi rendszer legalján a parasztek voltak, akik részaránya a népességen belül megközelítette a 80%-ot. A parasztek hagyományosan faluközösségekben éltek. Egy-egy faluközösség tagjai együtt használták a legelőket, erdőket, folyókat és tavakat. A szántóföldeket felosztották a közösség tagjai, a **dvoricsák** között, amelyek több **parasztportát** egyesítettek magukban. Az államnak és a földesúrnak járó adót a faluközösség tagjai portánként fizették.

Hasonlóan más társadalmi réteghez, a parasztság sem volt egységes.

Szénakaszálás közben.
Fametszet 1542-ből

A 15. században és a 16. század első felében a parasztok életében jelentős változások történtek. Fokozatosan elvesztették személyes szabadságukat és jobbágyokká váltak.

Ebben az időben az ukránok által lakott területeken tovább fejlődtek a földesúri (fejedelmi, pán–bojár–slachta) nagybirtokok vagy **mágnásbirtokok**, melyek a nagyfejedelmi adományoknak köszönhetően, valamint a közösségi földek elfoglalása által egyre nagyobb méreteket öltöttek.

A 15. század második felétől kezdve egyre több búzát termeltek és szállítottak Nyugat-Európa piacaira. Halicsban és Nyugat-Volinyban új típusú földesúri birtokok, **folvarkok (majorságok)** jöttek létre, ame-

lyek több ágazatú, piacorientált gazdaságok voltak, ahol a nyersanyagot nemcsak megtermelték, hanem a malmokban, cserzőműhelyekben és szeszfőzdékben fel is dolgozták. A majorságok abban különböztek az átlagos hűbéri gazdaságtól, hogy piacra termeltek. Tulajdonosai pedig nem elégedtek meg a parasztok terményben vagy pénzben fizetett adójával. Arra kényszerítették őket, hogy saját szerszámaikkal és igavonó állataikkal dolgozzanak nekik. Szabad költözködési jogukat is korlátozták.

Az első törvényt a **jobbágyság bevezetéséről** Halics nemesi szejmje hozta **1435**-ben. A paraszt csak karácsonykor hagyhatta el urát, miután megfizette neki az óriási örökváltságot. A Litván Nagyfejedelemség területén **1447**-ben kötötték röghöz a parasztokat IV. Kázmér idején.

- Készítsétek el az ukrán társadalom szociális piramisát a 15. században és a 16. század elején!
- Magyarazzátok meg valamennyi társadalmi rend vagy csoport helyét a piramisban! Határozzátok meg szerepüket a korabeli társadalom életében!
- Véleményetek szerint miért tartják a történészek a slachtát a nép politikai vezetőjének, a nemzeti értékek és érdekek kifejezőjének?
- Miben különböztek a fejedelmek a többi kiváltságos rendtől?

4. Hogyan változott meg a magdeburgi jogot kapott városok élete?

A Litván Nagyfejedelemséghez tartozó ukrán területeken körülbelül 150 kisebb-nagyobb város volt, a Lengyel Királyság fennhatósága alatt lévő halicsi földeken (a Ruszi és Belzi vajdaságokban) 90, Bukovinában pedig közel 50. A térség legnagyobb ukrán városának Lviv számított (a tudósok számításai szerint a 15. század elején hozzávetőlegesen 10 ezren éltek ott, a 17. század első felében pedig 22 ezren). Nagy város volt még 6 ezer fős népességével Kijev (a 17. század első felében lakosainak száma elérte a 12 ezret). Kamjanecben, Kremenyeceben, Braclavban több mint hétszáz lakóházat számláltak, közel 4 ezer fős lakossággal.

A városok, különösen Halicsban, soknemzetiségűek voltak. Volinyban és Központi Ukrajnában ukrán többséggel rendelkeztek.

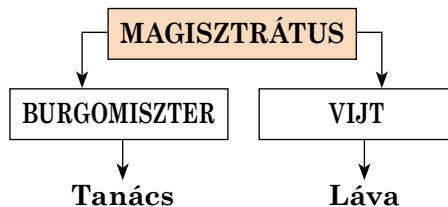
A 14. század közepétől kezdve sok ukrán város **magdeburgi jogot** kapott. A magdeburgi jog a 13. században jelent meg a németországi Magdeburgban, melynek alapján a városok felszabadultak a földesúri adók és bíraskodás alól, illetve saját önkormányzatot hoztak létre, több gazdasági kiváltsághoz jutottak. A magdeburgi joggal rendelkező városokat a helyi választott önkormányzat, **magisztrátus** irányította, amely **tanácsból-rádából** (közigazgatási intézmény, illetve polgárjogi ügyekkel foglalkozó bíróság – *a ford. megj.*) és **lávából** (büntetőügyekkel foglalkozó bíróság – *a ford. megj.*) állt. A tanácsot a *burgomiszter*, a látát pedig a *vijt* vezette. A magisztrátus tagjai a város legnagyobb tiszteletnek örvendő polgárai voltak. A magdeburgi jog meghatározta a kézműves szervezetek – **céhek** létrehozásának rendjét, szabályozta a kereskedelmet, döntött a különböző bűncselekményekért járó büntetésekről.

Magdeburgi jogot a litván nagyfejedelem vagy lengyel király adományozhatott a városoknak. Később a *mágnások* is megkapták ezt a kiváltságot. Az első ukrán városok önkormányzatukat még a Halics-Volinyi Fejedelemség idején harcolták ki maguknak. Szjanok 1339-ben, Lviv 1356-ban, Kamjanec pedig 1374-ben kapta meg a magdeburgi jogot. Jobbparti Ukrajnában ez a folyamat a 15–16. században vette kezdetét. Kijev például csak a 15. század 90-es éveitől kezdve rendelkezett önkormányzattal (1494 – *a ford. megj.*).

A *magdeburgi jog* bevezetésének Ukrajnában az volt a sajátossága, hogy az ukrán földek ekkor idegen országok fennhatósága alá tartoztak. Magdeburgi joggal csak katolikusok rendelkezhetek, ezért az ukránoknak sok igazságtalanságot kellett elviselni. Különösen akkor vált kilátástalanná a helyzetük, ha elvesztették erős képviselőtüköt vagy idegen ajkú volt a *vijt*. Az ukrán képviselőket például azért akarta Lviv német-lengyel magisztrátusa eltávolítani a városi bíróságból, mert pravoszlávként tett esküjüknek, szerintük, nem volt törvényes ereje. A zsidókhöz hasonlóan az ukránok is csak Lviv bizonyos körzeteiben telepedhettek le (Ruszin utca). Az ilyen és hasonló korlátozások gyakran okoztak konfliktusokat a különböző felekezetek képviselői között, és arra ösztönöztek az ukránokat, hogy fogjanak össze. Mivel Kelet-Ukrajnában kevesebb volt az idegen telepes, ezért nem korlátozták az ottani ukránok nemzeti jogait. A magdeburgi jog itt ötvöződött az ukrán-ruszin szokásjoggal, ami sajátos színezetet kölcsönzött neki.

A Magdeburgi jog kódexének fedőlapja 1581-ből

Céh – az azonos ipart űzők, elsősorban iparosok vagy kereskedők szakmai érdekvédelmi szervezete, melynek élén a legnagyobb tiszteletnek örvendő céhmester állt, akit a mesterekből álló céhgűlés választott.

A városok a kézművesség, illetve kereskedelem központjai voltak. A 15. század végén már 40 különféle kézműves mesterséget ismertek. A lengyel területeken lévő ukrán városokban a kézművesek **céhekbe** egyesültek.

A 16. században tovább fejlődött a nemzetközi kereskedelem. Különösen nagy volt a kereslet az ukrainai búza iránt, amit nyugati és déli irányba egyaránt szállítottak. A legtöbb gabonát a fekete-tengeri kikötőkbe fuvarozták, melyeket még Vitold litván nagyfejedelem épített. A nemzetközi kereskedelem központjai Kijev, Lviv, Luck, Kamjanec voltak. A mindennapos kereskedelem mellett hetente többször vásárokat is tartottak.

1

2

1. A lvivi tanács és láva legrégibb pecsétjei

2. Lvivi céhek címerei

Bartolomeo Groickinak *A városi jogról* (1565) írt munkája méltán vált híressé Lengyelországban és Ukrajna-szerte. A műből származó egyik részlet alapján próbáljátok meghatározni a városi tanács jogait és kötelességeit!

„A tanács tagjainak és a burgomiszternek az a kötelessége, hogy hetente legalább egyszer, vagy ahányszor a helyzet megköveteli, gyűljenek össze a városháza épületében, és tanácskozzanak a közösség életének jobbá tételéről, az esetleges viták, veszekedések megakadályozásáról. Az ő dolguk annak biztosítása, hogy ne legyen drága az étel és az ital, valamint milyen büntetést érdemelnek azok a kereskedők, akik nem tartják be a tanács ezzel kapcsolatos határozatait. A tanács ellenőrzi a pékek, fogadósook, hentesek munkáját. Minden eszközzel újtját állja a vásárlók becsapásának és megkárosításának. A tanács óvja az árvákat és az özvegyeket. Megpróbálja felszámolni a szerencsejátékokat. Minden évben köteles elszámolni a város költségvetésének kiadásairól a közösség őregjei és kiválóságai előtt.”

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Az ukrán történelem mely ismert eseményeinek volt szemtanúja Konstantin Ostrogski?
2. Magyarázzátok meg a következő fogalmakat: • a Litván Nagyfejedelemiség Szabályzata • magdeburgi jog • folvark • jobbágyság • mágnások!
3. Válasszátok ki azokat a szavakat és szókapcsolatokat, amelyek a városi lakosság életével kapcsolatosak a lengyel-litván időszakban: • Ruszin utca • vijt és burgomiszter • céhek és céhmesterek • szmerd és holop • tanács és láva • horodtói unió • dvoricsca és parasztpor-ta • magdeburgi jog • piacok és vásárok! A választásotokat indokoljátok meg!
4. Állapítsátok meg a hasonlóságot és eltérést az alábbi szavak között: • fejedelmek • pánok • slachta-zemjanok • slachta-holoták • páncélos bojárok!
5. Válaszoljatok a kérdésekre! • Milyen volt a helyzete a papságnak és a pravoszláv egyháznak a Litván Nagyfejedelemiség idején? Milyen események idézték elő az ukrán parvoszláv

egyház helyzetének a romlását? • Mi a dvoricsca és a parasztporta? Milyen csoportokra tagolják a történészek a parasztságot? • Milyen változásokra került sor az ukrán parasztság életében a 15. században és a 16. század első felében? • Hány ukrán város volt ebben az időben, jellemezték nemzetiségi összetételüket! Hogyan változott meg a városok élete a magdeburgi jog felvételével?

6. Jellemezték az ukrán arisztokrácia szerepét a korabeli társadalom életében Konstantin Ostrogski példáján!

A mai városok életében mi maradt fenn a magdeburgi jogból? Igaz-e az az állítás, hogy az emberi civilizáció fejlődése elsősorban a városokkal van kapcsolatban?

§ 25. AZ OKTATÁS, ÉPÍTÉSZET ÉS KÉPZŐMŰVÉSZET FEJLŐDÉSE

TAPASZTALAT ÉS KUTATÁS KÖTELEKE

Játsszatok! **Művészettörténetész-játék:** emlékezzetek vissza a Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi Állam műemlékeire! Válasszatok ki közülük egy-egy épületet, freskót vagy mozaikot, és 2–3 perc leforgása alatt próbáljátok meg minél frappánsabb jellemzést adni róluk! Az a csapat győz, amelyiknek a jellemzése a legteljesebb és legpontosabb.

Nézzétek meg az épületet! Mi bizonyítja védelmi jellegét? Vajon Pogyilljában a 15. század végén miért építettek ilyen templomokat? A korabeli Ukrajna életének milyen sajátosságairól tanúskodik ez a körülmény?

A Mária Oltalma- (Pokrova) erődtemplom Sutzkivciben

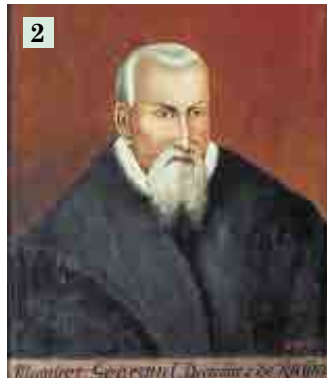

1. Milyen volt a korabeli ukrán oktatás? Mi tette híressé Jurij Drohobicsot?

Az oktatás központjai továbbra is a templomok és kolostorok voltak. A tanulók az egyházi könyvekből tanultak, a papok, akiket grammatikusoknak vagy könyveseknek neveztek tanították őket. A gyerekek megtanulhattak itt ószláv nyelven írni, olvasni, számolni, elsajátították az egyházi énekeket is. Kezdetben iskolák csak a nagyvárosokban működtek. A 16. század második felében megjelentek Lvivben, Przemyszlben, Sztrijben, Kremeneben és a volinyi Volodimirban.

Az ukrán iskolák tevékenységéről a 14. századból és a 16. század első feléből viszonylag kevés adat maradt fenn. A történelmi források tanulmányozása viszont arra enged következtetni, hogy a lvivi polgárok, különösen a kereske-

1. Előadás egy középkori egyetemen. Korabeli rajz

2. Jurij Drohobics arcképe a Drohobiccina múzeumból. Drohobics, Lviv megye

dők többsége írástudó volt, akik szerződéseket kötöttek, leveleket írtak, könyveket olvastak. Sokuknak gazdag könyvtára volt, amit nagy becsben tartottak. A polgárok könyveket cseréltek egymással és megvitatták azok tartalmát.

A 14. század végétől kezdve a katolikus templomok és kolostorok mellett latin iskolák nyíltak. A latin nyelv elsajátításával a ruszin ifjúság előtt megnyílt az út a nyugat-európai egyetemek felé. A 14. századtól kezdve egyre több ruszin diák tanult a bolognai, párizsi, prágai és krakkói egyetemeken. Az utóbbit például a 15–16. században 1200 ruszin származású diák látogatta.

Jurij Drohobics is idegenben szerezte tudását. Arról vált híressé, hogy a bolognai egyetem medicina és a filozófiai tudományok doktora, majd rektora volt 1481–1482-ben. Már akkor jelentek meg könyvei nyomtatásban, amikor még Európában gyermekcipőben járt.

Jurij 1450-ben született elszegényedett nemesi családban Drohobics városában. Az igazi neve Kotermaak volt, de a korabeli szokásoknak megfelelően tudósként szülővárosa nevét vette fel. Az elemi iskola befejezése után tovább tanult. A krakkói egyetemen tanulmányait nagyszerű eredménnyel végezte. 1471-ben megkapta a baccalaureus tudományos szintű végzettséget, majd 1473-ban magister lett. Tanulmányait Olaszországban, a bolognai egyetemen folytatta, ahol a filozófiai tudományok és az orvostudományok doktora lett. Később csillagászatot és medicinát oktatott. Az *Előrejelzések az 1483-as évre* című művében (Rómában jelent meg) jelentős csillagászati prognózisokon kívül földrajzi és meteorológiai ismeretekről is számot adott.

Jurij Drohobics nem az egyetlen ukrán, aki nyugat-európai egyetemen tanult. Csoportban dolgozva gyűjtsetek érveket és ellenérveket az ukránok nyugat-európai egyetemeken történő továbbtanulása mellett vagy ellene!

2. Hogyan változott meg a városépítészet? Mi határozta meg az építészet fejlődését?

A 14. század második felétől kezdve a magdeburgi jogot elnyert városokat előre elfogadott *városrendezési terv* alapján kezdték építeni. Mértani pontos-

sággal tervezték meg a piactereket, az útelágazásokat és a városrészeket. A központban volt a **piactér** és a **városháza**, innen indult ki és ide vezetett a város összes utcája. A piactér szögletes alakú volt. Mindegyik szögletétől két-két utca indult. Néhány utca a piactér oldalával párhuzamosan haladt. A főutcák átszelték az egész várost. A település köré falat emeltek több bástyával és kapuval. A modern városrendezési tervek ügyesen ötvöződtek a hagyományos módszerekkel. A korábban létrejött városok – Kijev, Volodimir, Csernyihiv, Novgorod-Sziverszkij a domborzati viszonyok figyelembevételével épültek.

A 14. században és a 16. század első felében újabb erődítmények épültek, a régieket pedig felújították. A régi várak falait megnagyobbították, kiszélesítették. A várakat ekkor kezdték **bástyarendszerrel** ellátni, melyek nem túl magas ötszögű tornyok voltak, ezek a falakon kívül helyezkedtek el. A templomokat szintén erődítményszerűen építették, ezek gyakran nyújtottak oltalmat a helyi lakosságnak a Sztyeppei irányából jövő támadásoktól. Masszív falak és toronybástyák vették őket körül. Az erődítményeket a Dnyeper mentén és Balparti Ukrajnában legtöbbször fából készítették. Ilyen volt Kijev erődítménye is, amelyet Volodimir Algirdas idején emeltek.

Pogyilljában és *Volinyban* az erődítményeket leginkább kőből építették. A várépítés egyik legjelentősebb ukrainai alkotása a **lucki felső vár**, vagyis **Ljubart vára** volt, amely a Sztir és Malij Hlusec folyók közötti dombon épült a város délkeleti peremén. A várostól az erődítményt mély vizesárok választotta el.

*A lucki vár kaputornya, a Švitrigaila-torony, a Püspök-torony
A lucki vár mai látképe*

A lucki felső vár építése a 14. században vette kezdetét *Ljubart Gediminas* volinyi fejedelemsége idején (1340–1383) egy régi favár helyén. Akkor épült a bejárati *kaputorony*, a fellegvár felső részének palotája és a *Švitrigaila-torony* is. A Gediminas utódok tovább folytatták az erődítmény bővítését. *Vitold Kęstutisovics* idejében emelték a 14 méter magas *Püspök-tornyot*, valamint a három tornyot összekötő falakat. *Švitrigaila* uralkodása alatt a *Švitrigaila-tornyot* a kaputorony magasságáig, 27 méteresre építették. A falakat megemelték, boltíves kiskapukkal látták el, hogy elférjenek alatta a lőfegyverek. A lőfegyverek karbantartása céljából még egy faemeletet is felhúztak. Később az erődítményt többször átépítették, de az eredeti jellegén ez nem változtatott.

Pogyillja bevehetetlen erődítménye volt a **kamjanec-pogyilszkiji vár**, amely évszázadokon keresztül épült a Szmotrics folyó felé magasodó sziklákon. A török világutazó *Evlja Cselebi* ukrainai útja során a következőt írta a várról 1656-ban: „*Nincs hozzá hasonló sehol. Sem a lengyel, sem a cseh földeken, de Svédországban, sőt Hollandiában sem. A német hegyekben sem találsz ilyen várat.*”

Az első erődítmény a kamjanec-pogyilszkiji vár helyén még a 11. században épült. Az öregvár a város erődítmény-rendszerének a részét képezte, annak védőbástyája volt. A 15. század végén és a 16. század elején a favár helyén kővár épült, falait megemelték, kiszélesítették, új tornyokat emeltek melléjük. A 16. század közepére az öregvár elnyerte mai arculatát.

A 15. század második felében jelentős átépítésen ment át a **hotini vár**, amely a Dnyeszter folyó jobb partjának bevehetetlen erődítménye volt. Hatalmas falainak szélessége elérte az öt métert, magassága pedig a negyvenet. Az erődítmény legrégebbi falai a 13. században épültek. **III. (Nagy) István** (1457–1504) moldvai hoszpodár kibővítette a vár területét, új falakat emelt köré. A falak szélesebbek, a bástyák pedig magasabbak lettek.

A 14. század végén, *Koriatovics Tódor* idejében vette kezdetét a **munkácsi vár** története. Az egyik legjelentősebb erődítménynek számított még a **bilho-**

A kamjanec-pogyilszkiji vár (ma a várnak 11 tornya van. A 12. a víztorony a Szmotrics partján épült. Napjainkban a várfalról csak a torony felső, romos része látható)

A bilhorod-dnyisztrovskiji vár (a várost a görögök alapították Türosz néven Kr. e. a 6. században)

rod-dnyisztrovkiji vagy **akkermani vár**, amely a 13. században és a 4. század első felében épült, de az építési munkálatok a 15. századig is elhúzódtak. Ez a vár volt a Rusz föld legnagyobb erődítménye, 34 bástyával rendelkezett. 26 napjainkig is áll.

Mint már említettük, a templomok ebben az időben erődítmények is voltak. Az erődtemplom-építészet jellegzetes alkotásának tartják a **Mária Oltalma-erődtemplomot Szutkivciben** (Pogyillja, Jarmolineckij járás, Hmelnicikij megye). Építésének dátuma, 1476 fennmaradt az egyik harangon. Az épület alsó szintjét templomként használták, a felsőt pedig erődítményként.

A templomépítészetben fokozatosan szakítottak a bizánci hagyományokkal és az európai tradíciókat kezdték követni. Nagy hatással volt a katolikus Lengyelország és Magyarország közelébe került nyugat-ukrán földekre a **gótika**. Az építészetben azonban nem vált uralkodóvá, inkább a részletekben teljesedett ki.

Ukrajna legrégebbi temploma, mely a gótika stíluselemeinek felhasználásával épült, a **rohatini Miasszonyunk születése-templom**.

A gótikus stílus megnyilvánulásának legfényesebb példáival Lviv templomainál találkozhatunk, amelyek karcsú pilléreikkel, magasba emelkedő tornyaikkal, díszes, kőcsipkés ablakaikkal, csúcsíves keresztboltozatukkal méltán nevezhetők a világörökség részének. Lviv legismertebb gótikus műemléke a **római katolikus Nagyboldogasszony-főkatedrális** vagy **Latin katedrális**, melynek építése a 14. század 80-as éveiben vette kezdetét és a következő évszázadban folytatódott tovább. Később többször átépítették, ezért a gótika mellett reneszánsz és barokk elemeket is tartalmaz.

1363-ban épült fel Lviv ékessége, az **örmény apostoli egyház Nagyboldogasszony-székesegyház**, amely az örmény nemzeti építészet stílusában

A rohatini Miasszonyunk születése-templom

5

1. A római katolikus Nagyboldogasszony-főkatedrális vagy Latin katedrális
2. Az örmény apostoli egyház Nagyboldogasszony-székesegyház

épült, de a galíciai templomokra jellemző keresztkupolás rendszer is jellemző rá. Falai faragott fehér kőből készültek.

A tankönyv illusztrációinak a felhasználásával szervezettek képzeletbeli kirándulást a litván-lengyel időszak erődtímenyeibe és templomaiba! A tárlatvezetést kezdjétek a szülőhelyetekkel!

3. Mi határozta meg a képzőművészet fejlődését? Milyen képzőművészeti művek voltak a korszak leghíresebb alkotásai?

A 14–16. század ruszin festészete a Kijevi Rusz és Halics-Volinyi Állam ruszin-bizánci hagyományából táplálkozott.

A 16. század közepéig gyorsan fejlődött a monumentális képzőművészet egyik ága, a *freskófestészet*. Több olyan freskó készült ekkor, amelyek napjainkig fennmaradtak. Ilyenek az 1418-ban megfestett Szentháromság-kápolna freskói Lublinból, vagy a Krakkói-székesegyház Szent Kereszt-kápolnájának a freskója 1470-ből.

A Szentháromság-kápolna belső tere Lublinban

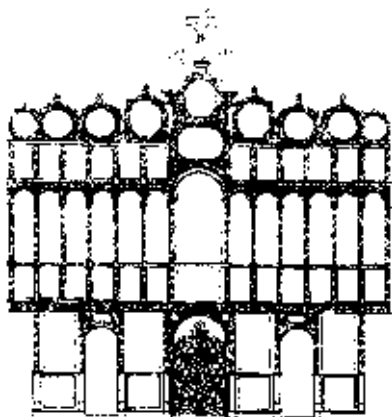
A 15–16. században jelentős változáson ment át az **ikonfestészet** is. Az ikonfestők kedvelt témája volt ekkor Szűz Mária ábrázolása a kiseddél. A korszak legjelentősebb alkotásai közé sorolható a **Dmitrivszkij-templom Nagyboldogasszony ikonja prófétákkal Pidhorodciból** és az **Istenszülő Szűz Mária ikonja Kraszove községből**. Nagyon népszerűek voltak még azok az ikonok, amelyek valamilyen hőst ábrázoltak, vagy korabeli nemeseket, városlakókat, parasztokat. Megemlíthetjük itt **Sárkányölő Szent György ikonját Sztanilja községből** (a 14. század vége), valamint az *Utolsó ítélet* című ikont.

A Dmitrivszkij-templom Nagyboldogasszony ikonja Pidhorodci községből (Lviv megye) a 15. század második felében készült. A przemysli ikonfestő iskola alkotása. Ez a legrégebbi olyan ukrán ikon, amelyik Szűz Máriát ábrázolja prófétákkal.

1. Istenszülő Szűz Mária ikonja Kraszove községből
2. Sárkányölő Szent György ikonja Sztanilja községből
3. A Dmitrivszkij-templom Nagyboldogasszony ikonja prófétákkal Pidhorodciból

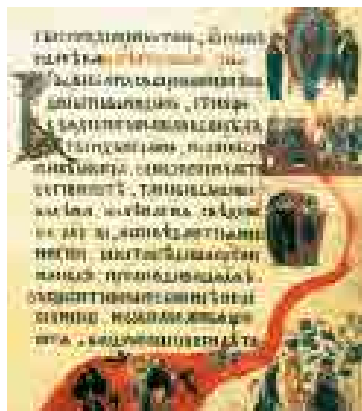
A 15. században formálódik a ruszin **ikonosztáz**, amelyen az ikonok pontos szabályok szerint helyezkedtek el. Mindegyik bibliai történetnek megvolt a maga helye.

Ikonosztáz – a keleti templomokban a szentély és a templomhajókat elválasztó díszes deszkafal, amelyet egyházi előírás szerinti sorrendben szentképek díszítenek. Kezdetben az ikonok egy-két sorban helyezkedtek el, később már négyben. A 17–18. századtól kezdve hét-nyolcban. Az ikonosztáznak kialakult, hagyományokon nyugvó képprogramja van. Szimbolikus értelemben a képfa a két világot – földit és mennyeit – választja el, ugyanakkor köti is össze.

Kijevi zsoldároskönyv egyik lapja. 1397

A 14. században és a 16. század elején gyors fejlődésnek indult a *miniaturafestészet*. A 14–15. század kódexei közül a legmesteribben elkészített kéziratos könyv a miniatúrákkal díszített **Kijevi zsoldároskönyv** volt. Kijevben másolta Szpiridonij kántor 1397-ben Mihail püspök megrendelésére egy 11. századi konstantinápolyi kéziratról. A 229 pergamenoldalas zsoldároskönyvben 300 miniatúra van, amelyeken emberek, különféle állatok, kecskék, lovak, medvék, ökrök, madarak, halak láthatók. A miniatúrák elkészítésénél a művész élénk, friss színeket használt.

Miben hasonlít, és miben különbözik egymástól a halics-volinyi és a lengyel-litván időkorszak képzőművészete?

Ellenőrizték tudásotokat!

1. Hány éve épült a lucki vár, amikor Ljubart uralkodott?
2. Válasszátok ki azokat a műemlékeket, amelyek a 14. század második felében és a 16. század elején készültek: • *Deszjatinna-templom* • *Sárkányölő Szent György ikonja* • *Szent Mihály aranykupolás-székesegyház* • *Istenszülő Szűz Mária ikonja Kraszove községből* • *kamjanec-pogyilszkiji erőd* • *Borisz és Hlib-székesegyház* • *szutkivci erődtemplom!*
3. Határozzátok meg a korszak leghíresebb építészeti remekműveinek a helyét!
4. Válaszoljatok a kérdésekre! • Miről híres Jurij Drohobics? Miért vette fel ezt a nevet? • Milyen sajátosságok jellemzik a középkori ukrán városrendezést? • Miért építettek továbbra is erődítményeket? • Mik voltak a sajátosságai a korszak képzőművészetének?
5. Készítsetek meghívót az *Ukrajna 14–16. századi építészeti műemlékeit* bemutató virtuális kiállítás látogatói számára!

Az órán tanult történelmi események közül melyek tanúskodnak leginkább az ukrán és európai kultúra kapcsolatáról? Hozzatok fel példákat az európai és nemzeti hagyományok összefonódására! Melyik műemléket nevezhetjük a korszak jelképének? Miért?

§ 26. AZ UKRÁN LAKOSSÁG MINDENNAPI ÉLETE, KAPCSOLATAI A 14. SZÁZADBAN – A 16. SZÁZAD ELEJÉN

5. SZ. GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

CIVILIZÁCIÓK KERESZTEZŐDÉSÉBEN

Játsszatok! **Árverés-játék:** témája az ukrán történelem jeles személyiségei a 14. század második feléből és a 16. századból. Nevezzetek meg egymás után történelmi személyiségeket, és jellemezzétek őket röviden: kik voltak, mikor éltek, miről híresek! A licitálás során az a tanuló győz, akinek legteljesebb a jellemzése. Akik ismétlik magukat vagy más korszakból származó történelmi alakokat neveznek meg, kiesnek a játékból.

1. Mit tudhatunk meg a történelmi forrásokból az ukrán földek lakosságának vallási és nemzetiségi összetételéről a 14. században – a 16. század elején?

Olvassátok el a forrásmű-részletet! A mindennapi élet milyen jelenségeiről van szó benne?

Maciej Miechowita lengyel egyházi személyiség és tanár *A két szármátiáról* szóló értekezésében 1517-ben a következőket írta: „Ruszban sok vallás van. Az uralkodó mind közt a római pápának alárendelt keresztény, bár híveinek száma nem jelentős. Második helyen a ruszin vallás áll, amely a görög szertartásokat követi és Ruszban a legelterjedtebb. Harmadik a sorban az izraelita vallás. Követői a zsidók nem uzsorások, mint máshol, hanem kézművesek, földművelők vagy nagykereskedők, akik kezükben tartják az adószedés jogát is.

Negyedik a sorban a Kamjanechen és Lviuben élő örmények. Saját egyházuk van. Az örmények tapasztalt kereskedők, akik eljutottak Kaffába, Konstantinápolyba, az egyiptomi Alexandriába, de még a távoli Indiába is.

A ruszinok egyházi dolgokban a görögöket követik. Hasonló a ruházatuk és a liturgiájuk is. Van saját írásbeliségük, görögös ábécéjük. A zsidók héber betűket használnak. Tudományokkal is foglalkoznak: csillagászattal, orvostudománnyal. Az örményeknek is saját szertartási rendjük van, írásbeliséggel is rendelkeznek. A szentek közül leginkább Szent Júdás Taddeust tisztelik, mert úgy tartják, ő térítette népüket a keresztény hitre.

A ruszin templomokban ószlávul énekelnek és ezen a nyelven folyik a szertartás is, az örményeknél örményül, a zsidóknál pedig héberül. A katolikusok latinul énekelnek, imádkoznak és olvassák a Szentírást.”

Emlékezzetek vissza, mikor, és milyen körülmények között települtek be a nyugat-ukrajnai városokba a németek, örmények, zsidók? • Milyen szokásokat, vallást, városi közigazgatási formát honosítottak meg Ukrajnában? • A forrásmű alapján határozzátok meg, milyen volt a nyugat-ukrajnai városok nemzetiségi összetétele, hogyan viszonyultak a más vallásúakhoz?

A mai napig megtalálhatók Lviv történelmi városrészében az olyan utcanevek, mint *Ruszin utca*, *Örmény utca*, *Ózsidó utca*. Mikor keletkeztek ezek az elnevezések? A különböző népcsoportok egymás mellett élésének milyen hagyományairól tanúskodik ez a tény?

Önálló munka. 1. sz. feladat. A forrásmű-részletek alapján határozzátok meg, hogyan éltek a nyugat-ukrán földek lakói a 14. században – a 16. század elején, és milyen volt a különböző vallási felekezetek kapcsolata egymással!

2. Milyen szerepet játszott a kereskedelem az ukrain lakosság mindennapi életében és az emberek közötti kapcsolatokban?

A velencei köztársaság követének, Contarininek 1474-ben bejegyzett naplórészlete: „1474 májusában Kijevbe érkeztem. A várost egy lengyel katolikus, bizonyos Martin úr vezette. Mikor tudomást szerzett érkezésemről, szállást adott nekem, ami az ottani viszonyoknak megfelelően elég szegényes volt. Bőségesen

ellátott élelemmel is. A város Tatárország határán fekszik. Sok kereskedő érkezik ide szőrméjével Felső Ruszból, hogy karavánokba verődve tovább folytassa útját Kaffába. Sokszor a tatárok foglyul ejtik őket...”

Mihajlo Litvin litván diplomata a 16. század közepén járt az ukrán földeken. A tatárok, litvánok és moszkoviták jelleméről szóló könyvében a következőket írta: „Kijev tele van külföldi áruval, ugyanis a legrégebben ismert kereskedelmi út mentén fekszik. Ez az út a Fekete-tenger kikötőinél, vagyis Kaffánál veszi kezdetét, majd a Tauriai-kapun (Perekop) halad át a borüszthenészi Havanszki átkelőig, onnan pedig a sztyeppén keresztül Kijevig. Kijevből indulnak tovább Moszkvába, Pszkouvba, Novgorodba, Svédországba és Dániába az Ázsiából, Perzsiából, Indiából, Arábiából, Szíriából érkező drágakövekkel, selyemmel, arannyal, tömjénnel, sáfránnyal, borssal és más fűszerekkel megrakott karavánok. Ezekkel a karavánokkal több száz kereskedő utazik. Tevéik roskadoznak a rengeteg áru súlya latt.

A kijevi vajdáknak, vámosoknak, kereskedőknek, pénzváltóknak, csónakosoknak, fuvarosoknak, kocsmárosoknak, vendéglősöknek óriási hasznuk származik a karavánok áthaladásából. Még az egyszerű kijevi házikók is tele vannak minden földi jóval: gyümölcssel, zöldséggel, mézzel, hússal, hallal. A drágakövek, selyemruhák, szobolyprémek, fűszerek olyan gazdagságával találkozhatunk itt, amelyenről Vilnóban csak álmodozhatnak. A len, a bors olcsóbb a sónál.”

A Lvivről szóló legkorábbi elbeszélés szerzője Martin Gruneweg Gdanskából, aki 1582–1602-ben járt ebben a városban. A következők olvashatók útleírásában: „Lviv az egyik legcsodálatosabb helye a világnak. Fél Európát bejártam, megfordultam a legdicsőségesebb városokban is, de annyi kenyeret, mézet, sört, helyit vagy külföldit, mint a lvivi piacon, sehol nem láttam. A bort Magyarországról, Moldvából és Görögországból hozzák ide. A boroshordók hegyekben állnak mindenütt, amerre csak a szem ellát.

Velencéhez hasonlóan ennek a városnak a piacain is sok nép fiaival találkozhatunk, akik a saját viseletükben vannak. A magyarok kis nemez sapkájukban, a kozákok szőrös kucsmájukban, az oroszok fehér prém sapkájukban, a törökök meg fehér turbánjukban. Többségük hosszú ruhát visel, de a németek, itáliaiak, spanyolok rövidet. Sok nyelvet beszélnek, de mindig megtalálják a közös hangot.

Heti három alkalommal tartanak itt vásárt: szerdán, pénteken és vasárnap. Üzletelés azonban mindig folyik, ugyanis nincs olyan nap, hogy Rusz, Pogyillja, Moldva vagy Havasalföld valamelyik szegletéből ne érkeznének ide kereskedők. Árúból soha nincs hiány Lvivben.”

• Mi nyugozta le leginkább a külföldieket Kijev és Lviv mindennapi életéből? Milyen áruval kereskedtek az itteni piacokon? • Hogyan hatott a kereskedelem fejlődése az emberek jólétére?

Hogy gondoljátok, van-e összefüggés a kereskedelem fejlődése és a különböző vallású népek hagyományosan békés egymás mellett élése között az ukrán városokban? Válaszotokat indokoljátok meg!

Önálló munka. 2. sz. feladat. A forrásművek alapján határozzátok meg, milyen jelentőséggel bírt a kereskedelem az ukrán városok lakosságának mindennapi életében!

3. Hogyan mutatják be a történelmi források a tatár hordák és török csapatok hadjáratainak hatását az ukránok mindennapi életére a 15. század végén – a 16. század elején?

Egy 15. századi magyar krónikából származó rajz, melyen a tatárok terelik foglyaikat

Búnak eredt, jaj, Ukrajna napja virradt vala bajra: kán hordái dúlják váltig keresztények falucskáit, templomostul tűznek adják, föld vetését letapodják, igaz hitre fenekednek, kit vízbe, kit kardra vetnek. Jajveszékel szűz akárhány, megkötözve sorba pányván, vánszorognak, és a vér dől lábukból, a szép fehérből.

A Podolban ez időben élt egy kalmár, java bőven, vala házas, feleséges, fia, lánya vala ékes. Rajtuk ütvén vad tatárok, holta szörnyű lón a párnak, a leánykát foglyul ejték, De kis bátyját meg nem lelték... Jó emberek, könyörülve, elcipelték messze földre el a Szicsbe, Zaporozsba kozák módra felnevelték... Három ízben atamánja hadba vitte a pogányra, Megtorolni apja estét, szülőanyja véres vesztét...

(Mikola Kosztomarov: A két testvér. Csanádi Imre fordítása)

• Hasonlítsátok össze a vers tartalmát a középkori krónika rajzával! Miként ábrázolja mindkét alkotás a 15–16. századi ukrán valóság pillanatait? • Milyen idegen eredetű szavakat ismertek ezekkel az eseményekkel kapcsolatban? • A vers melyik soraival lehetne kommentálni a rajzot? • Milyen új társadalmi rendről van szó a versben? Milyen szerepet szán a vers ennek az új rendnek? • Vajon van-e összefüggés a versben megénekelte események és ennek az új társadalmi rétegnek a megjelenése között?

Csoportban dolgozzatok! Gondolkozzatok el azon, miről tanúskodnak a következő tények: 1) a *kozák* szó türk eredetű, hasonlóan türk eredetűek a *kis* (a kozák atamán tartózkodási helye), *majdan* (tér), *atamán* (kozák vezér), *oszavul* (kozák kapitány), *tovaris* (társ), *dzsura* (kozák legény), *buncsuk* (lófarkas zászló), *bulava* (buzogány), *pernács* (tollas buzogány), *kuriny* (kozák egység, de az épület is, amiben éltek, *kalyiba*), *salavári* (buggyos nadrág) szavak, 2) a hagyományos ukrán férfi viselet a keletről kölcsönzött *salavári* volt. Igaz-e az állítás, hogy még az egymás ellen harcoló népek is gazdagították egymás szokásait, kultúráját? Válaszokat indokoljátok meg!

Önálló munka. 3. sz. feladat. A 15–16. századi valóság milyen eseményeiről van szó a fenti forrásművekben? Szerintetek milyen változások történtek az ukrán földek mindennapi életében ebben az időszakban?

Értékeljétek az órán végzett munkátokat az alábbi követelmények alapján! Az 1–3. feladat megoldásáért 1–3 pont jár. Szintén 1-től 3 pontig értékelhető a párban végzett munka is (max. 12 pont).

Mit jelent a *mindennapi élet* kifejezés? Gyakoriak-e benne a változások? Miért? Hogyan változott meg az ukránság élete a 14. században és a 16. század elején a Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi Állam időszakához képest? Milyen hagyományok maradtak fenn napjainkig?

TÉMAZÁRÓ

DÁTUMOK ÉS ESEMÉNYEK

- Készítsétek el a 14–16. század történelmi eseményeinek *krónikáját!*
- Kortársai voltak-e egymásnak?
  - Ljubart és III. Kázmér lengyel király
  - Švitrigaila és Volodimir Algirdas
  - Konstantin Ostrogski és Švitrigaila
  - Vitold és Mengli-Giráj
  - Olelko Volodimirovics és Švitrigaila
  - Jagelló és Koriatovics Tódor

OKOK, LÉNYEG, KÖVETKEZMÉNYEK

3. Nézzétek meg a képeket! Milyen eseményeket örökítenek meg? Nevezzétek meg azokat az eseményeket, amelyek a képen láthatókat megelőzték! A tankönyvben megismert történelmi forrásművek segítségével gondolatok ki egy rövid leírást mindegyikhez!

4. Az alább felsorolt dátumok és helységnevek segítségével határozzátok meg a hozzájuk fűződő eseményeket, fogalmazzátok meg röviden mindegyik történelmi jelentőségét!

A. 1385, Krewó	C. 1471, Kijev
B. 1435, Vilkomir	D. 1482, Kijev

TÖRTÉNELMI TÉRKÉP

5. Válaszoljatok a történelmi kontúrtérképekhez feltett kérdésekre!

• Milyen számokkal vannak jelölve a Lengyel Királysághoz tartozó ukrán vajdaságok a 15. század végén? (1. kontúrtérkép)

- A térképen besatírozott ország uralkodója mikor ismerte el magát az Oszmán Birodalom vazallusának? (2. kontúrtérkép)
- Milyen számokkal vannak azon területek jelölve, amelyek a 15. század közepén a Litván Nagyfejedelemséghez és a Moldvai Fejedelemséghez tartoztak? (3. kontúrtérkép)

1. kontúrtérkép

2. kontúrtérkép

3. kontúrtérkép

FOGALMAK ÉS SZAKKIFEJEZÉSEK

6. Az alábbi fogalmak és szakkifejezések közül válasszátok ki azokat, melyek alkalmasok a 14. század második felének és a 15. századi Ukrajna társadalmi rendszerének és gazdasági életének a bemutatásához:

- *vijt*
- *vajdaság*
- *humanizmus*
- *történelmi dalok*
- *ikonosztáz*
- *miniatúra*
- *jobbágság*
- *magisztrátus*
- *pánok*
- *úrdolga*
- „*pohozsi*” *parasztok*
- *tatórok*
- *folvarkok*
- *céhek*
- *slachta*
- *janicsárok*
- *jaszír*
- *gályá*
- *hetman*
- *magdeburgi jog*
- *szultán*
- *kán!*

Választásotokat indokoljátok meg!

TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK

7. Ismerkedjete meg a képeken látható történelmi személyiségekkel! Ukrajna történetének milyen eseményei fűződnek a nevükhöz? Válasszátok ki a litván-lengyel időszak főszereplőit a 14–15. századból! Milyen hatással voltak az ukrán földek fejlődésére?

8. A képen látható személyiségek közül kire vonatkoznak a pápai követ szavai: „... *korunk legjobb hadvezérének nevezhetjük. Otthonában jószágosabb, mint Numa, hősiességben nem marad el Romulustól. Egy baj van csak vele, hogy skizmatikus (áttért a pravoszláv vallásra). Ha sikerülne őt visszatéríteni a római katolikus anyaszentegyházba, sok ember követné őt, olyan nagy a tekintélye a nép körében.*”

- Készítsetek rövid beszámolót az életéről!

TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

9. Miről van szó a történelmi forrásművekben? Kommentáljátok az eseményeket!

A. „*A Koriatovics fejedelemfik Pogyilljában összefogtak az atamánokkal és megvédték földjeiket a tatároktól. Majd megtagadták a bászkáknak az adófizetést.*”

B. „*Meghalt Szemen Olelkovics kijevi fejedelem és Kázmér lengyel király nem a fiát ültette Kijev trónjára, hanem egy Litvániából származó polák vajdát, Martin Gasztoldot. Ezt azért tette, mert így akarta megszüntetni a Kijevi Fejedelemséget. A kijevieket elsősorban nem az háborította fel, hogy Gasztold nem fejedelem, hanem az, hogy polák. Később engedtek az erőszaknak és beleegyeztek a kinevezésbe.*”

C. „*...A moszvai nagyfejedelem elfoglalta Szmolenszket. Zsigmond király pedig vajdáját, a bölcs és híres Konstantin Ivanovics Ostrogski hetmant küldte ellene. ...A litván-ruszin csapatok magukat nem kímélve harcoltak a túlerő-*

ben lévő ellenséges hadsereg ellen. 80 ezer katonájukat leterítették, a többit meg fogságba ejtették.”

D. „Az Úr 1339. évében meghalt Anna királyné, a következő esztendőben pedig Boleszlavot, a mazóviai Trojden Fejedelem fiát is megmérgezték, mert a hit megtagadására akarta kényszeríteni a ruszinokat. A Ruszin Fejedelemséget Gediminas fia, Ljubart kaparintotta meg. 1349-ben Kázmér király hadserege élén bevonult ide. Ljubartnak csak Luckot és környékét hagyta meg.”

E. „Nagy csata zajlott Litvánia és Moszkva között a Vedrosi folyónál, ahol a moszkvaiak megverték a litvánokat és sok pánt fogságba ejtettek. ... Még ugyanabban az évben a moszkvai cár elfoglalta a Csernyihiv-sziverszkiji földet és főbb városaikat: Brjanszkot, Sztarodubot, Novgorod-Sziverszkijt, Trubcsevszket, Csernyihivet, Putyivlt és még hatvan más várost.”

F. „Jagelló király Kijevben megígérte a volinyi polgároknak, hogy senki sem fogja őket vallásukban bántani, pravoszláv egyházukat üldözni, idegen hitre téríteni. Švitrigailát letaszították a litván fejedelmi trónról, helyére Vitold öccsét, Zsigmond Kęstutisovicsot ültették. A ruszin fejedelmek ezután Švitrigailának adták a Kijevi, Szmolenszki és Vityebszki Fejedelemségeket. Švitrigaila nyugtalan ember volt. Állandóan háborúzott környezetével és Litvániával.”

G. „Azon a tavaszon Vitold fejedelem Pogyilljába indult. Volodimir Algirdas ekkor Kijevben uralkodott és nem akarta elismerni Vitold hatalmát. Vitold elfoglalta Zsitomirt. Ezután magához kérte Volodimirt és elvette tőle Kijevet. Helyette Kopilt adta neki. Kijevbe saját emberét, Skirgailát ültette és megparancsolta neki, hogy foglalja el Cserkaszit és Zvenyihorodot. Ő maga tovább folytatta hadjáratát Pogyilljában. Skirgaila Isten segítségével és Vitold megbízásából elfoglalta Cserkaszit meg Zvenyihorodot.”

10. Milyen okmányból származik a részlet?

„Állami tisztségeket csak katolikusok vagy a Szent Széknek alárendelt más személyek tölthetnek be. A tartományok vezetői, a várnagyok is csak katolikusok lehetnek. A fejedelmi nagytanácsban is csak ők tanácskozhatnak, mivel a hitbéli különbségek gyakran véleménybéli különbségekhez vezetnek és olyan határozatok kiszivárgásához, amelyeknek titokban kell maradni.”

11. Nézzétek meg az illusztrációkon látható történelmi műemlékeket! Hol, mikor, milyen körülmények között, miért (kinek a megrendelésére, milyen okból, kinek vagy minek a tiszteletére) jöttek létre ezek az építészeti és képzőművészeti műreemek? Mi volt a rendeltetésük? Hogyan néztek ki az épületek kívülről és belülről? A kultúra fejlődésének milyen színvonaláról tanúskodnak ezek az alkotások?

5

AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDE-
LEMSÉG ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT

12. Képzeljétek el, hogy részesei vagytok annak a bizottsági ülésnek, amely dönt Kijev utcáinak elnevezéséről. Majd játsszátok el, amint két kijevi felelenít egy zajos sikátor alagsorában néhány elfelejtett történelmi tárgyú utcanevet a litván-lengyel időszakból!

